T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI

ŞEYHOĞLU MUSTAFA'NIN MARZUBÂN-NÂME TERCÜMESİ İLE KUL MES'UD'UN KELİLE VE DİMNE TERCÜMESİ'NDE GEÇEN İKİLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Atike KARAOĞLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇELİK

Hatay-2024

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI

ŞEYHOĞLU MUSTAFA'NIN MARZUBÂN-NÂME TERCÜMESİ İLE KUL MES'UD'UN KELİLE VE DİMNE TERCÜMESİ'NDE GEÇEN İKİLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Atike KARAOĞLAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇELİK

Hatay-2024

ONAY

ATİKE KARAOĞLAN tarafından hazırlanan ***"ŞEYHOĞLU MUSTAFA'NIN MARZUBÂN-NÂME TERCÜMESİ İLE KUL MES'UD'UN KELİLE VE DİMNE TERCÜMESİ'NDE GEÇEN İKİLEMELER"*** adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile ***TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ*** olarak kabul edilmiştir.

26/01/2024

Jüri Üyeleri	**İmza**
Dr. Öğr. Üy. Yasemin ÇELİK (Tez Danışmanı – Başkan)	
Doç. Dr. Ahmet HAŞİMİ	
Doç. Dr. Serpil SOYDAN	

Atike KARAOĞLAN tarafından hazırlanan *"Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi ile Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi'nde Geçen İkilemeler"* adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. SİNAN ERDOĞAN

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıf-ta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (26/01/2024)

Atike KARAOĞLAN

ÖN SÖZ

Türkçe içinde barındırdığı çeşitli söz kalıpları bakımından, hem konuşma hem de yazı dilinde zenginlikler barındıran bir dildir. Bu söz kalıplarından biri de ikilemelerdir. Türkçenin en eski dönemlerinden beri kullanılmış olan ikilemeler, zamanla farklı dillerle de etkileşime girerek pek çok yeni kelimeyi dilimize kazandırmıştır. Türkçede ikilemeler, anlamı güçlendirmek için aynı kelimelerin tekrarlanması, yazılış ve okunuş olarak farklı kelimelerin bir araya gelmesiyle, anlam bakımından birbirine yakın veya zıt anlamlı olan sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşmaktadır. Böylece aralarında ses, şekil veya anlam ilişkisi olan kelimeler yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır. Söz dizimi içerisinde yalın olarak kullanıldığında, asıl olarak sıfat, zarf veya isim görevi üstlenen ikilemeler, özne, yüklem, nesne, zarf tümleci, dolaylı tümleç veya bağımsız tümleç görevinde de kullanılabilmektedir.

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış olan Şeyhoğlu Mustafa'nın *Marzubân-nâme Tercümesi* ile Kul Mesud'un *Kelile ve Dimne Tercümesi* adlı eserlerinde geçen ikilemeler üzerine durulmuştur. Çalışmaya malzeme olarak da bu eserler ele alınmıştır.

Ülkemizde, ikilemelerle ilgili bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. İkilemeler üzerine yapılan bu çalışmalar incelendiğinde genellikle iki farklı yoldan gidildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi, ikilemelerin teorik olarak incelendiği yoldur. İkilemelerin genel özellikleri, oluşumu, türleri vb. bilgiler bu kısımda açıklanmaktadır. İkincisi ise dönemsel bakımdan incelenen yoldur. Türkçenin tarihi dönemlerinde ikilemelerin varlığı, durumu, değişimi hakkında burada bilgi verilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış eserlerdeki ikilemeler üzerine hem dönemsel hem de teorik bakımdan çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada aynı dönemde yazılmış olan ve içerik olarak benzerlik gösteren Şeyhoğlu Mustafa'nın *Marzubân-nâme'si* ile Kul Mesud'un *Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki* ikilemeler üzerinde durulmuştur. Daha önce, bu iki eser çerçevesinde ikilemeler esas alınarak müstakil bir çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Yalnızca bu çalışmayı hazırladığım süreç boyunca değil, bütün eğitim hayatım boyunca benden desteğini esirgemeyen anne ve babama, en kalbî duygularımla teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimimin başından beri derslerimde ve bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren değerli danışman hocam, Dr. Öğretim Üyesi Yasemin ÇELİK'e teşekkür ediyorum.

Atike KARAOĞLAN

Hatay/2024

ŞEYHOĞLU MUSTAFA'NIN *MARZUBÂN-NÂME* TERCÜMESİ İLE KUL MES'UD'UN *KELİLE VE DİMNE TERCÜMESİ'*NDE GEÇEN İKİLEMELER

Atike KARAOĞLAN
Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇELİK

ÖZET

İkileme, anlamı güçlendirmek amacıyla, anlamları birbirine eş, zıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmesiyle oluşur. İkilemeler hakkında bugüne kadar pek çok eser üzerinde araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Bu araştırmalar, Türkçenin tarihi bilinen ve bünyesinde ikilemeleri barındıran en eski eserlerini de kapsayacak şekildedir. Bu durum dilimizde yer alan ikilemelerin ne kadar köklü bir geçmişe sahip olduğunu gösterir.

Eski Anadolu Türkçesinde ve günümüz Türkiye Türkçesinde ikilemeleri oluşturan sözcüklerin, Türkçenin yanında Arapça ve Farsça sözcüklerle de kurulduğu görülmektedir. Dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinde ve günümüzde kullanılan ikilemeleri oluşturan bazı kelimelerin, köken bakımından, alıntı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Türkçenin daha önceki tarihî dönemlerinde ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde farklı dillerle etkileşime girmesiyle açıklanabilir.

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait iki metin olan, Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme'si*" ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserleri malzeme olarak kullanılmıştır. Bu eserler içerisinde yer alan ikilemeler yapı, anlam ve köken bakımından üç ana başlık altında sınıflandırılmış ve tespit edilen her ikileme, eser içerisinde yer aldığı cümlelerle birlikte incelenmiştir.

Çalışmanın asıl amacı, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi ile Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi'nde yer alan ikilemeleri yapı, anlam ve köken, bakımından incelemektir.

Çalışmanın giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi ve kullanılan malzemeler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise ikileme için farklı araştırmacıların kullandığı terimlere yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca ikileme üzerine farklı

sözlüklerden alınan tanımlar ve araştırmacıların ikilemeler hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Bunun dışında, malzeme olarak kullanılan Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme Tercümesi*" ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserleri hakkında da bilgi verilmiştir.

İnceleme kısmının ilk bölümünde Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme Tercümesi*" ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserlerindeki ikilemeler yapı, anlam ve köken bakımından üç ana başlıkta incelenmiştir. İkilemelerin her biri madde olarak verilmiştir. Her maddede verilen ikileme, içinde bulunduğu cümlelerle birlikte "Yapı Bakımından İkilemeler, Anlam Bakımından İkilemeler, Köken Bakımından İkilemeler," olmak üzere üç ana başlıkta ve bu ana başlıklarda yer alan alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında metinlerden elde edilen ikilemelerin sayısı, hangi ikilemelerin daha çok kullanıldığıyla ilgili elde edilen verilerle birlikte inceleme aşamasındaki veriler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkileme, Marzubân-nâme, Kelile ve Dimne, Yapı, Köken.

REDUPLICATIONS IN SEYHOGLU MUSTAFA'S TRANSLATION OF MARZUBÂN-NÂME AND KUL MES'UD'S TRANSLATION OF KELİLE AND DİMNE

Atike KARAOGLAN
New Turkish Language Department, Master's Thesis, 2024
Advisor: Dr. Lecturer Member Yasemin CELİK

ABSTRACT

Reduplication occurs when words with similar or opposite meanings or similar sounds come together in order to strengthen the meaning. Research and analysis have been carried out on many works about reduplications so far. These researches include the oldest works of Turkish whose history is known and which contain reduplications. This shows how deep-rooted the reduplications in our language have.

It is seen that the words forming reduplications in Old Anatolian Turkish and today's Turkey Turkish are formed with Arabic and Persian words as well as Turkish. Therefore, it has been determined that some words that form the reduplications used in Old Anatolian Turkish and today are borrowed in terms of origin. This situation can be explained by the interaction of Turkish with different languages in previous historical periods and in the Old Anatolian Turkish period.

In this study, two texts from the Old Anatolian Turkish period, Şeyhoğlu Mustafa's "Marzubân-nâme" and Kul Mes'ud's "Kelile ve Dimne Tercümesi", were used as materials. The reduplications in these works were classified under three main headings in terms of structure, meaning and origin, and each identified reduplication was examined together with the sentences in the work.

The main purpose of the study is to examine the reduplications in Şeyhoğlu Mustafa's Marzubân-nâme Translation and Kul Mes'ud's Kelile and Dimne Translation, which belong to the Old Anatolian Turkish period, in terms of structure, meaning and origin.

In the introduction part of the study, the subject, purpose, importance and materials used of the study are discussed. In the second part, the terms used by different researchers for doubling are included. This section also includes definitions taken from different dictionaries on reduplication and researchers' opinions about redupli-

cations. Apart from this, information was also given about Şeyhoğlu Mustafa's "Marzu-bânnâme Translation" and Kul Mes'ud's "Kelile ve Dimne Translation", which were used as materials.

In the first part of the review, the reduplications in Şeyhoğlu Mustafa's "Marzubân-nâme Tercümesi" and Kul Mes'ud's "Kelile ve Dimne Tercümesi" were examined under three main headings in terms of structure, meaning and origin. Each of the reduplications is given as an item. The reduplication given in each article, together with the sentences it contains, is classified under three main headings: "Reduplications in Terms of Structure, Reduplications in Terms of Meaning, Reduplications in Terms of Origin" and under the subheadings in these main headings.

In the conclusion of the study, the number of heirlooms obtained from the texts, the data obtained about which heuristics were used more, and the data in the analysis phase were evaluated.

Key Words: Reduplication, Marzubân-nâme, Kelile ve Dimne, Structure, Origin.

İÇİNDEKİLER

Sayfa Numarası

ÖZET…… I

ABSTRACT…….. III

İÇİNDEKİLER…… V

GRAFİKLER LİSTESİ…… IX

KISALTMALAR……..…… X

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Konu…….……... 1

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi…….…… 1

1.3.Malzeme……..... 1

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Türkiye Türkçesindeki İkilemeler ……..…..…… 3

2.2. Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi……..…..…… 14

2.3. Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi ……..……..…… 16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1.Araştırma Yöntemi……..…… 20

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

4.1. Yapı Bakımından İkilemeler…… 24

4.1.1. Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……..... 24

4.1.1.1. Yalın Halde Bulunan İkilemeler …… 48

4.1.1.2. İsim Köklerinden Oluşan İkilemeler……..…… 63

4.1.1.3. İsim Durum Eki Alan İkilemeler…….....86

4.1.1.3.1.Yalnızca Bir Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler……..... 87

4.1.1.3.2. Her İki Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler..... 88

4.1.1.4. Ek-Fiil Alan İkilemeler……..... 95

4.1.1.5. Sayı Adlarıyla Oluşturulan İkilemeler…… 96

4.1.2. Basit + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…….97

4.1.2.1. İlk Sözcüğü İsim Kökü İkinci Sözcüğü İsim Gövdesi Olan İkilemeler 97

4.1.3. Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…… 99

4.1.3.1. İlk Sözcüğü İsim Gövdesinden İkinci Sözcüğü İsim Kökünden Oluşan İkilemeler…… 99

4.1.3.2. Hem Yapım Eki Hem Çekim Eki Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…….…..... 101

4.1.4. Birleşik + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…….…..... 103

4.1.5. Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…….…..... 103

4.1.5.1. Yapım Eki Alan İkilemeler…….…… 103

4.1.5.2.İsim Gövdesinden Oluşan İkilemeler…… 110

4.1.5.3. Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler……. 113

4.1.5.3.1. Her İki Sözcüğü de Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler…..…..... 114

4.1.5.3.2. Yalnızca Bir Sözcüğü Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler…… 117

4.1.5.4. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler……. 118

4.2.Anlamları Bakımından İkilemeler …… 120

4.2.1. Bir Sözcüğün Tekrarından Oluşan İkilemeler…….. 120

4.2.2. Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……..... 130

4.2.3. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……..…… 137

4.2.4. Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…… 146

4.3. Köken Bakımından İkilemeler……. 154

4.3.1. Arapça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……...…… 154

4.3.2. Arapça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……161

4.3.3. Türkçe + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……162

4.3.4. Türkçe + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……182

4.3.5. Arapça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…… 182

4.3.6. Türkçe + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…… 184

4.3.7. Farsça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……..... 184

4.3.8. Farsça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler…… 187

4.3.9. Farsça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler……..... 188

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

SONUÇ……..…… 189

DİZİN……..….... 201

KAYNAKÇA……..……... 209

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesinde Geçen İkilemeler 190
Grafik 2: Yapı Bakımından İkilemeler 191
Grafik 3: Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler 193
Grafik 4: İsim Durum Eki Alan İkilemeler 194
Grafik 5: Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler 195
Grafik 6: Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler 196
Grafik 7: Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler 197
Grafik 8: Anlamları Bakımından İkilemeler 198
Grafik 9: Kökenleri Bakımından İkilemeler 200

KISALTMALAR

MR: Marzubân-nâme

KD: Kelile ve Dimne

B: Berlin Nüshası

S: Süleymaniye Nüshası

SL: Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü

BD: Oxford-Bodleian Kütüphanesi

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

vd.: Ve diğerleri

vb.: Ve benzeri

Bkz.: Bakınız

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Konu

Çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme Tercümesi"* ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserlerinde geçen ikilemeler üzerinde durulmuştur. Adı verilen eserler içerisinde yer alan ikilemeler yapı, anlam ve köken bakımından üç ana başlık altında sınıflandırılmış ve tespit edilen her ikileme, eser içerisinde yer aldığı cümlelerle birlikte değerlendirilerek, incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme Tercümesi"* ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserlerinde geçen ikilemeler üzerine durulmuştur.

TDK'nin Türkçe Sözlük'te (2019) yer alan tanımına göre ikileme, *"anlamı kuvvetlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması,"* biçiminde verilmiştir. Türkçede ikilemeler, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla kullanılmaktadır.

Çalışmanın amacı, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan *"Marzubân-nâme*" ile *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserler çerçevesinde, ikilemeleri yapı, anlam ve köken bakımından incelemektir.

1.3. Malzeme

Çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Şeyhgoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme'si"* ile Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme"* adlı eseri için Zeynep Korkmaz'ın *"Marzubân-nâme, Destûr-ı Şâhî Tercümesi"* kitabı esas alınır-

ken[1]; Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi'nin metni için, Zehra Toska'nın 1989 yılında yaptığı *"Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mes'ud Çevirisi"* adlı doktora çalışması esas alınmıştır[2].

Bu eserlerden elde edilen ikilemeler, içinde bulundukları cümlelerle birlikte listelenmiştir. Bu liste çalışmanın ana malzemesini oluşturmuştur.

İkileme terimi üzerine yapılan farklı tanımlamaların tespiti için çeşitli sözlüklerden yararlanılmıştır. İkilemelerin nasıl sınıflandırılacağına dair farklı söz dizimi kitapları incelenmiş ve söz dizimi kitaplarında yapılan sınıflandırmalara dikkat edilerek sentez niteliğinde bir sınıflandırma yapılmıştır.

Alıntı sözcüklerden oluşan ikilemeleri tespit edebilmek amacıyla Arapça-Farsça dil bilgisi çalışmalarından, ikilemelerin tanımı hakkında değişik görüşleri elde etmek adına ise yapılmış müstakil çalışmalardan ve makalelerden yararlanılmıştır.

[1] Korkmaz, Zeynep, (2017) *"Marzûban Bin Rüstem-Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî"* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

[2] Toska, Zehra, (1989) *"Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mes'ud Çevirisi"* İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, Cilt: I-II, İstanbul.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Türkiye Türkçesindeki İkilemeler

Türkçenin tarihî gelişim sürecinde ortaya çıkan eserler üzerine bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kategorisini de ikilemeler oluşturmaktadır. Türkçenin söz dizimi üzerine yayımlanmış çeşitli kaynaklarda, gramer kitaplarında, Türkçenin tarihî devirlerine dair yapılan dönemsel incelemelerde ikilemeler üzerine tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamaların bir kısmı birbiriyle benzerlik gösterirken, bir kısmı ise belirli noktalarda farklılıklar göstermektedir.

İkileme, Osmanlıcada *"atf-ı tefsiri, terkib-i ihtimali veya mühmelât"*, İngilizcede *"reduplication, reduplication dual",* Fransızcada "*hendiadyoin, redouplement*", Almancada ise "*verdoppelung, zwillingformen, hendiadyoin*" terimleriyle karşılanır.

Türkçede de ikileme için farklı terimler kullanılmıştır. Bu terimler şöyledir: "hendiadyoin, tekrar, yineleme, kelime koşması, ikizleme, koşma, koşaç ve ikileme". Günümüzde ise yaygın olarak kullanılan "ikileme" terimidir (Çürük, 2016:427).

İkilemeler bazı kaynaklarda yineleme olarak da ele alınmıştır. Yinelemeler ise Türkçe sözlükte bir cümle içerisinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın tekrarlanması durumu olarak tanımlanmıştır. Bazı araştırmacılar ikilemeler ve yinelemelerin aynı anlamı ifade ettiğini savunurken bazı araştırmacılar ise iki kavram arasında ufak da olsa bir takım farklılıklar olduğunu savunmuştur.

İkileme terimi üzerine incelenen sözlüklerden elde edilen tanımlar şu şekildedir:

Türkçe Sözlük'te ikilemeler için verilen tanım şu şekildedir: *"İkilemeler, anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıdır"* (TDK, 2019).

Vardar, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde ikilemelerin, anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda, kullanılmasıyla ortaya çıktığını belirtir (Vardar, 2007).

Korkmaz, *"Gramer Terimleri Sözlüğü'nde*" ikileme maddesinde ikilemenin aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin yan yana gelerek, bir tek kelime gibi anlam göstermesi olduğunu söyler. Yine aynı sözlükte "tekrarlama." teriminin karşılığını da ikileme olarak verir. (Korkmaz, 1992:82).

Kâşgarlı Mahmut, XI. yüzyılda Karahanlılar Dönemi'nde meydana getirdiği, Türk dili için bir mihenk taşı kabul edilen Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde ikileme terimi hakkında net bir tanımlama yapmasa da Türkçedeki ikileme konusuna şu şekilde değinmiştir:

> *"Bil ki Oğuzca tuhaftır. Çift olarak kullanılan bu isim ve fiillerden biri asıldır, diğeri onun şubesidir veya ona bağlıdır. Onlar (Oğuzlar), Türklerden farklı olarak, tâbi olan kelimeyi tek başına kullanırlar. Örneği şudur: Türkler, bir şey diğer bir şeye katıldığı zaman, 'katdı kardı' derler. Bir şeyi bir şeye katmakta asıl olan kattı'dır; kardı ona tâbidir. Oğuzlar ise bir şeyi bir şeye katmak için kardı derler ve aslını (kattı'yı) bırakırlar. Bunun gibi Türkler 'eḍgü yawlak' derler; edgü "iyi"dir, yawlak "kötü"dür; eḍgü ile beraber kullanılır, yalnız başına kullanılmaz. Oğuzlar ise onu tek başına kullanırlar."* (Ercilasun & Akkoyunlu 2015: 187).

İkileme konusu, çeşitli araştırmacılar tarafından gerek genel, gerekse özel olarak farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. İkilemeler hakkında ilk çalışma 19. yüzyılın sonunda Karl Foy tarafından yapılmıştır (Kargı Ölmez, 1997:19).

İkileme terimi üzerine araştırmacılar tarafından pek çok tanımlamalar, adlandırmalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmacıların yaptığı değerlendirmelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

Türkiye Türkçesinde ise ikilemeleri ayrıntılı olarak ilk kez ele alan Ağakay, ikileme terimi için "*ikizleme*" veya "*kelime koşması*" terimlerini kullanmıştır. Ağakay, ikilemeleri, anlatış yollarını çoğaltmak için dillerin başvurdukları çarelerden biri olduğunu düşünür. İkilemelerin kelimeleri veya kelimelerin bir öğesini tekrarlayarak yeni yapılar meydana getirme yöntemi olduğunu belirtir (Ağakay, 1953:189).

Ağakay'a göre, ikizlemelerin en yalın şekli aynı kelimenin, olduğu gibi, hiç değişmeksizin iki defa yan yana getirilmiş halidir. Ancak ikizlemeler her zaman yalın vasıfta olmadığını, ekleri değişik veya edatlarla bağlı olan ikilemerin de olduğunu göz önünde bulundurur. Ağakay, bunlara "bağlı ikizleme" denilebileceğini belirtir (Ağakay, 1953:190-191).

Ağakay, ikilemeler için, Türkçede birçok kelime çiftlerinin yan yana kullanılagelmesi şeklindeki olayı ne *"hendiadyoin"* gibi bir söz sanatı ne de "atf-ı tefsîrî" gibi çoğu aynı kavramı ayrı kelimelerle yinelemekten ibaret bir üslup gösterişi olmadığını düşünür. O, ikilemelerin çoğunun Türkçedeki asıl olayının yeni bir kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimeden tek bir kuruluş, temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda bir yapı yöntemi olduğunu belirtir (Ağakay, 1953:98).

İkilemeler üzerine ayrıntılı bir çalışma yapan önemli araştırmacılardan biri de Hatipoğlu'dur. Hatipoğlu, ikilemeleri, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması, olarak tanımlamıştır (Hatipoğlu, 1981:9).

Hatipoğlu, Türkçede ikilemelerin özelliklerine, oluşumuna ve önemine dair noktalara değinir. Türkçede, ikileme çok yaygın, örneklerinin de fazlasıyla var olduğunu belirterek, Türkçedeki ikilemelerin başka dillere bakarak saptanmasından vazgeçilemeyeceğini söyler. Çünkü Hatipoğlu'na göre ikileme olayı, yapı bakımından, Türkçenin temellerine kadar inen bir özelliktir. Türkçenin yapısı, başlı başına ele alınınca, ikileme olayının önemi ortaya çıkacaktır. İkilemenin, Türkçenin zenginliği ve yaratma gücü olduğunu da belirten araştırmacı, Türk düşüncesindeki anlam bolluğunu kavram inceliğini karşılamak üzere, sözcük kurar gibi, türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilerek yeni bir anlatım yolu yaratıldığını ifade eder. İkilemeleri Batı dilleriyle karşılaştırarak Fransızca, İngilizce, Almanca gibi Avrupa dillerinde ikilemelerin çok az bulunduğunu, ancak Türkçede ikilemeler bakımından bir zenginlik olduğunu belirtir. Ancak Hatipoğlu, Türkçeye yabancı dillerin etkisiyle giren unsurların ikilemelerin kullanım alanını daralttığını ve bu yabancı dildeki unsuların kullanım alanının çoğunlukla konuşma dili içerisinde kaldığını belirtir (Hatipoğlu, 1981:9).

Sertkaya, Uygurcadaki ikilemeler üzerine önemli araştırmalar yapmış biri olarak, ikilemeler için "*hendiadyoin*" terimini kullanır. Bu terimin Avrupa dillerinde iki ayrı kelimenin bir kelime gibi tek mânâ ifade etmesi anlamına geldiğini belirtmektedir. Avrupa dillerinde ise sadece "*antonim*" adı verilen ve birbirini tamamlayan kelimelerin "*hendiadyoin*" olarak kabul edildiğini ifade eder.

Sertkaya, ikili söyleyişlerin Avrupa dillerine nazaran, Türk dillerinde çok çeşitli ve zengin olduğunu ve Türkçede *"hendiadyoin*" anlayışının daha geniş bir anlam kazandığına dikkat çeker (Sertkaya 1982-1983: 265-266).

Tuna, 1949 ve 1950 yıllarında seri olarak çıkan çalışmalarında tekrar eden ses ve yapıları 'tekrar' başlığı altında incelemiştir. 1982 yılında konuyla ilgili yayımlanan ayrıntılı çalışmasında ise 'ikileme' terimini kullanmayı tercih etmiştir. Tuna yaptığı bu çalışmada ikileme gruplarını oluşturan etkenlerin diziliş esasları ile anlamsal çerçeveleri üzerinde durmuştur (Tuna, 1983:164-165).

Türkçedeki ikilemelerin oluşumu açısından hem yapısal hem de köken açısından araştırmalar yapan Demircan'a göre ikilemeler, çok önemli ve sözlü dilde oldukça sık başvurulan ama özellikleri henüz gereğince betimlenememiş bir anlatım yoludur (Demircan,1990:61).

Demircan, kimi yansımalı sözcükler dışında Hint-Avrupa kökenli dillerde kaçınılan bu işlemin Türkçede benimsenerek ona türlü anlamlar yüklemiş, her düzeyden anlatım birimlerine uygulanarak artık bu dilin türsel (tipolojik) bir ayracını oluşturduğu şeklinde düşüncelerini açıklamıştır (Demircan,1990:61).

Zülfikar, *Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler* adlı eserinde "Yansımalarda İkileme" başlığı altında açıklama yaparken ikilemeleri *"İkileme (reduplication), herhangi bir lengüistik birimin tekrarı,"* olarak tanımlar. Bu tekrar bir ses biriminden meydana gelebileceği gibi, yapıca bütünleşmiş (morfolojik) bir birimden de (ek, kök, kelime, hatta cümleciklerin tekrarından) oluşabilmektedir. Bunun yanında eserinde ikilemelerin işlevlerini de belirttiği daha geniş bir tanımlama yapar.

Zülfikar, ses yansımalarında önemli bir yer tutan ikilemelerin işlevinin, sürekliliği anlatmak, anlamı pekiştirip zenginleştirmek, söyleyişe ahenk katmak, ses ve söz benzerliği sağlayarak tabiî sese daha çok yaklaşmak, iki kelimeyle bir kavramı adlandırmak, ortaklaşa yeni bir anlam elde etmek olduğunu ve ikilemelerin birincil ya da ikincil biçimlerin tekrarlanmasıyla meydana geldiğini ifade eder (Zülfikar 1995: 161-162).

İkilemelerin başlıca amacı pekiştirme, güçlü kılma, ikizleşmelerle anlatımı daha da kuvvetlendirmektir. "hattır huttur" (Hızlı yemek yemeyi anlatır – Bo.), "maççık muççuk et-" (Ağız şapırdatmak – Isp.) "şabbır şubbur" "şannır şannır" (Metal ve cam gibi nesnelerin birbirine çarpmasıyla çıkan sesi anlatır.) "tappır tuppur"

vb. örnekleri veren Zülfikar, sürekliliği ve yoğunluğu belirtmek için ikizleşmelerle, tabiî seslerin daha yakından yansıtıldığını söyler (Zülfikar 1995: 161-162).

Şahin, Ferah-nâme üzerine yazdığı bir makalesinde ikilemelerin bir dilin söz varlığı içinde çok önemli bir yere sahip olan ve dillerin anlatım çeşitliliğinde büyük rol oynayan dil birlikleri olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla ikilemelerin anlatımı güçlendirmek, pekiştirmek ve zenginleştirmek gibi görevleri üstlendiklerine değinir (Şahin, 1997:125).

Ölmez, ikileme üzerine yapılan adlandırma çalışmalarına bir yenisini daha ekler. İkilemeleri "söz yığını" terimiyle ifade eder. Ölmez, kaynaklardaki ikileme tanımlarında kullanılan terimlere Uigurisches Wörterbuch'ta yer verilen terimi de ekleyerek, K. Röhrborn Uigurisches Wörterbuch'ta ikileme (hendiadyoin) yerine *Worthaufung* teriminin kullanılmasını ister. Bu terimi kullanmasının nedeni *Worthaufung* kelimesinin tam anlamıyla *"söz yığını"* ifadesini karşılamasıdır. Aynı zamanda bu terimin *söz koşmasını da* (ya da sözcük) karşılayabileceğini düşünür (Ölmez, 1998:35-47).

Talat Tekin, 'ikileme' terimini tercih etmiş ve ikilemelerin anlatımı güçlü ve etkili kılan, güzelleştiren öğelerin başında geldiğini belirtmiştir. Tekin'e göre ikilemeleri oluşturan unsurlar arasında eş, yakın ya da karşıt anlamlılık ilişkisi vardır (Tekin, 1998:15-17).

Şinasi Tekin, *"İl Kelimesi ve İştikaklarının Hikâyesi"* adlı yazısında ikileme oluşumu konusundaki fikirlerini ifade etmiştir. Tekin'e göre ikileme unsurlarının bir araya gelme nedeni birinin diğerini izah etmesi, belirlemesi yani açıklığa kavuşturmasıdır. Ayrıca ona göre bu açıklığa kavuşturma fonksiyonunu ikinci sözcük üstlenir. Bu durumun sonucunu şekilde çıkarır: İkilemelerde birinci kelime şu veya bu sebepten ötürü yadırganmaktadır (Tekin, 2001:106).

Güner, Altay Türkçesindeki ikilemeler üzerine yazdığı bir makalesinde Türkçedeki ikilemelerin önemine ve işlevine değinmiştir. Güner'e göre ikilemeler, kaynağı ne olursa olsun tarihten bugüne bütün Türkçe eserlerde, ifadeye kuvvet kazandıran, anlatımda çeşitliliği, zenginliği ve ahengi sağlayan; yenilenerek, çeşitlenerek ve orijinalliğinden hiçbir şey kaybetmeden günümüze değin ulaşabilmiş bir dil mirasıdır. İkilemelerin bugüne kadar birçok eserde sık sık kullanılmasının sebebinin de Türkçede birçok yeni nüansı karşılamasıyla açıklar (Güner, 2004:84-85).

Erdem, ikilemeler için tanımlama yaparken ikileme ve yineleme kavramları arasındaki anlam tartışmasına değinir. Yineleme ve ikilemeler birçok noktada birbirine benzetir. Ancak biraz düşünüldüğünde bu kavramların arasında nüansların olduğunu söyler. Ona göre aynı kelimenin tekrarıyla oluşan yapılar ikileme değil yinelemedir. Erdem, ikilemelerin Avrupa dillerindeki karşılığı olan "hendiadyoin" kavramının iki yoluyla birin oluşması anlamına geldiğini ifade eder. Yani iki kelime birleşerek bir anlamı ifade eder hâle gelirler, bir olurlar. Ancak ikileme olarak kabul edilen kelimelerin çoğu bu tanımdan uzak olduğunu belirtir. Erdem, ikilemelerin tanımı yapılırken şu hususlar öncelikle göz önünde bulundurulmasını ister:

1) İki kelime aynı anlamı ifade eder hâle gelir.

2) İkilemelerin oluşumu çoğu zaman asırlarca sürebilmektedir.

3) Özellikle din ve kültür değişimi ikilemelerin oluşumu için uygun zemini hazırlar.

4) İkilemelerin içindeki her bir kelime, cümle içinde görev yönünden aynı işlevi yüklenirler.

5) İkilemelerde her iki kelime de aynı eki alır.

6) İkilemeler tam anlamıyla bir dil olgusudur ve oluşumunun esasını Türk dilinin yapısından almaktadır.

7) Sözlük yazılırken madde başı olabilecek nitelik taşırlar (Erdem, 2005:190-191).

Özkan, ikilemelerin genelde "ikili tekrarlar" olarak adlandırılan yapıların sesbirimsel, biçimbirimsel ve sözcükbirimsel yinelemelerden oluştuklarını ifade eder. Özkan'a göre, literatürde *gemination, reduplication, hendiadyoin* ve *repitation* olarak etiketlenen söz konusu terimlerin tek bir kavram olarak Türk gramerinde neyi karşıladığı yeterince açık değildir. Ancak Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında genel olarak kabul edilen "ikileme" teriminin yaygın olarak kullanıldığını belirtir. Bu anlamda, Özkan, Türk gramerinde tek bir kavram olarak neyi karşıladığını yeterince açık bulmadığı söz konusu yapının anlama güç ve etkileyicilik katmak amacıyla bir birimin, seslemin, aynı, benzer ya da zıt anlamlı sözcüklerin art arda kullanılması sonucunda oluşan yapılar olduğunu ifade eder. Sonuç olarak araştırmacılar arasında ortak bir bakış açısı sergilendiği gözlemler (Özkan, 2010:565-566).

Özkan, 2011'de ikili tekrarlar üzerine yaptığı bir diğer çalışmasında, Güncel Türkçe Sözlük'te ikilemenin anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması olarak tanımlandığını belirtir. Ancak sözlük içerisinde aynı kavram çerçevesinde değerlendirilen yineleme kavramının varlığına da değinmiştir. Yineleme kavramının bir dilbilgisi terimi olarak etiketlenmiş ve "cümlede eş, yakın ve zıt anlamlı sözlerin tekrarlanması", "bir cümle içinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın tekrarlanması" olarak tanımlanmış olduğuna dikkat çeker. Bu iki kavramlaştırma arasındaki farkın ise, bir cümle içerisinde söz konusu yapının yer alması ya da almaması sonucu oluştuğunu düşünür (Özkan, 2011:1628).

Özmen'e göre ikilemeler, iki kelimenin güçlendirme, abartma, çoğaltma, birliktelik, sıralama vb. işlevlerde peş peşe gelmesiyle oluşan kelime grubudur; ancak, üç kelime ile üçleme de olabilmektedir. İkilemeyi oluşturan kelimeler arasında, anlam ilişkisi yanında, kelime türü, ses benzerliği vb. ilişkiler de bulunur. İkilemelerin arasına başka kelime veya kelime grubu girmez. Kelimeler birbirine eksiz olarak bağlanırlar (Özmen, 2016: 74).

İkilemeler kelimelerle kurulur. Ancak her kelime türüyle de ikileme kurulamaz. Örneğin bağlaçlar ve edatlar, ikileme kurmaya uygun kelime türleri değildir. Kelimeler arasında asıl öge yardımcı öge farkı, *ev mev, çocuk mocuk* türü ikilemelerde bulunur. Bu ikilemelerde, birinci kelime asıl ögedir. İkilemelerde, her iki öge de gruba eşit olarak katılır. İkilemeyi oluşturan kelimeler arasında, genel olarak, öncelik sonralık farkı vardır. Bunu *çakır çukur, delik deşik, saçma sapan vb.* kalıplaşmış örneklerde görebiliriz (Özmen, 2016: 74).

İkilemeler, söz dizimi içerisinde yalın olarak kullanıldığında, asıl olarak sıfat, zarf veya isim görevinde bulunmaktadır. Bunun haricinde cümle ögesi olarak, özne, zarf tümleci, dolaylı tümleç, nesne, bağımsız tümleç veya yüklem görevinde kullanılan ikilemeler de görülmektedir (Özmen, 2016: 74).

Ağca, ikileme kavramı yerine yineleme kavramını kullanarak, Türkçede, hem gramatikal bir işaretleyici göreviyle hem de söz yapımı yollarından biri olarak dikkat çeken ve işlevsel olarak kullanılan dilbilgisi kategorilerinden birisinin de yineleme olduğunu belirtir. Yinelemelerin morfo-fonolojik açıdan tam ve parçasal olmak üzere iki tipi bulunduğunu ve her iki tipine ait örneklerin Türkçede görüldüğünü düşünür.

Bu iki tipten birincisini tam yineleme, ikincisini ise parçasal yineleme olarak adlandırır (Ağca, 2017/34:89-104).

Söz yapımında tam yineleme daha işlevsel kullanılırken, parçasal yineleme gramatikal işaretleme işleviyle öne çıktığını ileri sürer. Bu durumu şöyle açıklar: "Gramatikalleşme teorisi bağlamında, tam yineleme Humboldt'un öne sürdüğü evrelerden ilk ikisini yansıtırken, parçasal yineleme bütün evreleri tamamlamış olarak tam bir gramatikalleşme özelliği gösterir" (Ağca, 2017/34:89-104).

Ölmez, tüm bunlara ek olarak, Eski Uygurcadaki ikilemeler üzerine yaptığı bir çalışmasında ikileme ve tekrar grubu terimlerini aynı olarak kabul eden araştırmacıların çalışmaları hakkında da açıklama yapmıştır. Ona göre, bugüne kadar yapılmış çalışmalarda her araştırmacı ikilemeyi farklı anlamıştır. Bazı araştırmacılar tekrarları da ikileme kabul ederken bazıları bunları çalışmalarına dâhil etmediğine dikkat çekmiştir. Sertkaya, bu konuda kendisinin, yararlandığı kaynaklara ve araştırmacıların tercihlerine bağlı kalmıştır. Ayrıca bu durumla ilgili bir örnek vermiştir. Eğer araştırmalarında yararlandığı kaynak Japonca ise, Türkçe çevirinin yanı sıra ikilemelerin Japonca çevirilerini de Çince karakterler ile olduğu gibi bırakmış, ancak Latin harfli yazısında her kelime için Çince 'pinyin'lerine yer vermiştir. Kullandığı kaynaklarda eğer bir dizin varsa veya çalışmanın içerisinde ikilemeler ile ilgili bölüm başlığı varsa ikilemenin geçtiği satırı her zaman göstermemiş, sadece çalışmanın kısaltmasına yer vermiştir (Ölmez, 2017:246-247).

Karahan, ikilemeleri tekrar grubu adı altında değerlendirir. İkilemelerin bir nesneyi, bir niteliği bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin yan yana gelmesiyle oluşan kelime grubu olduğunu ifade eder (Karahan, 2018: 60).

Hirik, Türkiyât Mecmuası'nda yayımladığı "*Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları"* adlı yazısında ikilemeler için kullanılan terimlere dair:

> *"Türkiye Türkçesinde ikileme teriminin yaygınlığıyla birlikte bu kavramı karşılamak üzere ikiz kelime, ikilemeli ad, ikizleme, tekrar, bağlam öbeği, ikileme, koşma, atf-ı tefsiri, hendiadyoin, yineleme gibi terimlerin kullanıldığı ve yine bu türün farklı varyantları olarak fakat sistem olarak aynı yapıda olan üçleme, dörtleme, beşleme gibi ifadelerin tercih edildiği görülmektedir."* ifadelerini kullanır (Hirik, 2018:39).

Hirik, *İkileme, ikizleme, üçleme, dörtleme, beşleme, hendiadyoin, tekrar, yineleme* gibi terimlerin hangisiyle anılırsa anılsın sözde ve yazıda yan yana gelen ses, ek, kelime, kelime grubu, cümle gibi yapıların hangi şartlarda yan yana geldiği ve bu

yan yana gelişlerin anlama ne şekilde katkı sağladığının anlaşılması gerektiğini öne sürer. Çünkü bu durum, dilin birtakım iç meselelerinin anlaşılmasına olanak tanıyacağı gibi Türkçeyi konuşan ve yazan bireylerin zihin yapılarının anlaşılmasına da olanak tanıyacaktır. Bununla birlikte bu terimlerin her birinin kapsamının, sınırlarının ve birbirlerinden bir farkının olup olmadığının tespit edilmesinin de önem teşkil ettiğini düşünür (Hirik, 2018:39).

Karaağaç, ikilemeleri yineleme öbekleri adı altında tanımlar. Yineleme öbeklerinin, bir varlığı veya bir eylemi karşılamak üzere eş görevli iki sözün oluşturduğu söz öbekleri olduğunu ifade eder. Bu söz öbeklerinin şekil ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı ve aynı türden olan iki veya daha çok sözün bir araya gelerek oluşturduğu yapılara yineleme öbekleri adını verir (Karaağaç, 2019: 476).

Bu tanımlamanın ardından Karaağaç yineleme öbeklerinin kullanımını 8 madde ile açıklar:

a. Öbekte yer alan sözler arasında, biçim ve anlamca bir ilişki vardır. Öbek, asıl veya bağı birimlerin, söz, söz öbeği veya cümlelerin tekrarına dayanıyor olabilir. Kısacası, sesten cümleye kadar her dil biriminin yinelemesi yapılabilir.
b. Yinelemeler, anlamı kuvvetlendirir; varlık ve eyleme çokluk, süreklilik ve birliktelik anlamları kazandırır.
c. Zamirler, çekim edatları ve bağlama edatları dışında, bütün dil birimleriyle yineleme öbekleri oluşturulabilir. Ünlem edatları tekrara elverişli sözlerdir.
d. Yineleme öbekleri, ses, söz, söz öbeği ve cümleye kadar, çekim eki yinelemesine dayalı olabilirler.
e. Yineleme öbeği içindeki sözler eş görevlidir. Birer yapımlık söz öbeği oldukları için, ögelerin yeri değişmez.
f. Yineleme öbekleri, söz öbekleri ve cümle içinde ad, sıfat ve zarf görevi yapar.
g. Yineleme öbeğinin ögeleri arasına virgül ya da kısa çizgi konmaz.
h. Yineleme öbeğinde her ögenin vurgusu eşittir (Karaağaç, 2019: 477).

Çağatay, ikileme teriminin İngilizce karşılığı olan “hendiadyoin” ifadesini kullanmayı tercih etmiştir. Çağatay’ın yaptığı çalışma incelendiğinde, sıklıkla vurgu-

ladığı nokta hendiadyoin yapılarını oluşturan unsurların anlamca kalıplaşması görüşüdür. Ona göre zıt anlamlı hendiadyoinlerde dahi sözcükler birbirini anlamca tamamlayacak biçimde kullanılmaktadır. Çağatay'a göre hendiadyoin formu içerisinde bir araya gelen sözcükler, yapısal olarak müstakil kalırlar. Hendiadyoinleri oluşturan yapılar farklı bir kavramı karşılamak için bir araya gelmektedir. Bundan hareketle de Çağatay'a göre hendiadyoinleri oluşturan sözcükler yeni bir form içerisinde tek bir kavramı işaret etme görevine sahiptir. Bu tip yapılar birbirini tamamlayan anlamlar içeren sözcüklerin anlamsal olarak kalıplaşması sonucunda hendiadyoin biçimini almaktadır (Çağatay (1940), aktaran; Karaman, 2021:6).

Çağatay'ın saptadığı diğer bir nokta ise hendiadyoin yapılarının kimi durumda birbirinden ayrılabilmesidir. Pek çok araştırmacının aslında bu özellliği göz ardı ettiğini belirtir. Hendiadyoinlerin nasıl yapılar olduğu vurgusundan sonra yapısal ve anlamsal olarak hendiadyoin çeşitleri üzerinde durulan yazının devamında Çağatay, hendiadyoinlere birer tanıklamasıyla birlikte alfabetik olarak yer vermiştir (Çağatay (1940), aktaran; Karaman, 2021:6).

Aksan, genellikle 'ikileme' terimini kullanmış ve bu yapıların dilcilikte hendiadyoin adını aldığını belirtmiştir. Aksan, 'ikileme' yapılarının Türkçenin en eski ürünlerinden itibaren her dönemde çok zengin bir biçimde görüldüğünü ifade etmiştir. Ona göre ikilemeler çeşitli türleriyle anlatıma güç kazandırma amacına yöneliktir (Aksan (2017), aktaran; Karaman, 2021:7).

İkilemelerin tasnifi noktasında genellikle anlamsal bir sınıflama yapıldığını ifade eden Ağca'ya göre ikilemeler, yapısal açıdan da incelenmelidir. Ağca'nın kullandığı 'iştikaklı ikileme, ortak köke sahip sıralı söz dizgeleri ve eş çift' terimleri önemlidir. Ağca ikilemelerin, dillerin hem sözcük bilimsel ve söz dizimsel hem de anlam bilimsel alanlarıyla ilgili bir kategori olduğunu belirtmiştir. Ona göre ikileme terimi için kullanılan farklı adlandırmaların nedeni bu yapıların yapısal ve anlamsal çeşitliliğidir. Ağca, tüm ikileme çeşit ve yapılarını temsil edebilecek genel bir adlandırmanın önemine vurgu yapmıştır. Ağca ayrıca ikilemeleri oluşturan unsurların hangi yollarla ve nasıl bir araya geldikleri üzerine de eğilmiştir. Ona göre ikilemeler, anlamı daha etkili kılmak ya da vurgulamak üzere kullanılmaktadır (Ağca, 2015:202).

Türk dilinin yıllardır etkisinde kaldığı Arapça ve Farsça gibi dillerde bulunmayan ikileme, eski dönemlerde değişen sıklık grafiğiyle birlikte yazılı ve sözlü anlatımlarda hep kullanılmış ve dilimizin anlatım gücüne çeşitli yollarla katkıda bulunmuştur (Şahin, 1997:125).

Özellikle Eski Anadolu Türkçesi döneminde, Türk edebiyatı, sanatçılar tarafından Farsça eser yazmanın bir üstünlük göstergesi olarak algılanması dönemin dil özelliklerine yabancı unsurların daha fazla etki etmesine neden olmuştur. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eserlere bakıldığında Türkçeyle yazılan eserlerde dahi Arapça ve Farsça ikilemelerin kullanıldığını görebiliriz. Arapça ve Farsça ikilemeler, Türkçedeki ikilemelerin yapısına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Türkçede ikilemleri oluşturan kelimeler arasında herhangi bir bağlacın konulması mümkün değildir. Fakat Arapçada yer alan ikilemelerin arasına "ve" anlamına gelen "û" bağlacının konulduğunu görürüz. Aynı şekilde Farsça ikilemelerde "dem-be-dem, mâl-â-mâl" gibi örneklerde olduğu gibi "be", "â" gibi yapıların ikilemeyi oluşturan sözcüklerin arasına girdiğini görebiliriz.

Genel olarak araştırmacıların görüşleri ele alındığında benzer tanımlamaların yanında, bir kısım araştırmacıların farklı tanımlamalar da yaptığı görülmektedir. Yapılan benzer tanımlamalar, ikilemelerin genel özelliklerinden yola çıkılarak, ortak noktaya ulaşılmasıyla elde edilmiş olan tanımlamalar olabilir. Araştırmacıların yaptığı farklı tanımlama ve sınıflandırmalarda ise 'yineleme' kavramının da ikileme grubunda değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışma konusu haline gelmiştir. Bazı araştırmacılar yineleme kavramıyla ikileme kavramının aynı çatıda buluştuğunu düşünmektedir.

İkilemeler üzerine yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde genellikle iki farklı noktadan gidildiği görülür. Bunlardan birincisi ikilemelerin teorik olarak incelendiği yoldur. İkilemelerin genel özellikleri, oluşumu, türleri vb. bilgiler burada açıklanmaktadır. İkincisi ise dönemsel bakımdan incelenen yoldur. Türkçenin tarihî dönemlerinde ikilemelerin varlığı, durumu, değişimi hakkında burada bilgi verilir. Bu bakımdan ikilemeler üzerine yapılan çalışmaların iki koldan yürütüldüğü görülür. Ancak gerek teorik, gerek dönemsel açıdan yapılan çalışmaların birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu ve birbirinden ayrı düşünülemeyeceği unutulmamalıdır.

2.2. Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi

Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesinin tarihî dönemlerinden ilkini oluşturan bir dönemdir. Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte XIII-XV. yüzyıllar arasında Anadolu coğrafyasında var olmaya başlayan yazı diline Eski Anadolu Türkçesi denilmektedir. Bu dönemde, Türkçe yazılan ya da Arapça ve Farsçadan çevrilen eserlerin sayısının fazla olduğu görülmektedir (Doğuer, 2017:163).

Çalışmada kullanılan eserlerden birincisini bu çeviri eserlerden biri olan Şeyhoğlu Mustafa'ya ait *Marzubân-nâme Tercümesi* oluşturmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin önem arz eden eserlerinden biri olan Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi, 14. yüzyılda Sadrü'd-dîn Mustafa Şeyhoğlu tarafından, dönemin Germiyan beyi olan Süleyman Şah'ın isteği üzerine Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiş öğretici bir eserdir. Eserin bir diğer adı, Şeyhoğlu Sadrü'd-dîn'in tercüme ederek Türk diline kazandırdığı esere verdiği asıl isim, Destûr-ı Şâhî olarak geçmektedir (Doğuer, 2017:163).

Korkmaz; Şeyhoğlu'nun esere bu adı vermesinin nedeninin, bu eserin öğüt cerici ve didaktik nitelikte, ahlaki bir eser olmasının dışında, dönemin yöneticileri için rehber niteliğinde "siyasetname" türünde bir eser olmasından dolayı olduğunu belirtir (Korkmaz, 2017:53).

Marzubân-nâme adını, eseri tercüme eden kişi olan Şeyhoğlu Mustafa vermiştir. Varşova'daki nüshanın birinci bölümünde Şeyhoğlu Mustafa, eseri Türkçeye tercüme ettiğini, adını da Marzubân-nâme koyduğunu çünkü asıl eseri tasnif eden kişinin adının "Marzubân" olduğunu belirtir. Şeyhoğlu, aynı zamanda Berlin'deki nüshanın 9. Bölümünde de *"Temām oldı haḳ faẕlı birle marzubān-nāme tercümesi, şürū' ḳılduḳ onıncı bāba."* (68a.11) cümlesiyle eserin adının Marzubanname Tercümesi olduğunu söyler (Özavşar, 2009:1).

Hikâyelerde, çoğunlukla hikâyelerin kahramanları olan hayvanlar üzerinden dönemin padişahlarına devletin nasıl yönetileceğine dair öğütler verilmektedir. Berlin nüshası esas alınarak oluşturulan metinde, 67 hikâye bulunmaktadır. Berlin nüshasında 53 adet hikâyenin olduğunu ve bu hikâyelerin 14 adedinin Süleymaniye nüshasında tamamlanmış olduğu görülmektedir.

Korkmaz'ın belirttiklerine göre Şeyhoğlu; Marzubân-nâme'nin bu türden kitapların arasında en nitelikli olduğunu, Kelile ve Dimne adlı eserin çok daha eski

olmasına rağmen öğreticilik ve yararlılık yönünden Marzubân-nâme'nin Kelile ve Dimne'den daha iyi olduğunu belirtir. Ayrıca eserin Varşova nüshasındaki girişinde 'sebeb-i tercüme' bölümünde, *"Böyle bir eserden padişahların mahrum kalmasına gönlünün razı olmadığını ve anlaşılması güç bir eser olduğu için, herkes yararlansın diye Türkçeye aktardığını"* söylemektedir (Doğuer, 2017:163).

Eserin yazılış tarihi hususunda Zeynep Korkmaz, Marzubân-name'nin bilinen her iki yazmasında da eserin Türkçeye çevrildiği tarihin verilmemiş olduğunu belirtir. Ancak bu çevirinin Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın emriyle yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, eserin çevirisinin yapıldığı tarihin 1368-1387 yılları arasında olabileceğini söyler. Korkmaz, Zajaczkowski'nin bu konudaki görüşünü de belirtir. Zajaczkowski'ye göre eserin çevirisi 1380 yılında yapılmıştır. Korkmaz'a göre, Şeyhoğlu eseri, 1389'da tamamladığı, Hurşid-name ve ona takaddüm eden Kabusnâme'den önce bitirdiğine göre yazılış tarihini birkaç yıl önceye almak daha uygundur (Korkmaz 2017:73).

Eserin aslı, İran'ın Taberistan olarak bilinen Mazenderan bölgesindeki hükümdarlardan Marzubân b. Rüstem'e aittir. Günümüze kadar gelemeyen bu nüshanın, 10. yüzyıl sonlarında Taberistan halk diliyle yazıldığı tahmin edilmektedir. Elimizdeki çeviri, eserin 13. yüzyıl edebî İran diline aktarılmış iki metninden Sadü'd-dîn el-Vârâvînî'ye ait olan metnin Türkçeye çevirisidir (Doğuer, 2017:164).

Eski Anadolu Türkçesinin önde gelen araştırmacılarından Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Marzubân-nâme Tercümesi üzerine inceleme kitabının ilk baskısını 1973'te AÜ DTCF yayınları arasında yapmıştır. Korkmaz, son yıllarda ele geçen yeni nüshaları da değerlendirerek ve ilk baskıdan sonraki süreçte Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yeni bilgileri de ön planda tutarak deyim yerindeyse imbikten geçirilmiş bir şekilde Marzubân-nâme Tercümesi'ni, Marzubân-nâme Destûr-ı Şâhî adıyla yeniden yayımlamıştır (Doğuer, 2017:164).

Korkmaz'ın Türk Dil Kurumu tarafından 2017 tarihiyle yayımlanan bu kitabı, Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili geniş bilgiye ulaşabileceğimiz bir kaynak durumundadır. Çalışmada da ana kaynak olarak Zeynep Korkmaz'ın kitabı kullanılmıştır.

2.3. Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi

Çalışmada incelenen bir diğer eser ise Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış olan Kul Mes'ud'un *Kelile ve Dimne*'sidir. Eser Arapçalaşmış adını, ana kaynağını oluşturan ve muhtemelen III. yüzyılda Hint hükümdarlarından birinin oğullarını eğitmekle görevlendirdiği bir Vişnu rahibi tarafından şehzadeler için hazırlanan *Pançatantra* (beş düşündürücü nasihat kitabı) adlı eserdeki iki kardeşten (Karataka ve Damanaka, Pehlevî dilinde Kelîleg ve Demneg) alır (TDA 25C:352).

Hint kaynaklı bir eser olan Kelile ve Dimne'nin Hint dili olan Sanskritçe'deki asıl adı, "Karataka Damanaka'dır." Eser, Farsçaya çevrilirken isim değişikliğine uğramıştır. Sanskritçedeki aslında, eserin başkahramanları olan Karataka Damanaka, Farsçaya çevrilirken "Kelile ve Dimne" olarak adlandırılmış, kitap da Farsçaya "Kelile ve Dimne" adıyla tercüme edilmiştir. Bu eser, daha sonra tüm İslâm ve dünya edebiyatlarına da aynı isimle yayılmıştır (Kalyon, 2004:227).

Kelile ve Dimne adı tam olarak bilinmeyen bir rahip tarafından Hindistan'ın Keşmir bölgesinde kaleme alındığı düşünülmektedir. Eserin yazarı olduğu düşünülen olan bu rahip hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak eserin Arapça tercümelerinde, müellifinin Beydaba adlı bir bilgin olduğu belirtilmektedir (Kalyon, 2004:228). Bu nedenle Arapça tercümelerde Kelile ve Dimne'nin yazarı Beydeba olarak bilinir.

Kelile ve Dimne, içerisinde yer alan ahlakî ve öğüt verici nitelikteki hikâyelerle dünyadaki pek çok toplum tarafından sevilen ve yüzyıllardır okunan bir eser haline gelmiştir. Bu durum Kelile ve Dimne'nin Farsça, Arapça, Süryanice, Latince, Yunanca, İbranice, İtalyanca, Felemenkçe, Almanca, Fransızca ve İngilizce dahil pek çok dile tercüme edilmesini sağlamıştır.

İbn Mukaffâ, Kelile ve Dimne tercümesiyle ilk defa Arap edebiyatına fabl türü hikâye tarzını tanıtan isim olmuştur. İbn Mukaffâ tarafından yapılan tercümenin önemli olan özelliklerinden birisi de Kelile ve Dimne'nin diğer dünya dillerine çevrilmesine kaynaklık etmesi olmuştur (Kalyon, 2004:235).

İbn Mukaffâ'nın tercümesinden hareketle Nasrullah tarafından Farsça'ya çevrilen eser, ilk olarak Doğu Türkçe'sine tercüme edilmiştir. Nasrullah'ın Farsça çevirisini esas alan Kul Mes'ud ise, eseri eski Anadolu Türkçesi'ne çevirmiştir (Kalyon, 2004:235).

Kul Mesud bu eseri 1334-1337 yılları arasında hüküm süren Aydın Emîri Umur Bey'in isteği üzerine ve onun adına *Kelile ve Dimne*'yi Farsçadan Türkçeye tercüme etmiştir. Tercüme, Umur Bey'in babası Mehmed Bey (ö. 734/1334) henüz hayatta iken gerçekleştirilmiş olmalıdır. Kendini Kul Mesud olarak tanıtan mütercimin başka bir eseri bilinmemektedir (TDA 25C:352).

Johannes H. Mordtmann, bu tercümeden yaklaşık yirmi yıl sonra yine Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiş olan *Süheyl ü Nevbahâr*'ın mütercimi Hoca Mesud'un Kul Mesud ile aynı kişi olabileceğini ileri sürmüşse de Kilisli Rifat ve M. Fuad Köprülü bu görüşe katılmamışlardır (Toska, 1989:238-239). Ancak konu üzerinde doktora çalışması yapan Zehra Toska, her iki Mesud'un eserlerinden ve bu eserler üzerinde yapılan çalışmalardan hareketle Kul Mesud ile Hoca Mesud'un aynı kişi olabileceğini belirtmiştir.

Anadolu sahasındaki ilk çeviri örneklerinden biri olan Kul Mesud'un *Kelile ve Dimne*'si aynı zamanda eserin ilk Türkçe versiyonudur. Bu dönemde hüküm süren Türk beyleri Arapça ve Farsça bilmediklerinden Türkçe'ye önem vererek bu dilde eserler yazılmasını, ayrıca Arapça ve Farsça'dan tercümeler yapılmasını sağlamışlardır. Nasrullah-ı Şîrâzî'nin, İbnü'l-Mukaffa'nın Arapça çevirisinden Gazneli Sultanı Behram Şah'ın isteğiyle Farsça'ya yaptığı tercümesini esas alarak *Kelile ve Dimne*'yi Türkçe'ye kazandıran Kul Mesud birçok Arapça ve Farsça kelimeye Türkçe karşılık bulabilmiştir. Böylece Umur Bey *Kelile ve Dimne*'deki didaktik hikâyelerden faydalanma imkânını elde etmiştir. Eserden ilk bahseden kişi Bursalı Mehmet Tâhir Efendi'dir (TDA 25C: 352-353).

XIV. yüzyılda Türkçe'ye yapılan mensur tercümeler arasında Kul Mesud'un *Kelile ve Dimne*'si henüz olgunluk çağına erişememiş bu dönem Türkçe'sinde önemli bir yere sahip bir eserdir (TDA 25C: 352-353).

Zehra Toska, Kelile ve Dimne üzerine yaptığı doktora tezinde eserin aslının Sanskritçe olduğunu söyler. Eserin en eski şeklinin Hertel tarafından bulunmuş olan "Tantrākhyāyika" olduğunu, bu kitabın Vişnu mezhebinden bir brahman tarafından, tarihi kesin olmamakla birlikte Hertel'e göre miladi 300 yılına doğru Şeşmir'de yazıldığını belirtir. Ancak C. Brockelmann, A. Berriedale Keith'e dayanarak onun yazılış tarihinin daha eski olacağını söylemektedir (Toska, 1989:1).

Eser, bir giriş ile her biri *tantra*, yani "insanın zekâsını kullanacağı hal" adını taşıyan beş kitaptan oluşur. Eserin ikince bir şekli *Pançatantra*'dır. Hükümdarlara hikmet öğretmek maksadıyla yazılmış olan bu kitap Hindistan'da bir halk kitabı haline gelmiş ve sayısız çeşitlemeleri yapılmıştır (Toska, 1989:2).

Toska, Kelile ve Dimne'nin Türkçeye yapılan çevirilerinden ilkinin Nasrullah tarafından yapıldığını belirtir. Nasrullah'tan sonra Kâşifî'nin Envâr-ı Süheylî adlı eserinin Ali Çelebi tarafından Humâyûn-nâme adıyla Türkçeye çevrildiğini söyler. Bu eserin ilk çeviriler kadar üzerinde durulmamakla birlikte gerek devrinde gördüğü rağbet ve gerekse batı ve hem de kendi dilindeki uzantıları açısından gösterdiği yaygınlık nedeniyle bu konunun dışında kalamayacağını da belirtir (Toska, 1989:17).

Kelile ve Dimne'nin Anadolu sahasındaki ilk Türkçe çevirisi Kul Mes'ud'a aittir. Bu çeviriye dair Gotha yazması, Oxford-Marsh, Berlin ve TDK yazmaları bulunmaktadır (Toska, 1989:19).

Gotha yazmalarındaki Kelile ve Dimne çevirisi manzum bir eserdir. Sultan I. Murat'a ithaf edilmiştir. Bu yazmanın ortaya çıkışına kadar Humâyûn-nâme dışında başka bir Türkçe Kelile ve Dimne çevirisinin olduğu bilinmiyordu (Toska, 1989:19-20).

Oxford ve Berlin yazmalarında ise Nasrullah'ın Anadolu sahasında yapılmış, bilinen iki çevirisi vardır. Bunlardan ilki 14. yy.da Kul Mes'ud tarafından, diğeri ise 16. yy.da yazarı bilinmeyen biri tarafından yapılmıştır. Bu ikinci çevirinin bilinmeyen mütercimi, eserini, Mısır, Suriye ve Hindistan sultanlarını taklit ettiği Sultan Mehmet'e ithaf ettiğini kaydetmiştir. Ancak Sultan Mehmet'in, I. Mehmet mi yoksa II. Mehmet mi olduğu bilinmemektedir. Toska, bu yazma hakkında belirttiği fikirlerine elde yazmanın kendisi bulunmadığından sadece katalogda verilen bilgilere dayanarak, bu çeviri hakkında daha fazla bir şey söyleyemeyeceğini de ekler (Toska, 1989:24-25).

TDK yazması ise oldukça eksik bir yazmadır. Baştan sona olduğu gibi aralarından da atlamaların olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yaprak numarası verilmemiştir. Eser minyatürlüdür fakat minyatürlerin üstü suluboya ile kapatılmıştır (Toska, 1989:26).

Zehra Toska, yazmanın baştan sona eksik olmasını, onun hangi tarihte istinsah edildiğini, müstensihinin kim olduğunu, hangi dilden tercüme edildiği sorularını

cevapsız bıraktığını söyler. Ancak, Kul Mes'ud'un tercümesiyle mukayese edildiğinde onun daha sonraki bir devirde kaleme alındığı ve Farsçadan değil ama belki de Arapçadan dilimize aktarıldığı düşüncesini savunur. Aynı zamanda bu çevirinin Kul Mes'ud çevirisinde olduğu gibi nazım parçalarına ve tasvirlere, atasözlerine, hadis ve ayetlere rastlanılmadığını da belirtir (Toska, 1989:26-27).

Toska tarafından incelenen Kul Mes'ud çevirisi 16 babdan oluşmaktadır:

Birinci Bab: "Kitab-ı Evvel Der Şerh-i Kitâb"

İkinci Bab: "Bâb-ı Der Berzeveyh Tabîb"

Üçüncü Bab: Hindistan'dan getirilen Kelile ve Dimne Kitabı'nın birinci kısmı bu bölümde yer alır.

Dördüncü Bab: "Arslan Dimne'ye Dogrulık Eyledügi"

Beşinci Bab: "Zag ve Sıçan ve Gögercin ve Geyik Dâsitânı"

Altıncı Bab: "Zaglar ve Ügüler Dâsitânı"

Yedinci Bab: "Subagası ve Maymun"

Sekizinci Bab: "Zahid ve Göjen İçinde"

Dokuzuncu Bab: "Çetük ve Sıçan İçinde"

Onuncu Bab: "Melik ve Fetre"

On birinci Bab: "Arslan ve Şagal Dâsitânı"

On İkinci Bab: "Arslan ve Tir-endâz İçinde"

On Üçüncü Bab: "Zahir ve Konuk İçinde"

On Dördüncü Bab: "Hilar ve Barahimeler İçinde"

On Beşinci Bab: "Kuyumcu ve Seyyah, Kaplan, Buzine ve Yılan İçinde"

On Altıncı Bab: "Padişahzâde ve Yârânları İçinde"

Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne eserinin de incelendiği bu çalışmada, Zehra Toska'nın 1989 yılında yapmış olduğu yayımlanmamış doktora tezi kullanılmış, Toska tarafından elde edilen bilgiler de göz önünde bulundurularak eser incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın ana kaynağını Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme'si"* ve Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserleri oluşturmaktadır. Çalışmaya başlarken önce bu eserlerin bölümleri okunmuş, ardından içerisinde yer alan ikilemeler sayfa numaraları ve bulundukları cümleler dikkate alınarak tespit edilmiştir. Ardından tespit edilen ikilemeler bilgisayar aracılığıyla yazıya geçirilmiştir.

Tespit edilen her ikilemenin Eski Anadolu Türkçesindeki biçimleri alfabetik olacak şekilde bir liste haline getirilmiştir. Liste haline getirilen ikilemeler madde başı olarak verilmiş, karşılarına günümüz Türkiye Türkçesindeki anlamları verilmiştir. Ardından ikilemelerin bulunduğu cümle örnekleri verilmiş, her cümle örneğinin sonunda da eserin adı, cümle örneğinin bulunduğu nüsha, bölüm adı ve sayfa numarası verilmiştir.

İkilemelerin sınıflandırılışına dair, farklı görüşler bulunmasından dolayı tek bir söz dizimi kitabına bağlı kalınmamış, farklı söz dizimi kitapları incelenmiştir. İkilemeler hakkında yapılan sınıflandırmaların incelenmesinin ardından, sentez niteliğinde bir sınıflandırma ortaya koymak amaçlanmıştır. Sınıflandırmada kullanılacak başlıklar hakkında görüş elde etmek adına Leyla Karahan, Günay Karaağaç, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Tuncay Böler, Mehmet Özmen gibi araştırmacıların söz dizimi kitaplarından yararlanılmıştır.

Sınıflandırma sırasında, ikilemeler hakkındaki ilkelerle ilgili olarak Çağatay, Hatipoğlu, Karahan, Ağakay, Tuna gibi araştırmacıların çeşitli kitap ve makalelerideki görüşleri göz önünde bulundurulmuş ve bu ilkelere göre tasnif yapılmıştır. Bunun yanında yineleme ve ikileme kavramlarının farklı olduğunu düşünen araştırmacıların görüşleri de vardır. Dolayısıyla inceleme bölümünde ikilemeleri oluşturan sözcükler incelenirken ses benzerliği ve anlamın yanında tespit edilen kelimelerin yineleme veya ikileme olup olmadığı hakkında da değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve öneminin yanında çalışmada kullanılan malzeme hakkında da bilgi verilmiştir. İkinci bölüm, ça-

lışmanın kavramsal çerçevesini oluşturur. Bu bölümde ilk olarak "Türkiye Türkçesinde İkilemeler," başlığı altında ikilemelerin çeşitli sözlüklerdeki tanımlarına, araştırmacıların ikileme terimine dair yaptıkları adlandırmalara ve ikilemeler hakkındaki görüşlerine detaylıca yer verilmiştir. Ardından çalışmada kaynak olarak kullanılan Şeyhoğlu Mustafa'nın *"Marzubân-nâme Tercümesi"* ve Kul Mes'ud'un *"Kelile ve Dimne Tercümesi"* adlı eserlerin hakkında bilgi verildiği "Şeyhoğlu Mustafa'nın *Marzubân-nâme Tercümesi"* ve "*Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi,"* isimli alt başlıklar bulunmaktadır.

Çalışmanın inceleme bölümünde üç ana başlık ve çeşitli alt başlıklar kullanılmıştır. Belirlenen üç ana başlık, *"Yapı Bakımından İkilemeler," "Anlamları Bakımından İkilemeler," "Köken Bakımından İkilemeler,"* adlı başlıklardan oluşmaktadır.

İlk ana başlık olan *"Yapı Bakımından İkilemeler"* beş alt başlıktan oluşmuştur. İlk alt başlık olan *"Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığı, kendi içinde beş alt başlıktan oluşmaktadır: *"Yalın Halde Bulunan İkilemeler," "İsim Köklerinden Oluşan İkilemeler," "İsim Durum Eki Alan İkilemeler," "Ek-Fiil Alan İkilemeler," "Sayı Adlarıyla Oluşan İkilemeler." "İsim Durum Eki Alan İkilemeler,"* başlığı kendi içinde, *"Yalnızca Bir Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler," "Her İki Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler,"* adlı iki alt başlıktan oluşmaktadır.

İkinci alt başlık olan *"Basit + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığı, *"İlk Sözcüğü İsim Kökü İkinci Sözcüğü İsim Gövdesi Olan İkilemeler,"* bir alt başlıktan oluşmaktadır.

Üçüncü alt başlık olan, *"Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığı kendi içinde *"İlk Sözcüğü İsim Gövdesinden İkinci Sözcüğü İsim Kökünden Oluşan İkilemeler," "Hem Yapım Eki Hem Çekim Eki Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* adlı iki alt başlıktan oluşmaktadır.

"Birleşik + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," dördüncü alt başlıktır. Beşinci alt başlık olan *"Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığı ise kendi içinde, *"Yapım Eki Alan İkilemeler," "İsim Gövdesinden Oluşan İkilemeler," "Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler," "Fiilimsi Eki Alan İkilemeler."* adlı dört alt başlıktan oluşmaktadır. *"Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler,"* alt başlığı kendi

içinde *"Her İki Sözcüğü de Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler," "Yalnızca Bir Sözcüğü Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler,"* alt başlıklarından oluşmaktadır.

Bu bölümde ikilemeleri oluşturan kelimeler yapıları dikkate alınarak incelenmiş ve ait oldukları alt başlıklar altında madde başı olarak verilmiştir. Madde başı olarak verilen her ikilemenin altında içinde bulundukları cümleler sıralanmıştır.

İkinci ana başlık "Anlamları Bakımından İkilemeler" dört alt başlıktan oluşmaktadır: *"Bir Sözcüğün Tekrarından Oluşan İkilemeler," "Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler."* Bu başlık altında incelenen ikilemeleri oluşturan kelimelerin anlamları tespit edilerek, eş, zıt, yakın anlamlı olmaları bakımından gruplandırılmıştır.

İncelenen eserlerde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerden oluşan ikilemeler de sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Bu ikilemelerde Türkçede ikilemeleri oluşturan ilkeler görülmemektedir. Ancak yine de Arapça ve Farsça kökenli bu sözcüklerin ses ve anlam açısından ikileme tasnifine uygun oldukları gözlenmiştir. Dolayısıyla anlamları tespit edilen alıntı niteliğindeki ikilemeler de anlamları bakımından sınıflandırmaya alınmıştır.

Üçüncü ana başlık olan "Köken Bakımından İkilemeler" dokuz alt başlıktan oluşmaktadır: *"Türkçe + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Türkçe + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Türkçe + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Arapça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Arapça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Arapça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Farsça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Farsça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Farsça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler."*

Bu bölümde, Eski Anadolu Türkçesinde ve günümüzde kullanılan ikilemeleri oluşturan bazı kelimelerin köken bakımından alıntı olabileceği, eserlerden elde edilen ikilemelerle gösterilmiştir. Bu durum aslında Türkçenin daha önceki tarihî dönemlerinde ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde farklı dillerle etkileşime girmesinden kaynaklı olduğunu gösterir. İncelenen eserlerin ait oldukları dönem göz önünde bulundurulduğunda Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ikilemeleri oluşturan kelimelerin tamamı veya bir kısmının, Arapça ve Farsça kökenli olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ancak bu ikilemeler, Türkçenin ikileme mantığına uymaya-

bilmektedir. Örneğin, Türkçede ikilemeler arasına bağlaç girmez. Arapça ikilemelerde ise ikilemeyi oluşturan kelimeler arasında "*ve"* anlamına gelen "û" bağlacı kullanılabilmektedir. İncelenen eserlerde de alıntı niteliğinde olan sözcükler, ikileme olarak kabul edilmiş ve bu bölümde kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada bu sözcüklerin ikileme olarak kabul edilmesinde araştırmacıların görüşleri etkili olmuştur.

Bu görüşler ışığında alıntı sözcüklerden oluşan, ikileme mahiyetinde değerlendirdiğimiz sözcüklerin günümüz Türkiye Türkçesinde kullanımlarının yok denilecek kadar az olduğu da tespit edilmiştir. Ayrıca incelenen eserler içerisinde Türkçe kökenli sözcüklerden oluşan ikilemelerin çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Eser içerisinde bulunan ikilemeler belirtilen başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma haricinde çalışmanın son bölümünde sonuç, dizin, kaynakça kısmına yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve sınıflandırması yapılan verilerden elde edilen sonuçlar grafiksel olarak açıklanmıştır. Çalışmanın dizin bölümünde incelenen eserlerdeki ikilemeler verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

4.1.Yapı Bakımından İkilemeler

İkilemeler, yapısal olarak basit, türemiş veya birleşik sözcüklerden meydana gelmektedir. İkilemeleri oluşturan sözcükler yapısal olarak, her ikisi aynı yapıda olabileceği gibi, farklı yapıdaki sözcüklerden de oluşabilmektedir. Bu sözcükler yapım eki, çekim eki ve fiilimsi ekleri alabilirler. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin kökü aldıkları eklere göre sözcük türü bakımından değişebilmektedir.

4.1.1. Basit + Basit Kelimelerden Oluşan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de yapım eki almadığı durumlarda, bu sözcükler basit olarak kabul edilmektedir. Tespit edilen ikilemelerin her sözcüğünün, basit sözcüklerden oluştuğu ikilemeler burada tasnif edilmiştir.

- **Adı şanı** "isim, şan, şöhret"

Adı şanı yoḳdur diyüp aşaġa ḳomaḳ ve hünersüzlerü ve görmedük kişileri ataları ma'rūfdur. [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]

- **'Adl ü iḫsāna** "adalet; bağışlama"

'Adl ü iḫsāna mensūb ve lutf-ı kereme maḫṣûṣ-ıdı. (MR.B.16b:14 – B.17a:1)

- **'Adl ü inṣâf** "bağışlayıcı"

İşitdüm ki Şām vilāyetinde bir pāḏişāh var-ımış; ki dānā ve 'āḳil **'adl ü inṣâf-ıla** ārāste. (MR.B.11b:2-3)

- **Ağızdan ağıza** "ağızdan ağıza, dilden dile"

Bularuŋ ḳulaġına girürse **ağızdan ağıza** bıraġurlar. [KD. (BD.105a) SL 101a:10]

- **‘Ahd ü ḳavl** “söz”

Dîv birle dîndār bir yire cem’ oldılar, **‘ahd ü ḳavl** eyle eylediler. (MR.B.24b:3)

- **‘Ahd ü peymān** “kuvvetle verilen söz, ant”

Bu ḳavl üzre **‘ahd ü peymān** ḳıldılar. (MR.B.12a:14)

…‘ahd ü peymān oldılar. (MR.B.54b:2)

- ‘**Âḳıl u dānā** “bilgili”

…bir daḫı oldur ki cāhil ü nādān dostı ‘**āḳıl u dānā** düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- ʿ**Aḳl u nefs** “akıl; nefis”

Üçünci ʿ**aḳl u nefs** ʿālemidür. (MR.B.24b:11)

- **‘Âm ḫāṣ** “umumî; hususî”

Ḳamu şehr ehli **‘ām ḫāṣ** ulu kiçi anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Anasın atasın** “annesini babasını”

Bir şefḳatlü ināmkim şol **anasın atasın** āzārlayıcı oġlı bislemege mübalağa eyleye. [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6]

Çadırı ṣahrāda ura ve **anasın atasın** göre. [KD. (BD.207b) SL 223a:2]

- **Aŋul aŋul** “yavaş yavaş”

Aŋul aŋul uçtı vardı. [KD. (BD.34b) SL.37a: 1]

Andan **aŋul aŋul** arslana vardı. [KD. (BD.36a) SL.38a: 5]

Pes şıçan **aŋul aŋul** bendleri kesmeğe başladı. [KD. (BD.137b) SL 142b:9]

- **Arḳun arḳun** “yavaş yavaş”

Çaḳal **arḳun arḳun** eşek ḳatına geldi, rûzigār zaḥmetinden şordı, eyitti. (MR.B.2b:8)

- **Ata ana** “baba, anne”

Ata ana miskîn olub ḫayrān ḳaldılar. (MR.B.13b:9-10)

Oġulların yavuzrağı oldur kim **ata ana** tā’atına boyun virmeye. [KD. (BD.149b) SL153b:12]

- **Atası anası / Ataları anaları** “babası annesi; babaları anneleri”

Bu ḳızı bu yigit kendü diledi mi aldı yoḫsa **atası anası** mı alıvirdi? (MR.B.39a:2)

Bunca yıl sen anlaruŋ etinden ġıda idindüŋ **ataları anaları** yoḳ mıdı?[KD. (BD.166a) SL 170b:3]

- **Atadan anadan** “babadan, anneden”

Egerçi sen **atadan anadan** faḫr dutarsın ammā, erden ḳaçmaḳ maṣlaḥat degüldür. (MR.B.17a:6-7)

Dostlıḳ düşmenlik **atadan anadan** mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Ataya anaya** “babaya, anneye”

Ma’lūmdur ki oġul ḳız doġduġından tā intihā mertebesine irince, **ataya anaya** zaḥmetden artuḳ rāḥatı yoḳdur. (MR.B.62b:5-6)

- **Atayı anayı** “babayı, anneyi”

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve ḳarındaş yoldaş yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Ata dede** “baba, dede”

Şol geçmiş **ata dede** sîretin sîretlenesin. [KD. (BD.213a) SL 229b:5]

- **Atadan dededen** “babadan, dededen”

Ol vilāyet aŋa **atadan dededen** mîrās ḳalmışdur. (MR.B.41b:4)

Bu vilāyet baŋa **atadan dededen** mìrāsdur. (MR.B.47b:12)

- **Atalar dedeler** “babalar, dedeler”

İşitdüm ol kişinüŋ meselin kim **atalar dedeler** pîşesin aşaġa ḳoya. [KD. (BD.169b) SL 174b:2]

- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş”

Azın azın dürişmek ve **ayaḳ ayaḳ** aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayı güni** “ayı, günü”

Göge beŋzer kim **ayı güni** çoġacı olmaya [KD. (BD.188a) SL 197b:1]

Tā kim ‘avratuŋ **ayı güni** yitdi. [KD. (BD.133a) SL 138a:4]

- **Az az** “az az”

Nitekim sürmeyi **az az** harç eylerler. [KD. (BD.15b) SL.23b: 11]

Ḳaçan ol ḫarcuŋ yirine yine sürme ḳomayalar ol **az az** gitmegile ol sürme dükenür. [KD.(BD.15b) SL.23b:12]

Bir ulu ṭaġdan kim **az az** alasın. [KD.(BD.15b) SL.23b: 13]

Az az sızar, çıḳar. [KD. (BD.16a) SL.24a: 3]

Lîkin sizi **az az** ṭaşıyup anda iletmekde delim vaḳt geçe, avcılar irişeler diyü ḳorḳaven. [KD. (BD.33a) SL.35a: 9]

Ve benüm işüm **az az** bir dereceye irdi. [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13]

Ol muḫtaṣar söz **az az** maya dutar çoḳalur. [KD. (BD. 160b) SL 165a:1]

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta **az az ve** eglü eglü anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Azdan öküşden** "azdan çoktan"

Fi'l-cümle uludan kiçiden**, azdan öküşden** kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

Azdan öküşden hiç nesne ḳalmaz. [KD. (BD.163b) SL 168a:4]

Baş ḳaldurup baḳalar kim eger ol işde **azdan öküşden** eksüklik görürlerdi. [KD. (BD.177a) SL 183a:5]

- **Azı öküşi** "azı çoğu"

Anuŋ **azı öküşi**, ulusı kiçisi, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine bağlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Bāġa bostana** "bağa bahçeye"

Bir ḫoş yirde ki ekine, **bāġa bostāna** yarardı. (MR.B.9b:5)

- **Baḫt u ṭāliʿ** "talih"

Baḫt u ṭāliʿ bize yār ḳıldı. (MR.S.84:16)

Eger bize **baḫt u ṭāliʿ** yār olmasa kimesnenüŋ şefāʿati kimesneye fāyide ḳılmaya idi. (MR.S.84:16-17)

- **Başın ayaġın** “başını ayağını; baştan ayağa”

Meseli şoldur kim bir sıġırı boġazladılar bir niçeler **başın ayaġın** aldı. [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]

- **Başdan başa** “baştan başa”

Eger dünyā **başdan başa** ḫarāb olursa yāḫūẕ dükeli dünyāyı aŋa virürlerse yā dünyāyı anuŋ elinden alub virmezlerse gözi ḳuyruġıyıla aŋa baḳmaya zinhār. (MR.B.67b:3-4)

Ẕîrā kim anuŋ sözleri **başdan başa** görklü meseller ve şîrîn hikāyetler birle bezenmiş-idi. [KD. (BD.120a) SL 124b:4-5]

Kim uşbu aldayıcı dünya **başdan başa** ‘aybdur. [KD. (BD.153a) SL 157b:4)

Ol ‘afv kim ulu suç üzerine ḳılına **başdan başa** hüner olur. [KD. (BD.160a) SL 164a:14]

Sadaḳalar buyura kim bu düşerde **başdan başa** sa’ādet nişanları ve devlet eseri gözügü durur. [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]

- **Bend ü bağı** “bağlılığı”

Biŋ mertebe cidd ü cehd olınsa uḫuvvet **bend ü bağı** kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Biŋ biŋ** “türlü türlü”

İy ebleḫ, gönli bir kişiye bağlarsın kim red eylemek eli birle **biŋ biŋ** devletlü pāẕişāhı göksire. [KD. (BD.201b) SL 214a:7]

- **Bir bir** “bir bir, tek tek”

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü **bir bir** anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Biri biri** "birbiri"

…**biri biri** ardınca ziyānlara uġrayup, ehl-i beyti ve yāranları arasında ḥürmeti ḳalmayup, āḫirü'l-emr elinde bulınana metā'ı ile terk-i diyār idüp mağrip cānibinde bir şehre varup, bir miḳdār iḳāmet eyledi. (MR.S.80:14-15-16)

Pāẕişāh bahşişleri ve ḫil'atleri **biri biri** ardınca değdi. (KD.BD.10a:15)

Bularuŋ **biri biri** ḥaḳḳında pāẕişāha ġammazladuġuŋ yavuz söz anlatduġın işitmemek hem uyanuḳlıḳ nişānıdur. [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]

- **Birin birin** "birer birer"

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

Kendü aŋa cefalar ḳılduġın **birin birin** eydirvirdi. [KD. (BD.199a) SL 211a:4]

- **Bir iki** "bir iki"

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

- **Cāhil ü nādān** "cahil; bilgisiz"

…bir daḫı oldur ki **cāhil ü nādān** dostı ‘āḳıl u dānā düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Cān-bāş** “canla başla”

Benüm öŋümde **cān-bāş** oynayub vefā göstereler. (MR.B.48a:1)

- **Cān u dil** “gönül”

Biŋ, **cān u dil** birle, *“el-üẕnü ḳable’l-ʿayni aḥyānen”* ḥükm-ile görmege müştāḳ oldılar. (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Cān u göŋül** “gönül”

Çün Melik Erdeşîr bu ḥikmet kelimelerin **cān u göŋül** ḳarub ḳabul ḥalḳasın cān ḳulaġına geçürdi. (MR.B.18b:11)

Ciger-gūşem çevreden ulular senüŋ eyü āduŋ ve ārı dirligüŋ işidüp **cān u göŋül** birle dilerler. (MR.B.34a:7-8)

Dükeli Zîrek ṭāʿatın **cān u göŋül-ile** ḳabūl itdiler. (MR.B.39a:12)

- **Ceng ü ḥarb** “savaşmak”

Çün **ceng ü ḥarb** ve ḳaçmaḳ vaḳtı ola, zebun olurlar. (MR.B.48b:8)

- **Cidd ü cehd** “taraf”

Biŋ mertebe **cidd ü cehd** olınsa uḫuvvet bend ü bağı kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Cünbiş ü ḥarekāt** “hareketlilik”

…**cünbiş ü ḥarekāt** andan bulur. (MR.B.25a:6)

- **Çoḳ çoḳ** “çok; pek çok”

Ma’nìsin anda bilesin ve **çoḳ çoḳ** ‘ömr telef olmaġıla ve ḳurtılmış māl elinden gitmegile çıḳub çeri-y-ile başladuġı vaḳt ki māl gerek olub bulınmaya. (MR.B.42b:11-12)

- **Dem-be-dem** “vakit vakit; zaman zaman”

Dem-be-dem efsūn oḳuyub ürerler – idi. (MR.B.26a:14)

…dutup bir lāṭîf ḥoḳḳaya ḳoyup **dem – be – dem** çıḳarup pāk yuyup, arıdup iḥtiyāt birle ṣaḳlaya. (MR.S.80:5-6)

Dem-be-dem sıçandan ‘özr dileyüb eydürdi. (MR.B.33a:1)

Dem-be-dem savaşurlardı. (MR.B.49a:2)

Dem-be-dem arslan anuŋ kālin ta’accüb idüb eydürdi. (MR.B.56b:14)

Dem – be – dem yüzine naẓar eyler girü ḳorıdı, gümān iletdi. (KD.BD.7a:12)

- **Dost düşmān** “dost düşman”

Dost düşmān olası mutlaḳ durur. [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]

- **Dört biş** “dört beş”

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **Dün gün** “gece gündüz”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve **dün gün** vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda şāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Anuŋ ḫiẕmetinde olurlardı **dün gün** ḫiẕmet iderlerdi. [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]

- **Dürr ü cevahir** “inci; mücevher”

Nefîs ṭonlar geyürüp **dürr ü cevahir** sacdılar. (MR. B.8b:9)

- **Dürr ü mercān** “inci mercan”

Bir kişi dileye kim ḳıymeti **dürr ü mercān** ve çoḳ māl ḥāṣıl ide. (MR.B.42b:2)

- **Edeb ḥayā** “edep; utanma”

Görk içinde ṣanaduŋ Yūsuf-ıdı ve **edeb ḥayā** yöninden ʿOsmān ve ʿaḳl içinde Büzürcümihr’di. (MR.B.42a:5)

- **El ele** “el ele”

Eger ḳamumuz **el ele** virüp bu iş yaraġı içün arḳa birükdürmessevüz deŋiz vekîli bu işi ‘ādet idinür. [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]

- **Elden ele** “elden ele”

Ve ḳamu çeri ḳulluḳçı bu **elden ele** bir ben kim, kim beni depelemege işāret eyleridi. [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]

- **Elin ayaġın** “elini ayağını”

Pes ayunuŋ **elin ayaġın** bağladılar. (MR.B.61b:6)

Yigrek oldur kim, **elin ayaġın** baġlayam. (MR.B.64a:5)

- **Emn ü emān** “güvenli”

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra’iyyet **emn ü emān** içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Er ü ‘avrat** “erkek, kadın”

Bu ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri olan *“avrat”* sözcüğünün *“avret”* biçimi de tespit edilmiştir. Her iki biçimi de aynı madde başı altında tasnif edilmiştir.

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü ‘avrat,** atlu yaya; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

İrte oldı **er ü ‘avret** ḳāżīya vardılar. (MR.B.59b:5)

- **Eti tüsi** “derisi, tüyü”

Eti tüsi dökilüb bir bucaḳda ḳalmışdı. (MR.B.14a:3-4)

- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine”

Bu ḥikāyeti anuŋ-çun didüm kim bu işüŋ **evveline āḫirine** gey naẓar eyleyesin. (MR.B.31a:1)

- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye”

Eyüye yavuza vāḳıf olmaduḳ kişidür. [KD. (BD.212b) SL 229a:6]

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde”

Ve ḳadîm dostlar **eyüde yavuzda** sınanmışlardur. (MR.B.8a:8)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola **eyüde yavuzda** ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Ol kim **eyüde yavuzda ve** ḫayrda ve şerde erine muvāfaḳat ide. [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]

- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden”

Eyüden yavuzdan tizcek ḥükm itmeyesin. (MR.B.31b:13)

Eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdür. [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]

- **Ezel ü āzālde** “başlangıcı olmayan”

Ve **ezel ü āzālde** olan baḥşāyişine delālet ider. (MR.S.13:6)

Çünki **ezel ü āzālde** ḳażā vü ḳader levḥine çalınmış – idi. (MR.S.74:2)

- **Faṣîḥ naṣîḥ** “açık; doğru”

Bu **faṣîḥ naṣîḥ** kelimāt birle kim ‘Îsî nefesi gibi ölmiş gönlümüzi diriltdüñ. (MR. B.9b:12-13)

- **Feryād u figān** “feryat figan”

Ẓulm ḫākin başına ṣaçup **feryād u figān** idüp çağırdı. (MR.S.10:17)

- **Feth ü ẓafer** “fetih, zafer”

Andan uġraşursavuz **feth ü ẓafer** bizüm ola. (MR.B.19b:2-3)

- **Fülāndır fülān** “falan filan”

Eyitdiler: **Fülāndır fülān** oġlı. [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]

- **Ġām u şādi** “keder, mutluluk”

Bir sā’at **ġām u şādi** söyleşdiler. [KD. (BD.193a) SL 204a:1]

- **Ġılāẕ u şidād** “şiddetli; yoğun”

Girü **ġılāẕ u şidād** ile and virüp rāzunı ṣaḳlayasın diyüp yalvarasın. (MR.S.71:1-2)

- **Gücine ḳuvvetine** “gücüne kuvvetine”

Uṣlı oldur kim kendü **gücine ḳuvvetine** inanursa daḳı düşmān-ile çekişmeği revā dutmaya kendü yaraġına yardımına tekye eylemeye. [KD. SL 108b:3-4]

- **Gün günin** “günden güne”

Lācirem **gün günin** ḳuvveti eksilür. [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]

- **Günden güne** “günden güne”

Günden güne arslan ḳatında ḳurbeti ve mertebesi artdı. (MR.B.52a:5)

- **Ḥall ü ‘aḳdde** “iş bitirme”

Ḥall ü ‘aḳdde döndürmekde getürmekde senüŋ maṣlaḥat gördüġüŋe hîç kimse arḳurırdurası degüldür. [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]

- **Ḥālden ḥāle** “şekilden şekile, durum”

Ḥālden ḥāle döner. (MR.B.24b:8)

- **Ḥamd u şükr** “şükür”

Bu ḫaberi işidüp **ḥamd u şükr** eyledi. (MR.S.81:17)

- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün; herkes”

Bir gezden **ḫāṣ-u-ʿām** bir yire derilüp gendü ṭāḳatları ḳadar tuḥfeler götürdiler. (MR.B.36b:6-7)

- **Ḥasret ü zarı** “inleme”

Baŋa yārî ḳıluŋ bu gün kim oldum **ḥasret ü zarı.** [KD. (BD.208b) SL 223b:9]

- **Hevā suya** “havaya suya”

Hevā suya şāmildür. (MR.B.25a:14-B25b:1)

- **Ḫışm ḳavm** “insan topluluğu”

Ata ana ve **ḫışm ḳavm** sevinür. (MR.B.10a:1)

- **Ḫor ḥaḳîr** “değersiz”

Ve hîç kimse’i **ḫor ḥaḳîr** görmeye. (MR.B.38a:10-11)

- **Ḫulḳı ḫûyı** “yaratılışı; mizacı”

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra’iyyet emn ü emān içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını”

İçüŋi ṭaşuŋı bir ḳıl münāfıḳ olma. [KD. (BD.115a) SL 119a:4]

- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk”

Çoḳ **iḳbāl ü ṣa’ādet** yüz dutup geldi temam. [KD. (BD.188b) SL 197b:6]

- **İki üç** “iki üç”

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **İlden ile** “elden ele; diyardan diyara”

Senüŋ ‘ışḳuŋdur uş bini ki **ilden ile** bıraḳdı. [KD. (BD.168a) SL 172b:11]

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḫlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldığum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “eli günü; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlıġı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **İlerü ilerü** “önce; üstün”

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **‘İlm ü dāniş** “bilgili”

İmdi bu ḥikāyeti anuŋ - çün didüm kim: Olmaya biz daḫı **‘ilm ü dāniş** da’vîsin ḳılub erenler maḥfiline girevüz. (MR.B.21a:13)

- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi”

Dürlü ʿ**ilm ḥikmet** anlara taʿlîm itdürür. (MR.B.20b:11)

- **İlm ü ḥikmet** “bilgi”

Anuŋ işi irte gice **‘ilm ü ḥikmet**, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

- **İşi güci** “işi gücü”

İllerüŋ **işi güci** nite ma’lūm ola ve düşmānlar aḥvālini ve ḥasūdlar ḳasdını anuŋ ḳaleminsüz nite anlayavuz. [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]

- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek”

Dürlü **iʿzāz [u] ikrām** birle anı aġırladı. (MR.B.20a:13-14)

- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada”

Uçmaḳdan çıḳan ṭāvus gibi celve idüb **ḳanad ḳanada** vurub ötdi. (MR.B.39b:6)

- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok”

Yapraġı çoḳ gül bigi ḳayġular oldı **ḳat ḳat**. [KD. (BD.134a) SL 139a:4]

- **Ḳatre ḳatre** “damla damla”

Ḳatre ḳatre oluban düşmüş-idi. [KD. (BD.80a) SL 78a:13]

- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve ilden günden ve **ḳavmden ḳabîleden** ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **Ḳavmi ḳablesi** “hısım akrabası”

Ve ‘āḳil kişi çün doġduġı ḳopduġu arada **ḳavmi ḳablesi** arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Kelime kelime** “kelime kelime”

Ol yidi düşi **kelime kelime** bulara eydivirdi. [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]

- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet”

Gendü **kerr ü ferrine** ve büyük gövdesine inanup ilerü yöridi ki savaş yirin duta. (MR.B.51a:1)

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka”

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına”

Çengālin ḳarġanuŋ **ḳolına ḳanadına** vurub berk yapışdı. (MR.B.64a:6)

- **Ḳol ḳanad** “kol kanat”

Çün ḳız **ḳol ḳanad** tamām uzatdı. [KD. (BD.114a) SL 117a:10]

- **Levn levn** “çeşit çeşit”

Levn levn renkler ve ḳuyruḳ ḳafasına degmiş, (MR.B.39b:6)

- **Māl-ā-māl** “dolu dolu”

Tavaruŋ emceği süd ile **māl-ā-māl** olmış ki ḳap ḳacaḳ ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Mālı mülki** “malı mülkü”

İşitdüm ki bir Türk var-ıdı, **mālı mülki** çoḳ [idi]. (MR.B.15a:8)

- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı”

Cihānı geşt itmiş **maşrıḳ u maġrib** arasında gezmiş. (MR.B.13a:10-11)

- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda”

Bu dîvüŋ üç vezîri var -ıdı ki her biri rāy u tedbîr ve **mekr ü ḫîle** içinde gey üstād-idi. (MR.B.19a:10-11)

Kim ben dîndār-ile rāy u tedbîr, **mekr ü hîle** birle çıḳışam. (MR.B.22b:1)

Sizüŋ işiŋüz irte gice şerr ü fitne, **mekr ü ḫîledür**. (MR.B.22b:13)

Kimi **mekr ü ḫile**-y-ile er aḳtara. (MR.B.50b:3)

Mekr ü ḫile-y-ile müsülmānlar mālın ellerinden alalar. (MR.B.55a:3)

- **Nāliş u zārî** “inleyiş”

Nāliş u zārî ḳılub Tangrıya yalvardı. (MR.B.12b:8)

- **Nān u nemek** “tuz ekmek”

Nān u nemek yiyüp uḫrevî ḳarındaşlıḳ vardur. (MR.S.74:12)

- **Nevbet nevbet** “sıra sıra”

Eger **nevbet nevbet** birbirmüzi götürevüz menzili tizcek alavuz. (MR.B.2b:14)

- **Oġul ḳız** “erkek, kız”

Andan öŋdin ki **oġul ḳız** emān bilmez piller elinde esir olub ḫānumān ġārete varub biz maẓlemeye girevüz. (MR.B.48a:12)

Oġul ḳız elin alub bir yaŋa gidüŋ. (MR.B.48a:12-13)

Ümîḏdür ki Taŋrı teʿālā girü **oġul ḳız** daḫı vire. (MR.B.66b:14)

Helāl māl ve **oġul ḳız** ẕevḳinden maḥrûm ḳalmış ola. (KD.BD.10a:10)

Şundan kim aşıl kök **oġul ḳız** bulınavirmekden ve bir düşmāna kim hemîşe bizden olırsavuz. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

Ammā ‘avratuŋ ḥelāli ata menzilinde ve ḳarındaş yirinde **oġul ḳız** maḥallinde olur. [KD. (BD.111a) SL 114b:7]

- **Ot aġaç** “ot, bitki; ağaç, sopa”

Ot aġaç ḳalem olup yazmaya biŋde birin. [KD. (BD.201b) SL 214a:2]

- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür ṣaġına ṣolına baḳar, başını **öŋüne ardına** döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

- **Öŋden artdan** “önden arkadan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim ṣaġdan ṣoldan ve **öŋden artdan** geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Önine soŋuna** “önüne arkasına”

Müşfiḳlerüŋ naṣîḥatini ‘azîz duta ve işleri **önine soŋuna** baḳa işleye ve iḥtiyāt yirini żāyi’ eylemeye. [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]

- **Pāre pāre** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre,** rîze rîze olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

Bāzirgān erlik ḥamiyyetinden ḳaṣd eyledi ki inüp ikisini daḫı **pāre pāre** eyleye. (MR.S.81:9-10)

Heme gümrenür şöyle gözi baḳarken etin **pāre pāre** eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler. (MR.B.61b:7)

Sol cevherlü ḳılıç zaḫmı-y-ıla düşmenüŋ ‘ömri edişin ve argacın **pāre pāre** ḳıla. [KD. (BD.39b) SL.41b: 5]

Ol deveyi **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.49b) SL.50a: 7]

Ol ḳuşı **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.55b) SL.55b: 8]

Bî-ḫôdlıḳdan ol küpecügi şöyle urdı kim **pāre pāre** oldı bal yaġ ḳamusı yüzine döküldi. [KD. (BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1]

Ol göjeni şöyle urdı kim başı **pāre pāre** oldı. [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5]

Ḳaçan eve girdi oğlanı selāmet buldı ve yılan **pāre pāre** olmış yatur gördi. [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renk renk; renkten renge”

Reng-â-renk çiçekler birle yir yüzin ḫāṣṣü’l-ḫāṣ rengi gibi bezemişdi. (MR.B.51b:4)

- **Rîze rîze** “parça parça; ufak ufak”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki pāre pāre, **rîze rîze** olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

- **Sā’atdan sā’ata** “saatten saate”

İmîn olmaġa yaramaz kim **sā’atdan sā’ata** anuŋ vebāliyile dutulasın ve anuŋ yazuġı seni ḳoyası degüldür. [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]

- **Ṣaçına ṣaḳalına** “saç sakal”

Yaġı kendüniŋ yüzine ve **ṣaçına ṣaḳalına** döküp bulaşdurdı. [KD. (BD.132b) SL 137b:4]

- **Ṣaġ esen** “sağ salim”

Çün bāzirgān bu toġruluġı gördi, eyitdi: “**Ṣaġ esen** olġıl, şükr ki ben bu bābdan aruven. (MR.B.16b:7-8)

- **Ṣaġ selamet** “sağ salim”

‘Avratı **saġ selamet** ve burnı bayağı gibi ḳararında derhâl ‘özür dilemeġe meşġūl oldı. [KD. (BD.29a) SL 20b:7]

- **Ṣaġa ṣola** “sağa sola”

Pes ḥayrān ve sergerdān **ṣaġa ṣola** inişe yoḳuşa yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

Bir gün ol yuva içinde oturup **ṣaġa ṣola** baḳarken nāgāh gördi. [KD. (BD.80a) SL 78b:1]

- **Ṣaġdan ṣoldan** “sağdan soldan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim **ṣaġdan ṣoldan** ve öŋden artdan geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Ṣağına ṣolına** “sağına soluna”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür **ṣağına ṣolına** baḳar, başını öŋüne ardına döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

Anuŋ **ṣağına ṣolına** inişine yoḳuşına key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **Ṣāz u ḳām** “zevk, neşe”

Benven ol kim maḳṣūdın buldı temām ‘ayş u ḫürrem dirliği ḫoş **ṣāz u ḳām.** [KD. (BD.187b) SL 196b:8]

- **Sevāb u ‘iḳāb** “sevap günah”

Ve bu cānlaruŋ varacaḳ yiri ġayb ‘ālemidür ki **sevāb u ‘iḳābdur**. (MR.B.25a:11)

- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflığı, temizliği”

Oğlanuŋ **ṣıdḳı ṣafāsı** dostları ḥaḳḳına ziyāde oldı. (MR.B.15b:5)

- **Su’āl cevāb** “soru cevap”

Vezirüŋ cevābın daḫı işüdüp araŋuzda **su’āl cevāb** faṣlı olup endîşeŋüzüŋ ṣafāsı ma’lûm ola. (MR.S.12:7)

- **Ṣulḥ u şefāʿat** “barışma, uzlaşma”

Ḫayr isteyenler **ṣulḥ u şefāʿat** ideler. (MR.B.28b:5)

- **Ṣūreti şekli** “şekli, biçimi”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, **ṣūreti şekli** görklü, ḫūyı ḳılıncı şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Ṣūretüŋ şeklüŋ** “şekli biçimi”

Ne yavlaḳ elikmişsin, **ṣūretüŋ şeklüŋ** azub tüsüŋ dökülmiş. (MR.B.46b:12)

- **Şerr ü fitne** “kötülük”

Sizüŋ işiŋüz irte gice **şerr ü fitne**, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Ve bu sen didügüŋ sözden **şerr ü fitne** ḳopar. (MR.B.28b:5)

- **Şükr senā** “şükür”

Şükr senā ḳılup Zîrek elin dutup beyʿat ḳıldılar. (MR.B.36b:11)

- **Şükr ü sipās** “şükür”

Ve **şükr ü sipās** ol rezzāḳ’a. (MR. S.1:3)

- **Ṭaġa ṭaşa** “dağa taşa”

Niteki güneş **ṭaġa ṭaşa**, ‘imārete ḫarāba nūr degürüb münevver ḳılur. (MR.B.38a: 6-7)

- **Ṭaġ u ṭaş** “dağ taş”

Taġ u ṭaş, depe ve yazı bir oldı. (MR.B.50b:1)

- **Tiz tiz** “çabuk çabuk”

Eşege bu söz yavlaḳ hoş geldi, yuların çaḳal eline virdi, **tiz tiz** yola girüb gitdiler. (MR.B.2b:12-13)

Pes Muṭavvaḳa duzağın **tiz tiz** kesmege başladı. [KD. (BD.81b) SL 80a:6]

Beni **tiz tiz** öldürmeğe buyurdı. [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3]

Tiz tiz tepelemeğe işāret ḳılmaḳ daḫi melik ferman-ıla oldı. [KD.(BD.162b) SL 167a:5]

- **Ṭuz ekmek** “tuz ekmek”

İrte gice bir işikde ola ve bir ṣofrada **ṭuz ekmek** yiye. (MR.B.61b:3)

- **Yidi sekiz** “yedi sekiz”

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni”

Belkim her sā’atde **yiŋi yiŋi** ölüm müşāḥede ḳılasıvan. [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]

- **Yiri gögi** “yeri göğü”

Yiri gögi yaradan Tengri haḳḳına suç ki işledüŋ, saŋa bağışladum. (MR.B.58b:2)

- **Yiri şuyı** “yeri göğü”

Cevāb virdi kim **yiri şuyı** esenlemek benüm ḳatumda gigrekdür. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

- **Yirden yire** “yerden yere”

Oḳçılar beni **yirden yire** ḳovup sürerlerdi. [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]

- **Yiryirin** “yer yer”

Âdemiler anı görüp daŋlaşdılar **yiryirin** ün itdiler ve eyitdiler. [KD. (BD.51b) SL.52a: 2]

- **Yirümüzi yurdumuzı** “yerimizi yurdumuzu”

Bular bizüm **yirümüzi yurdumuzı** gördiler. [KD. (BD.101b) SL 97b:4]

- **Yiri yurdı** “yeri yurdu”

Savaş mı yigrek ya ṣulḥ ya daḳı **yiri yurdı** esenlemek mi maṣlaḥat görürsüŋ? [KD. (BD.103a) SL 99b:8-9]

Ve daḫi yaramaz kim **yiri yurdı** ḳoyup ayruḳ yire daşınavuz. [KD. (BD.207a) SL 222a:12]

- **Yirden yurddan** “yerden yurttan”

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü bir bir anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, didügin dimedügin göresin. (MR.B.35b:8)

- **Yüze yüz** “yüz yüze”

Bu ḳamusından düşvārıraḳ oldur kim ben **yüze yüz** söyledüm. [KD. SL 108b:2-3]

- **Żarb u ḥarb** “savaşmak”

Maʿnîsi üzre **żarb u ḥarb** ḳuvveti bāzūya getürelüm, didi. (MR.B.49b:14)

- **Zerk u ṣālūs** “iki yüzlülük”

…ḫalḳı **zerk u ṣālūs** duzāġına bıraġub aldarsın. (MR.B.24a:1)

- **Zîr ü zeber** “alt üst”

Tā kim Melîk **zîr ü zeber** oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12]

Ayaḳları altında **zîr ü zeber** ḳıldılar. [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

4.1.1.1. Yalın Halde Bulunan İkilemeler

İsim kök veya gövdesinden oluşan sözcükler, üzerlerine isim durum eklerini alabilirler. Ancak isim kökü veya gövdesi üzerine herhangi bir isim durum eki almamışsa yalın halde kabul edilir.

İkilemeyi oluşturan sözcükler de isim durum eki alabilmektedir. Bu durum ikilemeyi oluşturan her iki sözcükte de görülebilirken, bazı durumlarda ikilemeyi oluşturan tek bir sözcüğün isim durum eki alabildiği de görülebilmektedir. Ancak yalın halde bulunan ikilemeler de vardır. Bu durumdaki ikilemelerin, her iki sözcüğü de isim durum eki almaz. Çalışmada, incelenen eserlerde bu açıklmaya uyacak ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Adı ṣanı** "isim, şan, şöhret"

Adı ṣanı yoḳdur diyüp aşaġa ḳomaḳ ve hünersüzlerü ve görmedük kişileri ataları ma'rūfdur. [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]

- **'Ahd ü ḳavl** "söz"

Dîv birle dîndār bir yire cem' oldılar, **'ahd ü ḳavl** eyle eylediler. (MR.B.24b:3)

- **'Ahd ü peymān** "kuvvetle verilen söz, ant"

Bu ḳavl üzre **'ahd ü peymān** ḳıldılar. (MR.B.12a:14)

…'ahd ü peymān oldılar. (MR.B.54b:2)

- '**Âḳıl u dānā** "bilgili"

…bir daḫı oldur ki cāhil ü nādān dostı '**āḳıl u dānā** düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- ʿ**Aḳl u nefs** "akıl; nefis"

Üçünci ʿ**aḳl u nefs** ʿālemidür. (MR.B.24b:11)

- **Aŋul aŋul** “yavaş yavaş”

Aŋul aŋul uçtı vardı. [KD. (BD.34b) SL.37a: 1]

Andan **aŋul aŋul** arslana vardı. [KD. (BD.36a) SL.38a: 5]

Pes ṣıçan **aŋul aŋul** bendleri kesmeġe başladı. [KD. (BD.137b) SL 142b:9]

- **ʻÂm ḫāṣ** “umumî; hususî”

Ḳamu şehr ehli **ʻām ḫāṣ** ulu kiçi anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Arḳun arḳun** “yavaş yavaş”

Çaḳal **arḳun arḳun** eşek ḳatına geldi, rûzigār zaḥmetinden ṣordı, eyitti. (MR.B.2b:8)

- **Ata ana** “baba, anne”

Ata ana miskîn olub ḫayrān ḳaldılar. (MR.B.13b:9-10)

Oġulların yavuzrağı oldur kim **ata ana** tā’atına boyun virmeye. [KD. (BD.149b) SL153b:12]

- **Ataları anaları** “babaları, anneleri”

Bunca yıl sen anlaruŋ etinden ġıda idindüŋ **ataları anaları** yoḳ mıdı?[KD. (BD.166a) SL 170b:3]

- **Ata dede** “baba, dede”

Şol geçmiş **ata dede** sîretin sîretlenesin. [KD. (BD.213a) SL 229b:5]

- **Atalar dedeler** “babalar, dedeler”

İşitdüm ol kişinüŋ meselin kim **atalar dedeler** pîşesin aşaġa ḳoya. [KD. (BD.169b) SL 174b:2]

- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş”

Azın azın dürişmek ve **ayaḳ ayaḳ** aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayı güni** “ayı günü”

Tā kim ‘avratuŋ **ayı güni** yitdi. [KD. (BD.133a) SL 138a:4]

- **Az az** “az az”

Nitekim sürmeyi **az az** harç eylerler. [KD. (BD.15b) SL.23b: 11]

Ḳaçan ol ḫarcuŋ yirine yine sürme ḳomayalar ol **az az** gitmegile ol sürme dükenür. [KD.(BD.15b) SL.23b:12]

Bir ulu ṭaġdan kim **az az** alasın. [KD.(BD.15b) SL.23b: 13]

Az az sızar, çıḳar. [KD. (BD.16a) SL.24a: 3]

Lîkin sizi **az az** ṭaşıyup anda iletmekde delim vaḳt geçe, avcılar irişeler diyü ḳorḳaven. [KD. (BD.33a) SL.35a: 9]

Ve benüm işüm **az az** bir dereceye irdi. [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13]

Ol muḫtaṣar söz **az az** maya dutar çoḳalur. [KD. (BD. 160b) SL 165a:1]

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta **az az ve** eglü eglü anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Azı öküşi** “azı çoğu”

Anuŋ **azı öküşi**, ulusı kiçisi, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Baḫt u ṭāli‘** “talih”

Baḫt u ṭāli‘ bize yār ḳıldı. (MR.S.84:16)

Eger bize **baḫt u ṭāliʿ** yār olmasa kimesnenüŋ şefāʿati kimesneye fāyide ḳılmaya idi. (MR.S.84:16-17)

- **Bend ü baġı** "bağlılık"

Biŋ mertebe cidd ü cehd olınsa uḫuvvet **bend ü baġı** kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Biŋ biŋ** "türlü türlü"

İy ebleḫ, gönli bir kişiye bağlarsın kim red eylemek eli birle **biŋ biŋ** devletlü pāẕişāhı göksire. [KD. (BD.201b) SL 214a:7]

- **Bir bir** "bir bir, tek tek"

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü **bir bir** anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Biri biri** "birbiri"

…**biri biri** ardınca ziyānlara uġrayup, ehl-i beyti ve yāranları arasında ḥürmeti ḳalmayup, āḫirü'l-emr elinde bulınana metā'ı ile terk-i diyār idüp mağrip cānibinde bir şehre varup, bir miḳdār iḳāmet eyledi. (MR.S.80:14-15-16)

Pāẕişāh bahşişleri ve ḫil'atleri **biri biri** ardınca değdi. (KD.BD.10a:15)

Bularuŋ **biri biri** ḥaḳḳında pāẕişāha ġammazladuġuŋ yavuz söz anlatduġın işitmemek hem uyanuḳlıḳ nişānıdur. [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]

- **Birin birin** "birer birer"

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

Kendü aŋa cefalar ḳılduġın **birin birin** eydirvirdi. [KD. (BD.199a) SL 211a:4]

- **Bir iki** "bir iki"

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

- **Cāhil ü nādān** "cahil; bilgisiz"

…bir daḫı oldur ki **cāhil ü nādān** dostı 'āḳıl u dānā düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Cān-bāş** "canla başla"

Benüm öŋümde **cān-bāş** oynayub vefā göstereler. (MR.B.48a:1)

- **Cān u dil** "gönül"

Biŋ, **cān u dil** birle, *"el-üẕnü ḳable'l-ʿayni aḥyānen"* ḥükm-ile görmege müştāḳ oldılar. (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Cān u göŋül** "gönül"

Çün Melik Erdeşîr bu ḥikmet kelimelerin **cān u göŋül** ḳarub ḳabul ḥalḳasın cān ḳulaġına geçürdi. (MR.B.18b:11)

Ciger-gūşem çevreden ulular senüŋ eyü āduŋ ve ārı dirligüŋ işidüp **cān u göŋül** birle dilerler. (MR.B.34a:7-8)

Dükeli Zîrek ṭāʿatın **cān u göŋül-ile** ḳabūl itdiler. (MR.B.39a:12)

- **Cidd ü cehd** "taraf"

Biŋ mertebe **cidd ü cehd** olınsa uḫuvvet bend ü bağı kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Ceng ü ḥarb** "savaşmak"

Çün **ceng ü ḥarb** ve ḳaçmaḳ vaḳtı ola, zebun olurlar. (MR.B.48b:8)

- **Cünbiş ü ḥarekāt** "hareketlilik"

…**cünbiş ü ḥarekāt** andan bulur. (MR.B.25a:6)

- **Çoḳ çoḳ** "çok; pek çok"

Ma'nìsin anda bilesin ve **çoḳ çoḳ** 'ömr telef olmağıla ve ḳurtılmış māl elinden gitmegile çıḳub çeri-y-ile başladuġı vaḳt ki māl gerek olub bulınmaya. (MR.B.42b:11-12)

- **Dem-be-dem** "vakit vakit; zaman zaman"

Dem-be-dem efsūn oḳuyub ürerler – idi. (MR.B.26a:14)

…dutup bir lāṭîf ḥoḳḳaya ḳoyup **dem – be – dem** çıḳarup pāk yuyup, arıdup iḥtiyāt birle ṣaḳlaya. (MR.S.80:5-6)

Dem-be-dem sıçandan 'özr dileyüb eydürdi. (MR.B.33a:1)

Dem-be-dem savaşurlardı. (MR.B.49a:2)

Dem-be-dem arslan anuŋ kālin ta'accüb idüb eydürdi. (MR.B.56b:14)

Dem – be – dem yüzine naẓar eyler girü ḳorıdı, gümān iletdi. (KD.BD.7a:12)

- **Dost düşmān** “dost düşman”

Dost düşmān olası mutlaḳ durur. [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]

- **Dört biş** “dört beş”

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **Dün gün** “gece gündüz”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve **dün gün** vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Anuŋ ḫiẕmetinde olurlardı **dün gün** ḫiẕmet iderlerdi. [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]

- **Dürr ü cevahir** “inci; mücevher”

Nefîs ṭonlar geyürüp **dürr ü cevahir** sacdılar. (MR. B.8b:9)

- **Dürr ü mercān** “inci mercan”

Bir kişi dileye kim ḳıymeti **dürr ü mercān** ve çoḳ māl ḥāṣıl ide. (MR.B.42b:2)

- **Edeb ḥayā** “edep; utanma”

Görk içinde ṣanaduŋ Yūsuf-ıdı ve **edeb ḥayā** yöninden ʿOsmān ve ʿaḳl içinde Büzürcümihr’di. (MR.B.42a:5)

- **Emn ü emān** “güvenli”

Pes muḳtezā ḫulḳı ḫûyı olıcaḳ ra’iyyet **emn ü emān** içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Er ü ‘avrat** “erkek, kadın”

Bu ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri olan *“avrat”* sözcüğünün *“avret”* biçimi de tespit edilmiştir. Her iki biçimi de aynı madde başı altında tasnif edilmiştir.

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü ‘avrat,** atlu yaya; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

İrte oldı **er ü ‘avret** ḳāżīya vardılar. (MR.B.59b:5)

- **Eti tüsi** “derisi, tüyü”

Eti tüsi dökilüb bir bucaḳda ḳalmışdı. (MR.B.14a:3-4)

- **Faṣîḥ naṣîḥ** “açık; doğru”

Bu **faṣîḥ naṣîḥ** kelimāt birle kim ‘Îsî nefesi gibi ölmiş göŋlümüzi diriltdüŋ. (MR. B.9b:12-13)

- **Feryād u figān** “feryat figan”

Ẓulm ḫākin başına ṣaçup **feryād u figān** idüp çağırdı. (MR.S.10:17)

- **Feth ü ẓafer** “fetih zafer”

Andan uġraşursavuz **feth ü ẓafer** bizüm ola. (MR.B.19b:2-3)

- **Ġām u şādi** “keder, mutluluk”

Bir sā’at **ġām u şādi** söyleşdiler. [KD. (BD.193a) SL 204a:1]

- **Ġılāẓ u şidād** “şiddetli; yoğun”

Girü **ġılāẓ u şidād** ile and virüp rāzuŋı ṣaḳlayasın diyüp yalvarasın. (MR.S.71:1-2)

- **Ḫamd u şükr** “şükür”

Bu ḫaberi işidüp **ḫamd u şükr** eyledi. (MR.S.81:17)

- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün; herkes”

Bir gezden **ḫāṣ-u-ʿām** bir yire derilüp gendü ṭāḳatları ḳadar tuḥfeler götürdiler. (MR.B.36b:6-7)

- **Ḫasret ü zarı** “inleme”

Baŋa yārî ḳıluŋ bu gün kim oldum **ḫasret ü zarı.** [KD. (BD.208b) SL 223b:9]

- **Ḫışm ḳavm** “insan topluluğu”

Ata ana ve **ḫışm ḳavm** sevinür. (MR.B.10a:1)

- **Ḫor ḫaḳîr** “değersiz”

Ve hîç kimse’i **ḫor ḫaḳîr** görmeye. (MR.B.38a:10-11)

- **Ḫulḳı ḫûyı** “yaratılışı; mizacı”

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra’iyyet emn ü emān içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk”

Çoḳ **iḳbāl ü ṣa’ādet** yüz dutup geldi temam. [KD. (BD.188b) SL 197b:6]

- **İki üç** “iki üç”

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **İlerü ilerü** “önce; üstün”

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **‘İlm ü dāniş** “bilgili”

İmdi bu ḥikāyeti anuŋ - çün didüm kim: Olmaya biz daḫı **‘ilm ü dāniş** da’vîsin ḳılub erenler maḥfiline girevüz. (MR.B.21a:13)

- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi”

Dürlü ʿ**ilm ḥikmet** anlara taʿlîm itdürür. (MR.B.20b:11)

- **İlm ü ḥikmet** “bilgi”

Anuŋ işi irte gice **‘ilm ü ḥikmet**, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

- **İşi güci** “işi gücü”

İllerüŋ **işi güci** nite ma’lūm ola ve düşmānlar aḥvālini ve ḥasūdlar ḳasdını anuŋ ḳaleminsüz nite anlayavuz. [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]

- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek”

Dürlü **i**ʿ**zāz [u] ikrām** birle anı aġırladı. (MR.B.20a:13-14)

- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok”

Yapraġı çoḳ gül bigi ḳayġular oldı **ḳat ḳat**. [KD. (BD.134a) SL 139a:4]

- **Ḳatre ḳatre** “damla damla”

Ḳatre ḳatre oluban düşmüş-idi. [KD. (BD.80a) SL 78a:13]

- **Ḳavmi ḳablesi** “hısım akrabası”

Ve ‘āḳil kişi çün doġduġı ḳopduġu arada **ḳavmi ḳablesi** arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Kelime kelime** “kelime kelime”

Ol yidi düşi **kelime kelime** bulara eydivirdi. [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]

- **Ḳol ḳanad** “kol kanat”

Çün ḳız **ḳol ḳanad** tamām uzatdı. [KD. (BD.114a) SL 117a:10]

- **Levn levn** “çeşit çeşit”

Levn levn renkler ve ḳuyruḳ ḳafasına degmiş, (MR.B.39b:6)

- **Māl-ā-māl** “dolu dolu”

Tavaruŋ emceği süd ile **māl-ā-māl** olmış ki ḳap ḳacaḳ ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Mālı mülki** “malı mülkü”

İşitdüm ki bir Türk var-ıdı, **mālı mülki** çoḳ [idi]. (MR.B.15a:8)

- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı”

Cihānı geşt itmiş **maşrıḳ u maġrib** arasında gezmiş. (MR.B.13a:10-11)

- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda”

Bu dîvüŋ üç vezîri var -ıdı ki her biri rāy u tedbîr ve **mekr ü ḫîle** içinde gey üstād-idi. (MR.B.19a:10-11)

Kim ben dîndār-ile rāy u tedbîr, **mekr ü hîle** birle çıḳışam. (MR.B.22b:1)

Sizüŋ işiŋüz irte gice şerr ü fitne, **mekr ü ḥîledür**. (MR.B.22b:13)

Kimi **mekr ü ḫile**-y-ile er aḳtara. (MR.B.50b:3)

Mekr ü ḫile-y-ile müsülmānlar mālın ellerinden alalar. (MR.B.55a:3)

- **Nāliş u zārî** "inleyiş"

Nāliş u zārî ḳılub Tangrıya yalvardı. (MR.B.12b:8)

- **Nān u nemek** "tuz ekmek"

Nān u nemek yiyüp uḫrevî ḳarındaşlıḳ vardur. (MR.S.74:12)

- **Nevbet nevbet** "sıra sıra"

Eger **nevbet nevbet** birbirmüzi götürevüz menzili tizcek alavuz. (MR.B.2b:14)

- **Oġul ḳız** "erkek, kız"

Andan öŋdin ki **oġul ḳız** emān bilmez piller elinde esir olub ḫānumān ġārete varub biz maẓlemeye girevüz. (MR.B.48a:12)

Oġul ḳız elin alub bir yaŋa gidüŋ. (MR.B.48a:12-13)

Ümîḏdür ki Taŋrı teʿālā girü **oġul ḳız** daḫı vire. (MR.B.66b:14)

Helāl māl ve **oġul ḳız** ẕevḳinden maḥrûm ḳalmış ola. (KD.BD.10a:10)

Şundan kim aṣıl kök **oġul ḳız** bulınavirmekden ve bir düşmāna kim hemîşe bizden olırsavuz. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

Ammā 'avratuŋ ḥelāli ata menzilinde ve ḳarındaş yirinde **oġul ḳız** maḥallinde olur. [KD. (BD.111a) SL 114b:7]

- **Ot aġaç** "ot, bitki; ağaç, sopa"

Ot aġaç ḳalem olup yazmaya biŋde birin. [KD. (BD.201b) SL 214a:2]

- **Pāre pāre** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre,** rîze rîze olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

Bāzirgān erlik ḥamiyyetinden ḳaṣd eyledi ki inüp ikisini daḫı **pāre pāre** eyleye. (MR.S.81:9-10)

Heme gümrenür şöyle gözi baḳarken etin **pāre pāre** eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler. (MR.B.61b:7)

Sol cevherlü ḳılıç zaḫmı-y-ıla düşmenüŋ ‘ömri edişin ve argacın **pāre pāre** ḳıla. [KD. (BD.39b) SL.41b: 5]

Ol deveyi **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.49b) SL.50a: 7]

Ol ḳuşı **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.55b) SL.55b: 8]

Bî-ḫôdlıḳdan ol küpecügi şöyle urdı kim **pāre pāre** oldı bal yaġ ḳamusı yüzine döküldi. [KD. (BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1]

Ol göjeni şöyle urdı kim başı **pāre pāre** oldı. [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5]

Ḳaçan eve girdi oğlanı selāmet buldı ve yılan **pāre pāre** olmış yatur gördi. [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renk renk; renkten renge”

Reng-â-renk çiçekler birle yir yüzin ḫāṣṣü’l-ḫāṣ rengi gibi bezemişdi. (MR.B.51b:4)

- **Rîze rîze** “parça parça; ufak ufak”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki pāre pāre, **rîze rîze** olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

- **Ṣaġ esen** “sağ salim”

Çün bāzirgān bu toġrulugı gördi, eyitdi: “**Ṣaġ esen** olġıl, şükr ki ben bu bābdan aruven. (MR.B.16b:7-8)

- **Ṣaġ selamet** “sağ salim”

‘Avratı **saġ selamet** ve burnı bayağı gibi ḳararında derhâl ‘özür dilemeġe meşġūl oldı. [KD. (BD.29a) SL 20b:7]

- **Ṣāz u ḳām** “zevk, neşe”

Benven ol kim maḳṣūdın buldı temām ‘ayş u ḫürrem dirliği ḫoş **ṣāz u ḳām.** [KD. (BD.187b) SL 196b:8]

- **Sevāb u ‘iḳāb** “sevap günah”

Ve bu cānlaruŋ varacaḳ yiri ġayb ‘ālemidür ki **sevāb u ‘iḳābdur**. (MR.B.25a:11)

- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflığı, temizliği”

Oġlanuŋ **ṣıdḳı ṣafāsı** dostları ḥaḳḳına ziyāde oldı. (MR.B.15b:5)

- **Su’āl cevāb** “soru cevap”

Vezirüŋ cevābın daḫı işüdüp araŋuzda **su’āl cevāb** faṣlı olup endîşeŋüzüŋ ṣafāsı ma’lûm ola. (MR.S.12:7)

- **Ṣulḥ u şefāʿat** “barışma, uzlaşma”

Ḫayr isteyenler **ṣulḥ u şefāʿat** ideler. (MR.B.28b:5)

- **Ṣūreti şekli** “şekli, biçimi”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, **ṣūreti şekli** görklü, ḫūyı ḳılıncı şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Ṣūretüŋ şeklüŋ** “şekli, biçimi”

Ne yavlaḳ elikmişsin, **ṣūretüŋ şeklüŋ** azub tüsüŋ dökülmiş. (MR.B.46b:12)

- **Şerr ü fitne** “kötülük”

Sizüŋ işiŋüz irte gice **şerr ü fitne**, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Ve bu sen didügüŋ sözden **şerr ü fitne** ḳopar. (MR.B.28b:5)

- **Şükr senā** “şükür”

Şükr senā ḳılup Zîrek elin dutup beyʿat ḳıldılar. (MR.B.36b:11)

- **Şükr ü sipās** “şükür”

Ve **şükr ü sipās** ol rezzāḳ’a. (MR. S.1:3)

- **Ṭaġ u ṭaş** “dağ taş”

Taġ u ṭaş, depe ve yazı bir oldı. (MR.B.50b:1)

- **Tiz tiz** “çabuk çabuk”

Eşege bu söz yavlaḳ hoş geldi, yuların çaḳal eline virdi, **tiz tiz** yola girüb gitdiler. (MR.B.2b:12-13)

Pes Muṭavvaḳa duzaġın **tiz tiz** kesmege başladı. [KD. (BD.81b) SL 80a:6]

Beni **tiz tiz** öldürmeğe buyurdı. [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3]

Tiz tiz tepelemeğe işāret ḳılmaḳ daḫi melik ferman-ıla oldı. [KD.(BD.162b) SL 167a:5]

- **Yidi sekiz** “yedi sekiz”

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni”

Belkim her sā'atde **yiŋi yiŋi** ölüm müşāḥede ḳılasıvan. [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]

- **Żarb u ḥarb** "savaşmak"

Maʿnîsi üzre **żarb u ḥarb** ḳuvveti bāzūya getürelüm, didi. (MR.B.49b:14)

- **Zerk u ṣālūs** "iki yüzlülük"

…ḫalḳı **zerk u ṣālūs** duzāġına bıraġub aldarsın. (MR.B.24a:1)

- **Zîr ü zeber** "alt üst"

Tā kim Melîk **zîr ü zeber** oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12]

Ayaḳları altında **zîr ü zeber** ḳıldılar. [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

4.1.1.2. İsim Köklerinden Oluşan İkilemeler

İkilemeler, genellikle isim veya fiil kökünden meydana gelmektedir. Çalışmada incelenen eserlerde, isim kökünden oluştuğu tespit edilen ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Adı ṣanı** "isim, şan, şöhret"

Adı ṣanı yoḳdur diyüp aşaġa ḳomaḳ ve hünersüzlerü ve görmedük kişileri ataları ma'rūfdur. [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]

- **'Adl ü iḫsāna** "adalet; bağışlama"

'Adl ü iḫsāna mensūb ve lutf-ı kereme maḫṣûṣ-ıdı. (MR.B.16b:14 – B.17a:1)

- **'Adl ü inṣâf** "bağışlayıcı"

İşitdüm ki Şām vilāyetinde bir pāḏişāh var-ımış; ki dānā ve ‘āḳil **‘adl ü inṣâf-ıla** ārāste. (MR.B.11b:2-3)

- **Aġızdan aġıza** “ağızdan ağıza, dilden dile”

Bularuŋ ḳulaġına girürse **aġızdan aġıza** bıraġurlar. [KD. (BD.105a) SL 101a:10]

- **‘Ahd ü ḳavl** “söz”

Dîv birle dîndār bir yire cem’ oldılar, **‘ahd ü ḳavl** eyle eylediler. (MR.B.24b:3)

- **‘Ahd ü peymān** “kuvvetle verilen söz, ant”

Bu ḳavl üzre **‘ahd ü peymān** ḳıldılar. (MR.B.12a:14)

…‘ahd ü peymān oldılar. (MR.B.54b:2)

- ‘**Âḳıl u dānā** “bilgili”

…bir daḫı oldur ki cāhil ü nādān dostı ‘**āḳıl u dānā** düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- ʿ**Aḳl u nefs** “akıl; nefis”

Üçünci ʿ**aḳl u nefs** ʿālemidür. (MR.B.24b:11)

- **Anasın atasın** “annesini babasını”

Bir şefḳatlü inām kim şol **anasın atasın** āzārlayıcı oġlı bislemege mübalağa eyleye. [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6]

Çadırı ṣahrāda ura ve **anasın atasın** göre. [KD. (BD.207b) SL 223a:2]

- **Aŋul aŋul** “yavaş yavaş”

Aŋul aŋul uçtı vardı. [KD. (BD.34b) SL.37a: 1]

Andan **aŋul aŋul** arslana vardı. [KD. (BD.36a) SL.38a: 5]

Pes ṣıçan **aŋul aŋul** bendleri kesmeġe başladı. [KD. (BD.137b) SL 142b:9]

- **ʻÂm ḫāṣ** "umumî; hususî"

Ḳamu şehr ehli **ʻām ḫāṣ** ulu kiçi anuŋ ta'ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Arḳun arḳun** "yavaş yavaş"

Çaḳal **arḳun arḳun** eşek ḳatına geldi, rûzigār zaḥmetinden ṣordı, eyitti. (MR.B.2b:8)

- **Ata ana** "baba, anne"

Ata ana miskîn olub ḫayrān ḳaldılar. (MR.B.13b:9-10)

Oġulların yavuzraġı oldur kim **ata ana** tā'atına boyun virmeye. [KD. (BD.149b) SL153b:12]

Bu ḳızı bu yigit kendü diledi mi aldı yoḫsa **atası anası** mı alıvirdi? (MR.B.39a:2)

Bunca yıl sen anlaruŋ etinden ġıda idindüŋ **ataları anaları** yoḳ mıdı?[KD. (BD.166a) SL 170b:3]

- **Atadan anadan** "babadan, anneden"

Egerçi sen **atadan anadan** faḫr dutarsın ammā, erden ḳaçmaḳ maṣlaḥat degüldür. (MR.B.17a:6-7)

Dostlıḳ düşmenlik **atadan anadan** mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Ataya anaya** "babaya, anneye"

Ma'lūmdur ki oġul ḳız doġduġından tā intihā mertebesine irince, **ataya anaya** zaḥmetden artuḳ rāḥatı yoḳdur. (MR.B.62b:5-6)

- **Atayı anayı** “babayı, anneyi”

Atayı anayı doştlar menzilinde bilürler ve ḳarındaş yoldaş yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Ata dede** “baba, dede”

Şol geçmiş **ata dede** sîretin sîretlenesin. [KD. (BD.213a) SL 229b:5]

- **Atadan dededen** “babadan, dededen”

Ol vilāyet aŋa **atadan dededen** mîrās ḳalmışdur. (MR.B.41b:4)

Bu vilāyet baŋa **atadan dededen** mìrāsdur. (MR.B.47b:12)

- **Atalar dedeler** “babalar, dedeler”

İşitdüm ol kişinüŋ meselin kim **atalar dedeler** pîşesin aşaġa ḳoya. [KD. (BD.169b) SL 174b:2]

- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş”

Azın azın dürişmek ve **ayaḳ ayaḳ** aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayı güni** “ayı günü”

Göge beŋzer kim **ayı güni** çoġacı olmaya [KD. (BD.188a) SL 197b:1]

Tā kim ‘avratuŋ **ayı güni** yitdi. [KD. (BD.133a) SL 138a:4]

- **Az az** “az az”

Nitekim sürmeyi **az az** harç eylerler. [KD. (BD.15b) SL.23b: 11]

Ḳaçan ol ḫarcuŋ yirine yine sürme ḳomayalar ol **az az** gitmegile ol sürme dükenür. [KD.(BD.15b) SL.23b:12]

Bir ulu ṭaġdan kim **az az** alasın. [KD.(BD.15b) SL.23b: 13]

Az az sızar, çıḳar. [KD. (BD.16a) SL.24a: 3]

Lîkin sizi **az az** ṭaşıyup anda iletmekde delim vaḳt geçe, avcılar irişeler diyü ḳorḳaven. [KD. (BD.33a) SL.35a: 9]

Ve benüm işüm **az az** bir dereceye irdi. [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13]

Ol muḫtaṣar söz **az az** maya dutar çoḳalur. [KD. (BD. 160b) SL 165a:1]

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta **az az ve** eglü eglü anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Azdan öküşden** "azdan çoktan"

Fi'l-cümle uludan kiçiden**, azdan öküşden** kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

Azdan öküşden hiç nesne ḳalmaz. [KD. (BD.163b) SL 168a:4]

Baş ḳaldurup baḳalar kim eger ol işde **azdan öküşden** eksüklik görürlerdi. [KD. (BD.177a) SL 183a:5]

- **Azı öküşi** "azı çoğu"

Anuŋ **azı öküşi**, ulusı kiçisi, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḫükmine bağlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Bāġa bostana** "bağa bahçeye"

Bir ḫoş yirde ki ekine, **bāġa bostāna** yarardı. (MR.B.9b:5)

- **Baḫt u ṭāliʿ** "talih"

Baḫt u ṭāliʿ bize yār ḳıldı. (MR.S.84:16)

Eger bize **baḫt u ṭāliʿ** yār olmasa kimesnenüŋ şefāʿati kimesneye fāyide ḳılmaya idi. (MR.S.84:16-17)

- **Başın ayaġın** “başını ayağını; baştan ayağa”

Meseli şoldur kim bir sıġırı boġazladılar bir niçeler **başın ayaġın** aldı. [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]

- **Başdan başa** “baştan başa”

Eger dünyā **başdan başa** ḫarāb olursa yāḫūẕ dükeli dünyāyı aŋa virürlerse yā dünyāyı anuŋ elinden alub virmezlerse gözi ḳuyruġıyıla aŋa baḳmaya zinhār. (MR.B.67b:3-4)

Ẓîrā kim anuŋ sözleri **başdan başa** görklü meseller ve şîrîn hikāyetler birle bezenmiş-idi. [KD. (BD.120a) SL 124b:4-5]

Kim uşbu aldayıcı dünya **başdan başa** ‘aybdur. [KD. (BD.153a) SL 157b:4)

Ol ‘afv kim ulu suç üzerine ḳılına **başdan başa** hüner olur. [KD. (BD.160a) SL 164a:14]

Sadaḳalar buyura kim bu düşerde **başdan başa** sa’ādet nişanları ve devlet eseri gözügü durur. [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]

- **Bend ü bağı** “bağlılık”

Biŋ mertebe cidd ü cehd olınsa uḫuvvet **bend ü bağı** kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Biŋ biŋ** “türlü türlü”

İy ebleḥ, göŋli bir kişiye bağlarsın kim red eylemek eli birle **biŋ biŋ** devletlü pāẕişāhı göksire. [KD. (BD.201b) SL 214a:7]

- **Bir bir** “bir bir, tek tek”

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü **bir bir** anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Biri biri** "birbiri"

…**biri biri** ardınca ziyānlara uġrayup, ehl-i beyti ve yāranları arasında ḥürmeti ḳalmayup, āḫirü'l-emr elinde bulınana metā'ı ile terk-i diyār idüp mağrip cānibinde bir şehre varup, bir miḳdār iḳāmet eyledi. (MR.S.80:14-15-16)

Pāẕişāh bahşişleri ve ḫil'atleri **biri biri** ardınca değdi. (KD.BD.10a:15)

Bularuŋ **biri biri** ḥaḳḳında pāẕişāha ġammazladuġuŋ yavuz söz anlatduġın işitmemek hem uyanuḳlıḳ nişānıdur. [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]

- **Birin birin** "birer birer"

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

Kendü aŋa cefalar ḳılduġın **birin birin** eydirvirdi. [KD. (BD.199a) SL 211a:4]

- **Bir iki** "bir iki"

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

- **Cāhil ü nādān** “cahil; bilgisiz”

…bir daḫı oldur ki **cāhil ü nādān** dostı ‘āḳıl u dānā düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Cān-bāş** “canla başla”

Benüm öŋümde **cān-bāş** oynayub vefā göstereler. (MR.B.48a:1)

- **Cān u dil** “gönül”

Biŋ, **cān u dil** birle, *“el-üẕnü ḳable’l-ʿayni aḥyānen”* ḥükm-ile görmege müştāḳ oldılar. (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Cān u göŋül** “gönül”

Çün Melik Erdeşîr bu ḥikmet kelimelerin **cān u göŋül** ḳarub ḳabul ḥalḳasın cān ḳulaġına geçürdi. (MR.B.18b:11)

Ciger-gūşem çevreden ulular senüŋ eyü āduŋ ve ārı dirligüŋ işidüp **cān u göŋül** birle dilerler. (MR.B.34a:7-8)

Dükeli Zîrek ṭāʿatın **cān u göŋül-ile** ḳabūl itdiler. (MR.B.39a:12)

- **Cidd ü cehd** “taraf”

Biŋ mertebe **cidd ü cehd** olınsa uḫuvvet bend ü bağı kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Ceng ü ḥarb** “savaşmak”

Çün **ceng ü ḥarb** ve ḳaçmaḳ vaḳtı ola, zebun olurlar. (MR.B.48b:8)

- **Cünbiş ü ḥarekāt** “hareketlilik”

…**cünbiş ü ḥarekāt** andan bulur. (MR.B.25a:6)

- **Çoḳ çoḳ** “çok; pek çok”

Ma’nìsin anda bilesin ve **çoḳ çoḳ** ‘ömr telef olmaġıla ve ḳurtılmış māl elinden gitmegile çıḳub çeri-y-ile başladuġı vaḳt ki māl gerek olub bulınmaya. (MR.B.42b:11-12)

- **Dem-be-dem** “vakit vakit; zaman zaman”

Dem-be-dem efsūn oḳuyub ürerler – idi. (MR.B.26a:14)

…dutup bir lāṭîf ḥoḳḳaya ḳoyup **dem – be – dem** çıḳarup pāk yuyup, arıdup iḥtiyāt birle ṣaḳlaya. (MR.S.80:5-6)

Dem-be-dem sıçandan ‘özr dileyüb eydürdi. (MR.B.33a:1)

Dem-be-dem savaşurlardı. (MR.B.49a:2)

Dem-be-dem arslan anuŋ kālin ta’accüb idüb eydürdi. (MR.B.56b:14)

Dem – be – dem yüzine naẓar eyler girü ḳorıdı, gümān iletdi. (KD.BD.7a:12)

- **Dost düşmān** “dost düşman”

Dost düşmān olası mutlaḳ durur. [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]

- **Dört biş** “dört beş”

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **Dün gün** “gece gündüz”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve **dün gün** vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Anuŋ ḫiẕmetinde olurlardı **dün gün** ḫiẕmet iderlerdi. [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]

- **Dürr ü cevahir** “inci; mücevher”

Nefîs ṭonlar geyürüp **dürr ü cevahir** sacdılar. (MR. B.8b:9)

- **Dürr ü mercān** “inci mercan”

Bir kişi dileye kim ḳıymeti **dürr ü mercān** ve çoḳ māl ḥāṣıl ide. (MR.B.42b:2)

- **Edeb ḥayā** “edep; utanma”

Görk içinde ṣanaduŋ Yūsuf-ıdı ve **edeb ḥayā** yöninden ʿOsmān ve ʿaḳl içinde Büzürcümihr’di. (MR.B.42a:5)

- **Elin ayaġın** “elini ayağını”

Pes ayunuŋ **elin ayaġın** bağladılar. (MR.B.61b:6)

Yigrek oldur kim, **elin ayaġın** baġlayam. (MR.B.64a:5)

- **Elden ele** “elden ele”

Ve ḳamu çeri ḳulluḳçı bu **elden ele** bir ben kim, kim beni depelemege işāret eyleridi. [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]

- **El ele** “el ele”

Eger ḳamumuz **el ele** virüp bu iş yaraġı içün arḳa birükdürmessevüz deŋiz vekîli bu işi ‘ādet idinür. [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]

- **Emn ü emān** “güvenli”

Pes muḳtezā ḫulḳı ḫûyı olıcaḳ ra’iyyet **emn ü emān** içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Er ü ‘avrat** “erkek, kadın”

Bu ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri olan *“avrat”* sözcüğünün *“avret”* biçimi de tespit edilmiştir. Her iki biçimi de aynı madde başı altında tasnif edilmiştir.

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü ‘avrat,** atlu yaya; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

İrte oldı **er ü ‘avret** ḳāżīya vardılar. (MR.B.59b:5)

- **Eti tüsi** “derisi, tüyü”

Eti tüsi dökilüb bir bucaḳda ḳalmışdı. (MR.B.14a:3-4)

- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine”

Bu ḥikāyeti anuŋ-çun didüm kim bu işüŋ **evveline āḫirine** gey naẓar eyleyesin. (MR.B.31a:1)

- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye”

Eyüye yavuza vāḳıf olmaduḳ kişidür. [KD. (BD.212b) SL 229a:6]

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde”

Ve ḳadîm dostlar **eyüde yavuzda** sınanmışlardur. (MR.B.8a:8)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola **eyüde yavuzda** ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Ol kim **eyüde yavuzda ve** ḫayrda ve şerde erine muvāfaḳat ide. [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]

- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden”

Eyüden yavuzdan tizcek ḥükm itmeyesin. (MR.B.31b:13)

Eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdür. [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]

- **Ezel ü āzālde** "başlangıcı olmayan"

Ve **ezel ü āzālde** olan baḫşāyişine delālet ider. (MR.S.13:6)

Çünki **ezel ü āzālde** ḳażā vü ḳader levḥine çalınmış – idi. (MR.S.74:2)

- **Faṣîḥ naṣîḥ** "açık; doğru"

Bu **faṣîḥ naṣîḥ** kelimāt birle kim 'Îsî nefesi gibi ölmiş göŋlümüzi diriltdüŋ. (MR. B.9b:12-13)

- **Feryād u figān** "feryat figan"

Ẓulm ḫākin başına ṣaçup **feryād u figān** idüp çağırdı. (MR.S.10:17)

- **Feth ü ẓafer** "fetih zafer"

Andan uġraşursavuz **feth ü ẓafer** bizüm ola. (MR.B.19b:2-3)

- **Fülāndır fülān** "falan filan"

Eyitdiler: **Fülāndır fülān** oġlı. [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]

- **Ġām u şādi** "keder, mutluluk"

Bir sā'at **ġām u şādi** söyleşdiler. [KD. (BD.193a) SL 204a:1]

- **Gendü gendüye** "kendi kendine"

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.21a:4)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.36a:2)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.52a:12)

- **Ġılāẕ u şidād** “şiddetli; yoğun”

Girü **ġılāẕ u şidād** ile and virüp rāzunı ṣaḳlayasın diyüp yalvarasın. (MR.S.71:1-2)

- **Gücine ḳuvvetine** “gücüne kuvvetine”

Uṣlı oldur kim kendü **gücine ḳuvvetine** inanursa daḳı düşmān-ile çekişmeği revā dutmaya kendü yaraġına yardımına tekye eylemeye. [KD. SL 108b:3-4]

- **Gün günin** “günden güne”

Lācirem **gün günin** ḳuvveti eksilür. [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]

- **Günden güne** “günden güne”

Günden güne arslan ḳatında ḳurbeti ve mertebesi artdı. (MR.B.52a:5)

- **Ḥall ü ‘aḳdde** “iş bitirme”

Ḥall ü ‘aḳdde döndürmekde getürmekde senüŋ maṣlaḥat gördüġüŋe hîç kimse arḳurıdurası degüldür. [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]

- **Ḥālden ḥāle** “şekilden şekile, durum”

Ḥālden ḥāle döner. (MR.B.24b:8)

- **Ḥamd u şükr** “şükür”

Bu ḫaberi işidüp **ḥamd u şükr** eyledi. (MR.S.81:17)

- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün; herkes”

Bir gezden **ḫāṣ-u-ʿām** bir yire derilüp gendü ṭāḳatları ḳadar tuḥfeler götürdiler. (MR.B.36b:6-7)

- **Ḥasret ü zarı** “inleme”

Baŋa yārî ḳıluŋ bu gün kim oldum **ḥasret ü zarı.** [KD. (BD.208b) SL 223b:9]

- **Hevā suya** “havaya suya”

Hevā suya şāmildür. (MR.B.25a:14-B25b:1)

- **Ḫışm ḳavm** “insan topluluğu”

Ata ana ve **ḫışm ḳavm** sevinür. (MR.B.10a:1)

- **Ḫor ḥaḳîr** “değersiz”

Ve hîç kimse’i **ḫor ḥaḳîr** görmeye. (MR.B.38a:10-11)

- **Ḫulḳı ḫûyı** “yaratılışı; mizacı”

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra’iyyet emn ü emān içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını”

İçüŋi ṭaşuŋı bir ḳıl münāfiḳ olma. [KD. (BD.115a) SL 119a:4]

- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk”

Çoḳ **iḳbāl ü ṣa’ādet** yüz dutup geldi temam. [KD. (BD.188b) SL 197b:6]

- **İki üç** “iki üç”

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **İlden ile** “elden ele; diyardan diyara”

Senüŋ ‘ışkuŋdur uş bini ki **ilden ile** bıraḳdı. [KD. (BD.168a) SL 172b:11]

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “eli günü; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlıġı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **İlerü ilerü** “önce; üstün”

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **‘İlm ü dāniş** “bilgili”

İmdi bu ḥikāyeti anuŋ - çün didüm kim: Olmaya biz daḫı **‘ilm ü dāniş** da’vîsin ḳılub erenler maḥfiline girevüz. (MR.B.21a:13)

- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi”

Dürlü ʿ**ilm ḥikmet** anlara taʿlîm itdürür. (MR.B.20b:11)

- **İlm ü ḥikmet** “bilgi”

Anuŋ işi irte gice **‘ilm ü ḥikmet**, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

- **İşi güci** “işi gücü”

İllerüŋ **işi güci** nite ma’lūm ola ve düşmānlar aḥvālini ve ḥasūdlar ḳasdını anuŋ ḳaleminsüz nite anlayavuz. [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]

- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek”

Dürlü **iʿzāz [u] ikrām** birle anı aġırladı. (MR.B.20a:13-14)

- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada”

Uçmaḳdan çıḳan ṭāvus gibi celve idüb **ḳanad ḳanada** vurub ötdi. (MR.B.39b:6)

- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok”

Yapraġı çoḳ gül bigi ḳayġular oldı **ḳat ḳat**. [KD. (BD.134a) SL 139a:4]

- **Ḳatre ḳatre** “damla damla”

Ḳatre ḳatre oluban düşmüş-idi. [KD. (BD.80a) SL 78a:13]

- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve ilden günden ve **ḳavmden ḳabîleden** ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **Ḳavmi ḳablesi** “hısım akrabası”

Ve ‘āḳil kişi çün doġduġı ḳopduġu arada **ḳavmi ḳablesi** arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Kelime kelime** “kelime kelime”

Ol yidi düşi **kelime kelime** bulara eydivirdi. [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]

- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet”

Gendü **kerr ü ferrine** ve büyük gövdesine inanup ilerü yöridi ki savaş yirin duta. (MR.B.51a:1)

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka”

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına”

Çengālin ḳarġanuŋ **ḳolına ḳanadına** vurub berk yapışdı. (MR.B.64a:6)

- **Ḳol ḳanad** “kol kanat”

Çün ḳız **ḳol ḳanad** tamām uzatdı. [KD. (BD.114a) SL 117a:10]

- **Levn levn** “çeşit çeşit”

Levn levn renkler ve ḳuyruḳ ḳafasına degmiş, (MR.B.39b:6)

- **Māl-ā-māl** “dolu dolu”

Tavaruŋ emceği süd ile **māl-ā-māl** olmış ki ḳap ḳacaḳ ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Mālı mülki** “malı mülkü”

İşitdüm ki bir Türk var-ıdı, **mālı mülki** çoḳ [idi]. (MR.B.15a:8)

- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı”

Cihānı geşt itmiş **maşrıḳ u maġrib** arasında gezmiş. (MR.B.13a:10-11)

- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda”

Bu dîvüŋ üç vezîri var -ıdı ki her biri rāy u tedbîr ve **mekr ü ḫîle** içinde gey üstād-idi. (MR.B.19a:10-11)

Kim ben dîndār-ile rāy u tedbîr, **mekr ü hîle** birle çıḳışam. (MR.B.22b:1)

Sizüŋ işiŋüz irte gice şerr ü fitne, **mekr ü ḫîledür**. (MR.B.22b:13)

Kimi **mekr ü ḫile**-y-ile er aḳtara. (MR.B.50b:3)

Mekr ü ḫile-y-ile müsülmānlar mālın ellerinden alalar. (MR.B.55a:3)

- **Nāliş u zārî** “inleyiş”

Nāliş u zārî ḳılub Tangrıya yalvardı. (MR.B.12b:8)

- **Nān u nemek** “tuz ekmek”

Nān u nemek yiyüp uḫrevî ḳarındaşlıḳ vardur. (MR.S.74:12)

- **Nevbet nevbet** “sıra sıra”

Eger **nevbet nevbet** birbirmüzi götürevüz menzili tizcek alavuz. (MR.B.2b:14)

- **Oġul ḳız** “erkek, kız”

Andan öŋdin ki **oġul ḳız** emān bilmez piller elinde esir olub ḫānumān ġārete varub biz maẓlemeye girevüz. (MR.B.48a:12)

Oġul ḳız elin alub bir yaŋa gidüŋ. (MR.B.48a:12-13)

Ümîḏdür ki Taŋrı teʿālā girü **oġul ḳız** daḫı vire. (MR.B.66b:14)

Helāl māl ve **oġul ḳız** ẕevḳinden maḥrûm ḳalmış ola. (KD.BD.10a:10)

Şundan kim aṣıl kök **oġul ḳız** bulınavirmekden ve bir düşmāna kim hemîşe bizden olırsavuz. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

Ammā ‘avratuŋ ḥelāli ata menzilinde ve ḳarındaş yirinde **oġul ḳız** maḥallinde olur. [KD. (BD.111a) SL 114b:7]

- **Ot aġaç** “ot, bitki; ağaç, sopa”

Ot aġaç ḳalem olup yazmaya biŋde birin. [KD. (BD.201b) SL 214a:2]

- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür ṣaġına ṣolına baḳar, başını **öŋüne ardına** döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

- **Öŋden artdan** “önden arkadan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim ṣaġdan ṣoldan ve **öŋden artdan** geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Önine soŋuna** “önüne arkasına”

Müşfiḳlerüŋ naṣîḥatini ‘azîz duta ve işleri **önine soŋuna** baḳa işleye ve iḥtiyāt yirini żāyi’ eylemeye. [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]

- **Pāre pāre** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre,** rîze rîze olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

Bāzirgān erlik ḥamiyyetinden ḳaṣd eyledi ki inüp ikisini daḫı **pāre pāre** eyleye. (MR.S.81:9-10)

Heme gümrenür şöyle gözi baḳarken etin **pāre pāre** eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler. (MR.B.61b:7)

Sol cevherlü ḳılıç zaḫmı-y-ıla düşmenüŋ ‘ömri edişin ve argacın **pāre pāre** ḳıla. [KD. (BD.39b) SL.41b: 5]

Ol deveyi **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.49b) SL.50a: 7]

Ol ḳuşı **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.55b) SL.55b: 8]

Bî-ḫôdlıḳdan ol küpecügi şöyle urdı kim **pāre pāre** oldı bal yaġ ḳamusı yüzine döküldi. [KD. (BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1]

Ol göjeni şöyle urdı kim başı **pāre pāre** oldı. [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5]

Ḳaçan eve girdi oğlanı selāmet buldı ve yılan **pāre pāre** olmış yatur gördi. [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renk renk; renkten renge”

Reng-â-renk çiçekler birle yir yüzin ḫāṣṣü’l-ḫāṣ rengi gibi bezemişdi. (MR.B.51b:4)

- **Rîze rîze** “parça parça; ufak ufak”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre, rîze rîze** olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

- **Sā’atdan sā’ata** “saatten saate”

İmîn olmaġa yaramaz kim **sā’atdan sā’ata** anuŋ vebāliyile dutulasın ve anuŋ yazuġı seni ḳoyası degüldür. [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]

- **Ṣaçına ṣaḳalına** “saç sakal”

Yaġı kendünüŋ yüzine ve **ṣaçına ṣaḳalına** döküp bulaşdurdı. [KD. (BD.132b) SL 137b:4]

- **Ṣaġ esen** “sağ salim”

Çün bāzirgān bu toġruluġı gördi, eyitdi: “**Ṣaġ esen** olġıl, şükr ki ben bu bābdan aruven. (MR.B.16b:7-8)

- **Ṣaġ selamet** “sağ salim”

‘Avratı **saġ selamet** ve burnı bayağı gibi ḳararında derhâl ‘özür dilemeġe meşġūl oldı. [KD. (BD.29a) SL 20b:7]

- **Ṣaġa ṣola** “sağa sola”

Pes ḥayrān ve sergerdān **ṣaġa ṣola** inişe yoḳuşa yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

Bir gün ol yuva içinde oturup **ṣaġa ṣola** baḳarken nāgāh gördi. [KD. (BD.80a) SL 78b:1]

- **Ṣaġdan ṣoldan** “sağdan soldan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim **ṣaġdan ṣoldan** ve öŋden artdan geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Ṣaġına ṣolına** “sağına soluna”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür **ṣaġına ṣolına** baḳar, başını öŋüne ardına döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

Anuŋ **ṣaġına ṣolına** inişine yoḳuşına key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **Sevāb u ‘iḳāb** “sevap günah”

Ve bu cānlaruŋ varacaḳ yiri ġayb ‘ālemidür ki **sevāb u ‘iḳābdur**. (MR.B.25a:11)

- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflığı, temizliği”

Oġlanuŋ **ṣıdḳı ṣafāsı** dostları ḥaḳḳına ziyāde oldı. (MR.B.15b:5)

- **Su’āl cevāb** “soru cevap”

Vezirüŋ cevābın daḫı işüdüp araŋuzda **su’āl cevāb** faṣlı olup endîşeŋüzüŋ ṣafāsı ma’lûm ola. (MR.S.12:7)

- **Ṣulḥ u şefāʿat** “barışma, uzlaşma”

Ḫayr isteyenler **ṣulḥ u şefāʿat** ideler. (MR.B.28b:5)

- **Ṣūreti şekli** “şekli, biçimi”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, **ṣūreti şekli** görklü, ḫūyı ḳılıncı şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Ṣūretüŋ şeklüŋ** “şekli biçimi”

Ne yavlaḳ elikmişsin, **ṣūretüŋ şeklüŋ** azub tüsüŋ dökülmiş. (MR.B.46b:12)

- **Şerr ü fitne** “kötülük”

Sizüŋ işiŋüz irte gice **şerr ü fitne**, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Ve bu sen didügüŋ sözden **şerr ü fitne** ḳopar. (MR.B.28b:5)

- **Şükr senā** “şükür”

Şükr senā ḳılup Zîrek elin dutup beyʿat ḳıldılar. (MR.B.36b:11)

- **Şükr ü sipās** “şükür”

Ve **şükr ü sipās** ol rezzāḳ’a. (MR. S.1:3)

- **Ṭaġa ṭaşa** “dağa taşa”

Niteki güneş **ṭaġa ṭaşa**, ‘imārete ḫarāba nūr degürüb münevver ḳılur. (MR.B.38a: 6-7)

- **Ṭaġ u ṭaş** “dağ taş”

Taġ u ṭaş, depe ve yazı bir oldı. (MR.B.50b:1)

- **Tiz tiz** “çabuk çabuk”

Eşege bu söz yavlaḳ hoş geldi, yuların çaḳal eline virdi, **tiz tiz** yola girüb gitdiler. (MR.B.2b:12-13)

Pes Muṭavvaḳa duzaġın **tiz tiz** kesmege başladı. [KD. (BD.81b) SL 80a:6]

Beni **tiz tiz** öldürmeğe buyurdı. [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3]

Tiz tiz tepelemeğe işāret ḳılmaḳ daḫi melik ferman-ıla oldı. [KD.(BD.162b) SL 167a:5]

- **Yidi sekiz** “yedi sekiz”

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni”

Belkim her sā’atde **yiŋi yiŋi** ölüm müşāḥede ḳılasıvan. [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]

- **Yiri gögi** “yeri göğü”

Yiri gögi yaradan Tengri haḳḳına suç ki işledüŋ, saŋa bağışladum. (MR.B.58b:2)

- **Yiri şuyı** “yeri göğü”

Cevāb virdi kim **yiri şuyı** esenlemek benüm ḳatumda gigrekdür. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

- **Yirden yire** “yerden yere”

Oḳçılar beni **yirden yire** ḳovup sürerlerdi. [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]

- **Yiryirin** “yer yer”

Âdemiler anı görüp daŋlaşdılar **yiryirin** ün itdiler ve eyitdiler. [KD. (BD.51b) SL.52a: 2]

- **Yirden yurddan** “yerden yurttan”

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü bir bir anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

- **Yiri yurdı** “yeri yurdu”

Savaş mı yigrek ya ṣulḥ ya daḳı **yiri yurdı** esenlemek mi maṣlaḥat görürsüŋ? [KD. (BD.103a) SL 99b:8-9]

Ve daḫi yaramaz kim **yiri yurdı** ḳoyup ayruḳ yire daşınavuz. [KD. (BD.207a) SL 222a:12]

- **Yirümüzi yurdumızı**“yerimizi yurdumuzu”

Bular bizüm **yirümüzi yurdumızı** gördiler. [KD. (BD.101b) SL 97b:4]

- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, didügin dimedügin göresin. (MR.B.35b:8)

- **Yüze yüz** “yüz yüze”

Bu ḳamusından düşvārıraḳ oldur kim ben **yüze yüz** söyledüm. [KD. SL 108b:2-3]

- **Żarb u ḥarb** “savaşmak”

Maʿnîsi üzre **żarb u ḥarb** ḳuvveti bāzūya getürelüm, didi. (MR.B.49b:14)

- **Zerk u ṣālūs** “iki yüzlülük”

…ḫalḳı **zerk u ṣālūs** duzāġına bıraġub aldarsın. (MR.B.24a:1)

- **Zîr ü zeber** “alt üst”

Tā kim Melîk **zîr ü zeber** oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12]

Ayaḳları altında **zîr ü zeber** ḳıldılar. [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

4.1.1.3. İsim Durum Eki Alan İkilemeler

İsim kök ve gövdesinden oluşan ikilemeler yalın durumda bulunabileceği gibi, isim durum eklerinden birini ya da ikisini alabilmektedir. Çalışmada incelenen eserlerde tespit edilen ikilemelerin, bazen sadece bir sözcüğünün bazen de her iki sözcüğünün isim durum eki aldığı görülmüştür. Bu durumdan hareketle ikilemeyi oluşturan sözcüklerin yalnızca birisinin isim durum eki aldığı ikilemelerle, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de isim durum eki aldığı ikilemeler ayrı kategorilerde sınıflandırılmıştır.

4.1.1.3.1. Yalnızca Bir Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerden sadece birisinin, isim durum eklerinden birini aldığı ikilemelerdir. Eserlerde bu tanımlamaya uyan ikilemeler, bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **ʻAdl ü iḫsāna** “adalet; bağışlama”

ʻAdl ü iḫsāna mensūb ve lutf-ı kereme maḫṣûṣ-ıdı. (MR.B.16b:14 – B.17a:1)

- **El ele** “el ele”

Eger ḳamumuz **el ele** virüp bu iş yaraġı içün arḳa birükdürmessevüz deŋiz vekîli bu işi ‘ādet idinür. [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]

- **Ezel ü āzālde** “başlangıcı olmayan”

Ve **ezel ü āzālde** olan baḫşāyişine delālet ider. (MR.S.13:6)

Çünki **ezel ü āzālde** ḳażā vü ḳader levḥine çalınmış – idi. (MR.S.74:2)

- **Gendü gendüye** “kendi kendine”

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.21a:4)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.36a:2)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.52a:12)

- **Gün günin** “günden güne”

Lācirem **gün günin** ḳuvveti eksilür. [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]

- **Ḥall ü ‘aḳdde** “iş bitirme”

Ḥall ü ‘aḳdde döndürmekde getürmekde senüŋ maṣlaḥat gördüġüŋe hîç kimse arḳurırudurası degüldür. [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]

- **Hevā suya** “havaya suya”

Hevā suya şāmildür. (MR.B.25a:14-B25b:1)

- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada”

Uçmaḳdan çıḳan ṭāvus gibi celve idüb **ḳanad ḳanada** vurub ötdi. (MR.B.39b:6)

- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet”

Gendü **kerr ü ferrine** ve büyük gövdesine inanup ilerü yöridi ki savaş yirin duta. (MR.B.51a:1)

- **Yiryirin** "yer yer"

Âdemiler anı görüp danlaşdılar **yiryirin** ün itdiler ve eyitdiler. [KD. (BD.51b) SL.52a: 2]

- **Yüze yüz** "yüz yüze"

Bu ḳamusından düşvārıraḳ oldur kim ben **yüze yüz** söyledüm. [KD. SL 108b:2-3]

4.1.1.3.2. Her İki Sözcüğü İsim Durum Eki Alan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerden her ikisinin de isim durum eki aldığı görülebilmektedir. Eserlerde bu tanımlamaya uyan ikilemeler, bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Aġızdan aġıza** "ağızdan ağıza, dilden dile"

Bularuŋ ḳulaġına girürse **aġızdan aġıza** bıraġurlar. [KD. (BD.105a) SL 101a:10]

- **Anasın atasın** "annesini babasını"

Bir şefḳatlü inām kim şol **anasın atasın** āzārlayıcı oġlı bislemege mübalağa eyleye. [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6]

Çadırı ṣahrāda ura ve **anasın atasın** göre. [KD. (BD.207b) SL 223a:2]

- **Atadan anadan** "babadan, anneden"

Egerçi sen **atadan anadan** faḫr dutarsın ammā, erden ḳaçmaḳ maṣlaḥat degüldür. (MR.B.17a:6-7)

Dostlıḳ düşmenlik **atadan anadan** mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Ataya anaya** “babaya, anneye”

Ma’lūmdur ki oġul ḳız doġduġından tā intihā mertebesine irince, **ataya anaya** zaḥmetden artuḳ rāḥatı yoḳdur. (MR.B.62b:5-6)

- **Atayı anayı** “babayı, anneyi”

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve ḳarındaş yoldaş yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Atadan dededen** “babadan, dededen”

Ol vilāyet aŋa **atadan dededen** mîrās ḳalmışdur. (MR.B.41b:4)

Bu vilāyet baŋa **atadan dededen** mìrāsdur. (MR.B.47b:12)

- **Ayı güni** “ayı günü”

Göge beŋzer kim **ayı güni** çoġacı olmaya [KD. (BD.188a) SL 197b:1]

- **Azdan öküşden** “azdan çoktan”

Fi’l-cümle uludan kiçiden**, azdan öküşden** kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

Azdan öküşden hiç nesne ḳalmaz. [KD. (BD.163b) SL 168a:4]

Baş ḳaldurup baḳalar kim eger ol işde **azdan öküşden** eksüklik görürlerdi. [KD. (BD.177a) SL 183a:5]

- **Bāġa bostana** “bağa bahçeye”

Bir ḫoş yirde ki ekine, **bāġa bostāna** yarardı. (MR.B.9b:5)

- **Başın ayaġın** “başını ayağını; baştan ayağa”

Meseli şoldur kim bir sıġırı boġazladılar bir niçeler **başın ayaġın** aldı. [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]

- **Başdan başa** “baştan başa”

Eger dünyā **başdan başa** ḫarāb olursa yāḫūẕ dükeli dünyāyı aŋa virürlerse yā dünyāyı anuŋ elinden alub virmezlerse gözi ḳuyruġıyıla aŋa baḳmaya zinhār. (MR.B.67b:3-4)

Ẓîrā kim anuŋ sözleri **başdan başa** görklü meseller ve şîrîn hikāyetler birle bezenmiş-idi. [KD. (BD.120a) SL 124b:4-5]

Kim uşbu aldayıcı dünya **başdan başa** ‘aybdur. [KD. (BD.153a) SL 157b:4)

Ol ‘afv kim ulu suç üzerine ḳılına **başdan başa** hüner olur. [KD. (BD.160a) SL 164a:14]

Sadaḳalar buyura kim bu düşerde **başdan başa** sa’ādet nişanları ve devlet eseri gözügü durur. [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]

- **Elin ayaġın** “elini ayağını”

Pes ayunuŋ **elin ayaġın** bağladılar. (MR.B.61b:6)

Yigrek oldur kim, **elin ayaġın** baġlayam. (MR.B.64a:5)

- **Elden ele** “elden ele”

Ve ḳamu çeri ḳulluḳçı bu **elden ele** bir ben kim, kim beni depelemege işāret eyleridi. [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]

- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine”

Bu ḥikāyeti anuŋ-çun didüm kim bu işüŋ **evveline āḫirine** gey naẓar eyleyesin. (MR.B.31a:1)

- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye”

Eyüye yavuza vāḳıf olmaduḳ kişidür. [KD. (BD.212b) SL 229a:6]

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde”

Ve ḳadîm dostlar **eyüde yavuzda** sınanmışlardur. (MR.B.8a:8)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola **eyüde yavuzda** ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Ol kim **eyüde yavuzda ve** ḫayrda ve şerde erine muvāfaḳat ide. [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]

- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden”

Eyüden yavuzdan tizcek ḥükm itmeyesin. (MR.B.31b:13)

Eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdür. [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]

- **Gücine ḳuvvetine** “gücüne kuvvetine”

Uṣlı oldur kim kendü **gücine ḳuvvetine** inanursa daḳı düşmān-ile çekişmeği revā dutmaya kendü yaraġına yardımına tekye eylemeye. [KD. SL 108b:3-4]

- **Günden güne** “günden güne”

Günden güne arslan ḳatında ḳurbeti ve mertebesi artdı. (MR.B.52a:5)

- **Ḥālden ḥāle** “şekilden şekile, durum”

Ḥālden ḥāle döner. (MR.B.24b:8)

- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını”

İçüŋi ṭaşuŋı bir ḳıl münāfıḳ olma. [KD. (BD.115a) SL 119a:4]

- **İlden ile** “elden ele; diyardan diyara”

Senüŋ ‘ışkuŋdur uş bini ki **ilden ile** bıraḳdı. [KD. (BD.168a) SL 172b:11]

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldığum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “eli günü; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlığı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve ilden günden ve **ḳavmden ḳabîleden** ayrıldığum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka”

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına”

Çengālin ḳarġanuŋ **ḳolına ḳanadına** vurub berk yapışdı. (MR.B.64a:6)

- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür ṣağına ṣolına baḳar, başını **öŋüne ardına** döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

- **Öŋden artdan** “önden arkadan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim ṣaġdan ṣoldan ve **öŋden artdan** geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Önine soŋuna** “önüne arkasına”

Müşfiḳlerüŋ naṣîḥatini ‘azîz duta ve işleri **önine soŋuna** baḳa işleye ve iḥtiyāt yirini żāyi’ eylemeye. [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]

- **Sā’atdan sā’ata** “saatten saate”

İmîn olmaġa yaramaz kim **sā’atdan sā’ata** anuŋ vebāliyile dutulasın ve anuŋ yazuġı seni ḳoyası degüldür. [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]

- **Ṣaçına ṣaḳalına** “saç sakal”

Yaġı kendüniŋ yüzine ve **ṣaçına ṣaḳalına** döküp bulaşdurdı. [KD. (BD.132b) SL 137b:4]

- **Ṣaġa ṣola** “sağa sola”

Pes ḥayrān ve sergerdān **ṣaġa ṣola** inişe yoḳuşa yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

Bir gün ol yuva içinde oturup **ṣaġa ṣola** baḳarken nāgāh gördi. [KD. (BD.80a) SL 78b:1]

- **Ṣaġdan ṣoldan** “sağdan soldan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim **ṣaġdan ṣoldan** ve öŋden artdan geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Ṣağına ṣolına** “sağına soluna”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür **ṣağına ṣolına** baḳar, başını öŋüne ardına döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

Anuŋ **ṣağına ṣolına** inişine yoḳuşına key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **Ṭağa ṭaşa** “dağa taşa”

Niteki güneş **ṭağa ṭaşa**, ‘imārete ḫarāba nūr degürüb münevver ḳılur. (MR.B.38a: 6-7)

- **Yiri gögi** “yeri göğü”

Yiri gögi yaradan Tengri haḳḳına suç ki işledüŋ, saŋa bağışladum. (MR.B.58b:2)

- **Yiri ṣuyı** “yeri göğü”

Cevāb virdi kim **yiri ṣuyı** esenlemek benüm ḳatumda gigrekdür. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

- **Yirden yire** “yerden yere”

Oḳçılar beni **yirden yire** ḳovup sürerlerdi. [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]

- **Yiri yurdı** “yeri yurdu”

Savaş mı yigrek ya ṣulḥ ya daḳı **yiri yurdı** esenlemek mi maṣlaḥat görürsüŋ? [KD. (BD.103a) SL 99b:8-9]

Ve daḫi yaramaz kim **yiri yurdı** ḳoyup ayruḳ yire daşınavuz. [KD. (BD.207a) SL 222a:12]

- **Yirden yurddan** “yerden yurttan”

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü bir bir anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

- **Yirümüzi yurdumuzı** “yerimizi yurdumuzu”

Bular bizüm **yirümüzi yurdumuzı** gördiler. [KD. (BD.101b) SL 97b:4]

- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, didügin dimedügin göresin. (MR.B.35b:8)

4.1.1.4. Ek-Fiil Alan İkilemeler

Ek-fiiller, Türkçede isim soylu kelimelerin sonuna eklenerek onları yüklem haline getirme görevine sahiptir. Yapılan incelemede bir ikilemenin ek-fiil aldığı tespit edilmiş ve bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Fülāndır fülān** “falan filan”

Eyitdiler: **Fülāndır fülān** oġlı. [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]

4.1.6. Sayı Adlarından Oluşan İkilemeler

İkilemeler, sayı adlarıyla da kurulabilmektedir. Sayı adlarıyla kurulan ikilemeler, anlam olarak tahmin, olasılık, yaklaşıklık anlamı verirler. Bu tür ikilemelerde genellikle küçük sayı ikilemenin ilk sözcüğünü oluştururken, büyük sayı ikilemenin ikinci sözcüğünü oluşturur. Ayrıca birlik, teklik anlamı veren ikilemelerde, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin ikisi de tek bir sayı adından olabilmektedir.

İncelenen eserlerde bu açıklamalara uygun olan ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Bir bir** “tek tek; bir bir”

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Birin birin** "birer birer"

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

- **Bir iki** "bir iki"

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

- **Dört biş** "dört beş"

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **İki üç** "iki üç"

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** "kırktan kırka"

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Yidi sekiz** "yedi sekiz"

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

4.1.2. Basit + Türemiş Kelimelerden Oluşan İkilemeler

İkilemeleri oluşturan sözcüklerden her ikisi aynı yapıda olabileceği gibi farklı yapıda da olabilir. Dolayısıyla bu başlık altında ikilemeyi oluşturan sözcüklerden ilki basit, ikincisi türemiş olan ikilemeler sınıflandırılmıştır.

4.1.2.1. İlk Sözcüğü İsim Kökü İkinci Sözcüğü İsim Gövdesi Olan İkilemeler

İncelenen eserlerdeki ilk sözcüğü basit, ikinci sözcüğü türemiş olarak tespit edilen ikilemelerin isim ve isim gövdesinden oluştuğu görülmüştür. Eserlerde bu tanımlamaya uygun olduğu tespit edilen ikilemeler aşağıda sınıflandırılmıştır.

- **Acısın datlusın** "acı tatlı"

Rûzigāruŋ **acısın datlusın** datdum.(MR.B.7a:11)

Cihānuŋ **acısın datlusın** datmış. (MR.B.33a:4)

- **Atası ḳardaşı** "baba, kardeş"

Öldüribilürse **atası ḳardaşı** daḫı ölür. (MR.B.13a:4)

- ʿ**Avrat [u] oġlan** "kadın, erkek"

Ve eger ʿ**avrat [u] oġlan** mülk ü ḫānumān ḳoyup ḳaçası olursavuz, Taŋrı teʿālā ol güni göstermesün. (MR.B.45a:5-6)

- **ʻAvrat oğlan** "kadın, erkek"

Eger **ʻavrat oğlan**, mülk u ḫānumān ḳoyub ḳaçası olursavuz, Tengri te'ālā ol güni göstermesün. (MR.B.45a:6-7)

- **Eyüyi yatluyı** “iyiyi kötüyü”

Nūşirevān kim ‘adli çoḳ kılurıdı, **eyüyi yatluyı** ol bilüridi. [KD. (BD.169b) SL 174a:10]

- **Girçegin yalanın** “gerçek yalan”

Şāhuŋ ṣāfî āyînesi iki żamîrüŋ **girçegin yalanın** aŋlar bilür. (MR.B.58a:7)

- **Ḫūyı ḳılıncı** “yaratılışı; mizacı”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, ṣüreti şekli görklü, **ḫūyı ḳılıncı** şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Işṣısın ṣovuġın** “sıcağını soğuğunu”

Rūzigāruŋ **ışṣısın ṣovuġın** dadmışvan. [KD. (BD.127b) SL 132a:7]

- **Ḳap ḳacaḳ** “tencere, tava”

Tavaruŋ emceği süd ile māl-ā-māl olmış ki **ḳap ḳacaḳ** ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Ḳul ḳaravaş** “kul köle”

Görklü **ḳul ḳaravaş** ṣatun ala ve ‘ömrin seferde geçüre. [KD. (BD.183b) SL 192b:14]

- **Yöreyi degreyi** “çevre”

Pes maṣlaḥata ol yaḳîndur kim **yöreyi degreyi** direvüz. [KD. (BD.102a) SL 98b:7]

4.1.3. Türemiş + Basit Kelimelerden Oluşan İkilemeler

İkilemeleri oluşturan sözcüklerden her ikisi de aynı yapıda olabileceği gibi, farklı yapıda sözcükler de olabilmektedir. Bunlardan birisi de ilk kelimesi türemiş, ikinci kelimesi basit yapılı olan ikilemelerdir. İkilemeleri oluşturan sözcüklerin ilki yapım eki alarak türemiş bir sözcük haline gelirken, ikinci sözcüğü sadece çekim eki alarak basit yapıda kalmıştır. Elde edilen verilerde bu durumda olan ikilemeler göz önünde bulundurulmuş ve ikilemeler aldıkları eklere göre tasnif edilmiştir.

4.1.3.1. İlk Sözcüğü İsim Gövdesi İkinci Sözcüğü İsim Kökü Olan İkilemeler

İncelenen eserlerdeki ikilemelerde, ilk sözcüğü türemiş, ikinci sözcüğü basit olarak tespit edilen ikilemelerin isim gövdesi ve isim kökünden oluştuğu görülmüştür. Eserlerde bu tanımlamaya uygun olduğu tespit edilen ikilemeler aşağıda sınıflandırılmıştır.

- **Atlu yaya** "atlı yaya"

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü ʻavrat, atlu yaya**; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

- **Gereklü gereğince** "gerekli gereğince, gerektiği kadar"

Her bir kişiye ol ḫazîneden ḳadarlu ḳadarınca **gereklü geregince** indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Ḥāllü ḥālince** "duruma uygun, halli halince"

Her bir kişi **ḥāllü ḥālince** bir işde ḳodı. (MR.B.9a:1)

- **Ḳadarlu ḳadarunca** "kadarlı kadarınca, gerektiği kadar"

…ve **ḳadarlu ḳadarunca** ḫoş duta. [KD.(BD.22a) SL30a: 3]

Her bir kişiye ol ḫazîneden **ḳadarlu ḳadarunca** gereklü geregince indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Lāyıḳlu lāyıḳınca** “gereğince”

Bulara **lāyıḳlu lāyıḳınca** timār ve eylük eylemeğe misal virmez. [KD.(BD.21b) SL.29b: 10]

- **Şāẕılıḳda ḳayġuda** “sevinç, üzüntü”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda **şāẕılıḳda ḳayġuda** geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Ulu kiçi** “büyük küçük”

Ammā ḥālîmlıġa **ulu kiçi** muḥtacdur [KD. (BD.170b) SL 175a:5]

Ḳamu şehr ehli ‘ām ḫāṣ **ulu kiçi** anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Uludan kiçiden** “büyükten küçükten”

Fi’l-cümle **uludan kiçiden,** azdan öküşden kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

- **Ulusı kiçisi** “büyüğü küçüğü”

Anuŋ azı öküşi**, ulusı kiçisi**, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Yirlü yirine** “yerli yerine”

Cemî’ a’yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat **yirlü yirine** geçüp, pādişāh maḳarr-ı salṭanatına cülûs idüp, ‘akl u kiyāset ve fikr ü ferāset ehli kimesneler cem’ idüp pādişāh melik-zādeye ḫitāb idüp didi. (MR.S.7:5-6-7)

- **Yirlü yirinde** “yerli yerinde”

Her birisini **yirlü yirinde** dutmaḳ ve her birisine hüneri ve kifayeti ḳadarınca eylük eylemekdür. [KD. (BD.158a) SL 162a:7]

4.1.3.2. Hem Yapım Eki Hem Çekim Eki Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

İlk sözcüğü türemiş, ikinci sözcüğü basit olarak tespit edilen ikilemeler incelendiğinde, bazı ikilemelerin hem yapım eki hem de çekim eki aldığı görülmüştür. Bu durumda yapım eki ve çekim ekini alan her ikilemenin ayrı bir başlık altında sınıflandırılması uygun görülmüştür. Eserlerde bu açıklamaya uygun olduğu tespit edilen ikilemeler aşağıda sınıflandırılmıştır.

- **Gereklü gereğince** “gerekli gereğince, gerektiği kadar”

Her bir kişiye ol ḫazîneden ḳadarlu ḳadarınca **gereklü geregince** indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Ḥāllü ḥālince** “duruma uygun, halli halince”

Her bir kişi **ḥāllü ḥālince** bir işde ḳodı. (MR.B.9a:1)

- **Ḳadarlu ḳadarunca** “kadarlı kadarınca, gerektiği kadar”

…ve **ḳadarlu ḳadarunca** ḫoş duta. [KD.(BD.22a) SL30a: 3]

Her bir kişiye ol ḫazîneden **ḳadarlu ḳadarunca** gereklü geregince indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Lāyıḳlu lāyıḳınca** “gereğince”

Bulara **lāyıḳlu lāyıḳınca** timār ve eylük eylemeğe misal virmez. [KD.(BD.21b) SL.29b: 10]

- **Şāẕılıḳda ḳayġuda** “sevinç, üzüntü”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda **şāẕılıḳda ḳayġuda** geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Uludan kiçiden** “büyükten küçükten”

Fi’l-cümle **uludan kiçiden,** azdan öküşden kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

- **Ulusı kiçisi** “büyüğü küçüğü”

Anuŋ azı öküşi**, ulusı kiçisi**, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Yirlü yirine** “yerli yerine”

Cemî’ a’yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat **yirlü yirine** geçüp, pādişāh maḳarr-ı salṭanatına cülûs idüp, ‘akl u kiyāset ve fikr ü ferāset ehli kimesneler cem’ idüp pādişāh melik-zādeye ḫitāb idüp didi. (MR.S.7:5-6-7)

- **Yirlü yirinde** “yerli yerinde”

Her birisini **yirlü yirinde** dutmaḳ ve her birisine hüneri ve kifayeti ḳadarınca eylük eylemekdür. [KD. (BD.158a) SL 162a:7]

4.1.4. Birleşik + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Eser içerisinde ikilemeleyi oluşturan sözcükler yapısal olarak incelendiğinde, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin birleşik yapıda, ikinci sözcüğünün basit yapıda olduğu tespit edilmiştir. Eserlerde bu açıklamaya uygun olarak sadece bir ikileme tespit edilmiştir.

- **Bugünüŋ yarınuŋ** “bugün yarın”

Bugünüŋ yarınuŋ maṣlaḥatlarını ḥikmet resmi ve ‘aḳl remzi üzerine ḳaya. [KD. (BD.190a) SL 199b:4-5]

4.1.5. Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcüklerden her ikisi de türemiş yapılı olabilmektedir. İncelenen eserlerde her iki kelimesi de türemiş yapıda olan ikilemeler bu başlıkta sınıflandırılmıştır.

4.1.5.1. Yapım Eki Alan İkilemeler

İkilemeler, yapı bakımından çoğunlukla isim kök ve gövdelerinden veya fiil kök ve gövdelerinden meydana gelmektedir. İkilemeyi oluşturan sözcükler, kök veya gövde durumundayken üzerine yapım eki alarak yapı ve anlam olarak değişime uğrarlar. Bu başlık altında, çalışmada incelenen eserler içerisinde ikilemeyi oluşturan sözcüklerden her ikisi de yapım eki almış olan ikilemeler sınıflandırılmıştır.

- **Adlu şanlu** “ünlü; bilinen”

Eger şol **adlu şanlu** ḳuşlar ḳamusı helāk olmışmıssa ve doġan ve ṭāvūs ve tezerv, daḳı ḳuşlar muḳaddimesi ḳamusı yavuḳlunmışmıssa vācîb oldı. [KD. (BD.101a) SL 103a:2-3]

- **Arḳalu yardumlu** “yardımcılı”

Her kim rūḥ-ı ḳuds mededi̇yle **arḳalu yardumlu** ola ve ‘aḳl-i kül sebebiyle ḳuvvetli ola, ḳamu işlerde iḥtiyatı vācib görür. [KD. (BD.144b) SL 147a:3-4]

- **Ayru ayru** “ayrı ayrı”

Ayru ayru gerek. (MR.B.17b:12)

Ayru ayru ḳıġırdı. [KD. (BD.160a) SL 164b:2]

- **Azın azın** “yavaş yavaş, az az, azar azar”

Azın azın dürişmek ve ayaḳ ayaḳ aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Bilür bilmeze** “bilene bilmeyene”

Ol işüŋ nāzükligi her **bilür bilmeze** gizlü degüldür. [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]

- **Bulınur bulınmaz** “bulunan bulunmayan”

Her nesne kim ḳatuŋda **bulınur bulınmaz** nesnelerden yigrekdür. [KD. (BD.168a) SL 172b:15]

- **Çevre çevre** “dört taraf; her taraf”

Ol ḳuru yirde **çevre çevre** segirdişüŋ. (MR.B.50b:12)

- **Didügin dimedügin** “söylediğini söylemediğini”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, **didügin dimedügin** göresin. (MR.B.35b:8)

- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği”

Ve ‘āḳil kişi çün **doġduġı ḳopduġu** arada ḳavmi ḳablesi arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Dostlıḳ düşmenlik** “dostluk düşmanlık”

Dostlıḳ düşmenlik atadan anadan mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Döge döge** “döve döve”

Bilikdeni birle **döge döge** bāzārdan çıḳardı. (MR.B.21a:11)

Çün gördi ki **döge döge** öldürürler. (MR.B.54a:10)

- **Dürlü dürlü** “türlü türlü”

Dostlarda daḫı dostlıḳ **dürlü dürlü** olur. (MR.B.11a:13)

İllā bilmezsin ve hîç dost **dürlü dürlü** sınanmayınca tecribe birle. (MR.B.15a:14)

Ammā bu kitāb bir uçmaḳa beŋzer ki **dürlü dürlü** çiçekler ve gül ü reyāḥinler ve çoḳ nevc a yimişler üzüm, enār, ḳaysı ve şeftālü ve alma ve amrūd ve ḫurmā ṭolu ola. (MR.B.68a:9-10)

- **Eglü eglü** “meylettirmek, ikna etmek”

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta az az ve **eglü eglü** anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Elsüz ayaḳsuz** “elsiz ayaksız”

Dimişlerdür ki kişi **elsüz ayaḳsuz** dirilür. (MR.B.62a:8)

- **Eylük yavuzlıḳ** “iyilik kötülük”

Eylük yavuzlıḳ ‘ivāżın bilmez olur. [KD. (BD.191b) SL 202a:8]

Hāşā ol kişi kim yavuz güherlü olan **eylük yavuzlıḳ** ivazın bilmez olur. [KD. (BD.193b) SL 204b:8-9]

- **Gice gündüz** “gece gündüz”

Gice gündüz geli gide pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Geli gide** “gele gide”

Gice gündüz **geli gide** pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Gendü gendüye** “kendi kendine”

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.21a:4)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.36a:2)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.52a:12)

- **Güle güle** "güle güle"

Sārubān **güle güle** gelüb deveyi ṭururdı. (MR.B.47b:1)

İlan **güle güle** ḳapuya vardı. (MR.B.54b:8)

Döndi, **güle güle** evine. (MR.B.54b:8)

- **Iraġa yaḳına** "uzak yakın"

Anı işitmekde **ıraġa yaḳına** yilem. [KD. (BD.124a) SL128b:11]

- **İlerü ilerü** "önce; üstün"

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **İnanduġum inanmaduġum** "inandığım inanmadığım"

Doġru söylersin bugünki gün **inanduġum inanmaduġum** bir durur. [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]

- **İnişe yoḳuşa** "inişe çıkışa"

Pes ḥayrān ve sergerdān ṣaġa ṣola **inişe yoḳuşa** yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

- **İnişine yoḳuşına** "inişine çıkışına"

Anuŋ ṣaġına ṣolına **inişine yoḳuşına** key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **İrte gice** “gündüz gece”

Kişi **irte gice** dürişüp bu ikinüŋ dilegin yirine getürmeye. (MR.B.18a:8-9)

Sizüŋ işiŋüz **irte gice** şerr ü fitne, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Anuŋ işi **irte gice** ‘ilm ü ḥikmet, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

İrte gice yimek içmek tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

- **İrtede gicede** “gündüz gece”

İrtede gicede maḫdūmlar berāber ola. [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]

- **İve ive** “acele acele”

İve ive mu’abbir ḳatına vardı, düşin diyüb ta’bîr ṣordı. (MR.B.21a:1)

Ḳatarlayu **ive ive** arslan önine vardı. [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]

- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya”

Pire **ḳaça ḳaça** girü taḫt altına indi. (MR.S.72:2)

- **Ḳarındaş yoldaş** “kardeş”

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve **ḳarındaş yoldaş** yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Kimse kimseye** “kimse kimseye”

Olmaya kim **kimse kimseye** güç ve ziyān eyleye. (MR.B.39b:12)

Pāḏişāh ḳıġırtdı ki, **kimse kimseye** ẓulm itmeye. (MR.B.40a:9)

- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa; koşarak”

Kendüzinüŋ iki ciger köşesin derisi yüzilmiş ḳara dopraḳ üzerinde **ḳoşa ḳoşa** yatur görmeyince pes çün ol tecribe ḥāsıl oldı. [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]

- **Ṣaġlı ṣollu** “sağa sola”

Saġlı ṣollu bakdı. [KD. (BD.98a) SL 94a:14]

- **Ṣaġlu ṣollu** “sağa sola”

Tā kim melik zîr ü zeber oldı ve **ṣaġlu ṣollu** il ḫarāb oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12-13]

- **Sebe sebe** “salına salına”

Getirmişlerdür meğer bir çemen üzerine bir güzel keklik **sebe sebe** yürürdi. [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]

- **Sıçrayı sıçrayı** “sıçraya sıçraya”

Pire uġrı donından **sıçrayı sıçrayı** sultān ḳoynına girdi. (MR.S.71:16-17)

- **Suçsuz günāhsuz** “suçsuz günahsız; hatasız”

Ḳaḍı ṣordı kim **suçsuz günāhsuz** bu avratuŋ burnıŋ kesmegi neçün revā gördüŋ? [KD. (BD.29b) SL.21a: 2]

- **Ulu ulu** “yüce; büyük”

Andan **ulu ulu** ḫaṭālar ve ‘azim suçlar gelesidür. [KD. (BD.156b) SL 160b:1]

- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara”

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

- **Vaḳtlu vaḳtsuz** “vakitli vakitsiz”

Vaḳtlu vaḳtsuz ḳaḳımayasın. (MR.B.30b:5)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün **vaḳtlu vaḳtsuz** bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Yile yile** “koşa koşa”

Pes **yile yile** geldi gördi kim bir değirmen ḳapusında bir eşek ṭurur. (MR.B.2b:7)

- **Yilüp yortıp** “koşmak”

Sen hemîşe bizi avlamaḳda **yilüp yortıp** ḳatı emek dartarsın. [KD. (BD.35b) SL.37b: 7]

- **Yimek içmek** “yemek içmek”

İrte gice **yimek içmek** tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

Yavuz işlü ‘avrat evinde oturup nesne **yimek içmek**. [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]

- **Yumşaḳ yumşaḳ** “yumuşak yumuşak”

Pes **yumşaḳ yumşaḳ** iŋledi [KD. SL 110a:3-4]

4.1.5.2. İsim Gövdesinden Oluşan İkilemeler

İsim köklerinden türetilmiş olan ikilemelerin yanında, isim gövdesinden türetilen ikilemeler de görülmektedir. İkilemeyi meydana getiren sözcüklerin her ikisi de isim gövdesinden oluşan ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Adlu şanlu** “ünlü; bilinen”

Eger şol **adlu şanlu** ḳuşlar ḳamusı helāk olmışmıssa ve doġan ve ṭāvūs ve tezerv, daḳı ḳuşlar muḳaddimesi ḳamusı yavuḳlunmışmıssa vācîb oldı. [KD. (BD.101a) SL 103a:2-3]

- **Arḳalu yardumlu** “yardımcılı”

Her kim rūḥ-ı ḳuds mededi̇yle **arḳalu yardumlu** ola ve ‘aḳl-i kül sebebiyle ḳuvvetli ola, ḳamu işlerde iḥtiyatı vācib görür. [KD. (BD.144b) SL 147a:3-4]

- **Ayru ayru** “ayrı ayrı”

Ayru ayru gerek. (MR.B.17b:12)

Ayru ayru ḳıġırdı. [KD. (BD.160a) SL 164b:2]

- **Azın azın** “yavaş yavaş, az az, azar azar”

Azın azın dürişmek ve ayaḳ ayaḳ aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Çevre çevre** “dört taraf; her taraf”

Ol ḳuru yirde **çevre çevre** segirdişüŋ. (MR.B.50b:12)

- **Dürlü dürlü** “türlü türlü”

Dostlarda daḫı dostlıḳ **dürlü dürlü** olur. (MR.B.11a:13)

İllā bilmezsin ve hîç dost **dürlü dürlü** sınanmayınca tecribe birle. (MR.B.15a:14)

Ammā bu kitāb bir uçmaḳa beŋzer ki **dürlü dürlü** çiçekler ve gül ü reyāḥinler ve çoḳ nevc a yimişler üzüm, enār, ḳaysı ve şeftālü ve alma ve amrūd ve ḫurmā ṭolu ola. (MR.B.68a:9-10)

- **Eglü eglü** “meylettirmek, ikna etmek”

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta az az ve **eglü eglü** anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Elsüz ayaḳsuz** “elsiz ayaksız”

Dimişlerdür ki kişi **elsüz ayaḳsuz** dirilür. (MR.B.62a:8)

- **Eylük yavuzlıḳ** “iyilik kötülük”

Eylük yavuzlıḳ ‘ivāżın bilmez olur. [KD. (BD.191b) SL 202a:8]

Hāşā ol kişi kim yavuz güherlü olan **eylük yavuzlıḳ** ivazın bilmez olur. [KD. (BD.193b) SL 204b:8-9]

- **Dostlıḳ düşmenlik** “dostluk düşmanlık”

Dostlıḳ düşmenlik atadan anadan mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Gice gündüz** “gece gündüz”

Gice gündüz geli gide pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Iraġa yaḳına** “uzak yakın”

Anı işitmekde **ıraġa yaḳına** yilem. [KD. (BD.124a) SL128b:11]

- **İlerü ilerü** “önce; üstün”

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **İnişe yoḳuşa** “inişe çıkışa”

Pes ḥayrān ve sergerdān ṣaġa ṣola **inişe yoḳuşa** yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

- **İnişine yoḳuşına** “inişine çıkışına”

Anuŋ ṣaġına ṣolına **inişine yoḳuşına** key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **İrte gice** “gece gündüz”

Kişi **irte gice** dürişüp bu ikinüŋ dilegin yirine getürmeye. (MR.B.18a:8-9)

Sizüŋ işiŋüz **irte gice** şerr ü fitne, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Anuŋ işi **irte gice** ‘ilm ü ḥikmet, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

İrte gice yimek içmek tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

- **İrtede gicede** “gündüz gece”

İrtede gicede maḫdūmlar berāber ola. [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]

- **Ḳarındaş yoldaş** “kardeş”

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve **ḳarındaş yoldaş** yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Kimse kimseye** “kimse kimseye”

Olmaya kim **kimse kimseye** güç ve ziyān eyleye. (MR.B.39b:12)

Pāḏişāh ḳıġırtdı ki, **kimse kimseye** ẓulm itmeye. (MR.B.40a:9)

- **Ṣaġlı ṣollu** “sağa sola”

Saġlı ṣollu bakdı. [KD. (BD.98a) SL 94a:14]

- **Ṣaġlu ṣollu** “sağa sola”

Tā kim melik zîr ü zeber oldı ve **ṣaġlu ṣollu** il ḫarāb oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12-13]

- **Suçsuz günāhsuz** “suçsuz günahsız; hatasız”

Ḳaḍı ṣordı kim **suçsuz günāhsuz** bu avratuŋ burnıŋ kesmegi neçün revā gördüŋ? [KD. (BD.29b) SL.21a: 2]

- **Ulu ulu** “yüce; büyük”

Andan **ulu ulu** ḫaṭālar ve ‘azim suçlar gelesidür. [KD. (BD.156b) SL 160b:1]

- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara”

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

- **Vaḳtlu vaḳtsuz** “vakitli vakitsiz”

Vaḳtlu vaḳtsuz ḳaḳımayasın. (MR.B.30b:5)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün **vaḳtlu vaḳtsuz** bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Yumṣaḳ yumṣaḳ** “yumuşak yumuşak”

Pes **yumṣaḳ yumṣaḳ** iŋledi [KD. SL 110a:3-4]

4.1.5.3. Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler

İsim kökünden veya gövdesinden türetilmiş sözcüklerden oluşan ikilemeler olduğu gibi, fiil kök veya gövdesinden türetilmiş sözcüklerden oluşan ikilemeler de olabilmektedir. Ancak çalışmaya söz konusu olan eserler içerisinde fiil gövdesinden türeyen ikileme tespit edilememiş, yalnızca fiil kökünden türeyen ikilemelere yer verilmiştir.

4.1.5.3.1. Her İki Sözcüğü de Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcükler isim kökü veya fiil kökünden meydana gelmektedir. Ancak ikilemeyi oluşturan sözcükler kök bakımından aynı türde olabilmektedir. Bu bakımdan, yapılan incelemede ikilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisi de fiik kökünden türetilen ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Ayru ayru** “ayrı ayrı”

Ayru ayru gerek. (MR.B.17b:12)

Ayru ayru ḳıġırdı. [KD. (BD.160a) SL 164b:2]

- **Bilür bilmeze** “bilene bilmeyene”

Ol işüŋ nāzükligi her **bilür bilmeze** gizlü degüldür. [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]

- **Bulınur bulınmaz** “bulunan bulunmayan”

Her nesne kim ḳatuŋda **bulınur bulınmaz** nesnelerden yigrekdür. [KD. (BD.168a) SL 172b:15]

- **Çevre çevre** “dört taraf; her taraf”

Ol ḳuru yirde **çevre çevre** segirdişüŋ. (MR.B.50b:12)

- **Didügin dimedügin** “söylediğini söylemediğini”

Âletüm bunuŋ yüzine gözine sürem, **didügin dimedügin** göresin. (MR.B.35b:8)

- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği”

Ve ‘āḳil kişi çün **doġduġı ḳopduġu** arada ḳavmi ḳablesi arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Döge döge** “döve döve”

Bilikdeni birle **döge döge** bāzārdan çıḳardı. (MR.B.21a:11)

Çün gördi ki **döge döge** öldürürler. (MR.B.54a:10)

- **Geli gide** “gele gide”

Gice gündüz **geli gide** pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Güle güle** “güle güle”

Sārubān **güle güle** gelüb deveyi ṭururdı. (MR.B.47b:1)

İlan **güle güle** ḳapuya vardı. (MR.B.54b:8)

Döndi, **güle güle** evine. (MR.B.54b:8)

- **Irağa yaḳına** “uzak yakın”

Anı işitmekde **ırağa yaḳına** yilem. [KD. (BD.124a) SL128b:11]

- **İnanduġum inanmaduġum** “inandığım inanmadığım”

Doġru söylersin bugünki gün **inanduġum inanmaduġum** bir durur. [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]

- **İve ive** “acele acele”

İve ive mu’abbir ḳatına vardı, düşin diyüb ta’bîr ṣordı. (MR.B.21a:1)

Ḳatarlayu **ive ive** arslan önine vardı. [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]

- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya”

Pire **ḳaça ḳaça** girü taḫt altına indi. (MR.S.72:2)

- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa; koşarak”

Kendüzinüŋ iki ciger köşesin derisi yüzilmiş ḳara dopraḳ üzerinde **ḳoşa ḳoşa** yatur görmeyince pes çün ol tecribe ḥāsıl oldı. [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]

- **Sebe sebe** “salına salına”

Getirmişlerdür meğer bir çemen üzerine bir güzel keklik **sebe sebe** yürürdi. [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]

- **Sıçrayı sıçrayı** “sıçraya sıçraya”

Pire uġrı donından **sıçrayı sıçrayı** sultān ḳoynına girdi. (MR.S.71:16-17)

- **Yile yile** “koşa koşa”

Pes **yile yile** geldi gördi kim bir değirmen ḳapusında bir eşek ṭurur. (MR.B.2b:7)

- **Yilüp yortıp** “koşmak”

Sen hemîşe bizi avlamaḳda **yilüp yortıp** ḳatı emek dartarsın. [KD. (BD.35b) SL.37b: 7]

- **Yimek içmek** “yemek içmek”

İrte gice **yimek içmek** tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

Yavuz işlü ‘avrat evinde oturup nesne **yimek içmek**. [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]

- **Yumşaḳ yumşaḳ** “yumuşak yumuşak”

Pes **yumşaḳ yumşaḳ** iŋledi [KD. SL 110a:3-4]

4.1.5.3.2. Yalnızca Bir Sözcüğü Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcükler, kök bakımından aynı türde olabileceği gibi, birbirinden farklı türdeki köklerden de olabilmektedir. Yapılan incelemede, yalnızca bir sözcüğü fiil kökünden türetilen ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Gice gündüz** “gece gündüz”

Gice gündüz geli gide pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **İnişe yoḳuşa** “inişe çıkışa”

Pes ḥayrān ve sergerdān ṣağa ṣola **inişe yoḳuşa** yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

- **İnişine yoḳuşına** “inişine çıkışına”

Anuŋ ṣağına ṣolına **inişine yoḳuşına** key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **İrte gice** "gece gündüz"

Kişi **irte gice** dürişüp bu ikinüŋ dilegin yirine getürmeye. (MR.B.18a:8-9)

Sizüŋ işiŋüz **irte gice** şerr ü fitne, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Anuŋ işi **irte gice** 'ilm ü ḥikmet, ma'rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

İrte gice yimek içmek tena''uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

- **İrtede gicede** "gündüz gece"

İrtede gicede maḫdūmlar berāber ola. [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]

- **Utanı ḳızarı** "utana utana; utana kızara"

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

4.1.5.4. Fiilimsi Eki Alan İkilemeler

İkilemeyi oluşturan sözcükler, fiil kök veya gövdelerinden türeyebilmektedir. Fiil kök veya gövdesinden oluşan ikilemeler, üzerlerine fiilimsi eki olarak isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil eklerini alabilirler.

İkilemeyi oluşturan sözcüklere gelen fiilimsi ekleri genellikle aynı türdedir. Buna göre ikilemenin bir sözcüğüne gelen fiilimsi eki, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil eklerinden herhangi birini almışsa, ikilemenin diğer sözcüğüne gelecek olan ek de aynı türdeki fiilimsi ekini alır.

- **Bilür bilmeze** "bilene bilmeyene"

Ol işüŋ nāzükligi her **bilür bilmeze** gizlü degüldür. [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]

- **Bulınur bulınmaz** “bulunan bulunmayan”

Her nesne kim ḳatuŋda **bulınur bulınmaz** nesnelerden yigrekdür. [KD. (BD.168a) SL 172b:15]

- **Didügin dimedügin** “söylediğini söylemediğini”

Âletüm bunuŋ yüzine gözine sürem, **didügin dimedügin** göresin. (MR.B.35b:8)

- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği”

Ve ‘āḳil kişi çün **doġduġı ḳopduġu** arada ḳavmi ḳablesi arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Döge döge** “döve döve”

Bilikdeni birle **döge döge** bāzārdan çıḳardı. (MR.B.21a:11)

Çün gördi ki **döge döge** öldürürler. (MR.B.54a:10)

- **Geli gide** “gele gide”

Gice gündüz **geli gide** pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Güle güle** “güle güle”

Sārubān **güle güle** gelüb deveyi ṭururdı. (MR.B.47b:1)

İlan **güle güle** ḳapuya vardı. (MR.B.54b:8)

Döndi, **güle güle** evine. (MR.B.54b:8)

- **İnanduġum inanmaduġum** “inandığım inanmadığım”

Doġru söylersin bugünki gün **inanduġum inanmaduġum** bir durur. [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]

- **İve ive** “acele acele”

İve ive mu’abbir ḳatına vardı, düşin diyüb ta’bîr ṣordı. (MR.B.21a:1)

Ḳatarlayu **ive ive** arslan önine vardı. [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]

- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya”

Pire **ḳaça ḳaça** girü taḫt altına indi. (MR.S.72:2)

- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa; koşarak”

Kendüzinüŋ iki ciger köşesin derisi yüzilmiş ḳara dopraḳ üzerinde **ḳoşa ḳoşa** yatur görmeyince pes çün ol tecribe ḥāsıl oldı. [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]

- **Sebe sebe** “salına salına”

Getirmişlerdür meğer bir çemen üzerine bir güzel keklik **sebe sebe** yürürdi. [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]

- **Sıçrayı sıçrayı** “sıçraya sıçraya”

Pire uġrı donından **sıçrayı sıçrayı** sultān ḳoynına girdi. (MR.S.71:16-17)

- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara”

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

- **Yile yile** “koşa koşa”

Pes **yile yile** geldi gördi kim bir değirmen ḳapusında bir eşek ṭurur. (MR.B.2b:7)

- **Yilüp yortıp** “koşmak”

Sen hemîşe bizi avlamaḳda **yilüp yortıp** ḳatı emek dartarsın. [KD. (BD.35b) SL.37b: 7]

- **Yimek içmek** “yemek içmek”

İrte gice **yimek içmek** tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

Yavuz işlü ‘avrat evinde oturup nesne **yimek içmek**. [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]

4.2. Anlamları Bakımından İkilemeler

İkilemeler yapılarının yanında anlamları bakımından da önem arz etmektedir. İkilemeyi oluşturan sözcükler birbiriyle aynı anlamı taşıyan sözcükler olabileceği gibi, eş anlamlı, zıt anlamlı veya yakın anlamlı da olabilmektedir. Bu ana başlık altında ikilemeleri oluşturan sözcükler taşıdıkları anlama göre dört alt başlıkta tasnif edilmiştir.

4.2.1. Bir Sözcüğün Tekrarından Oluşan İkilemeler

İkilemenin sözcükleri, yazılışı ve anlamı bakımından aynı sözcüklerin peş peşe kullanılmasıyla oluşuyorsa bu başlıkta değerlendirilir. Her iki sözcük aynı yazılışta ve aynı anlamda olmalıdır. Çalışmada, incelenen eserlerde bu açıklamaya uygun olduğu tespit edilen ikilemeler bu başlık altında sınıflandırılmıştır.

- **Aġızdan aġıza** “ağızdan ağıza”

Bularuŋ ḳulaġına girürse **aġızdan aġıza** bıraġurlar. [KD. (BD.105a) SL 101a:10]

- **Aŋul aŋul** “yavaş yavaş”

Aŋul aŋul uçtı vardı. [KD. (BD.34b) SL.37a: 1]

Andan **aŋul aŋul** arslana vardı. [KD. (BD.36a) SL.38a: 5]

Pes ṣıçan **aŋul aŋul** bendleri kesmeġe başladı. [KD. (BD.137b) SL 142b:9]

- **Arḳun arḳun** “yavaş yavaş”

Çaḳal **arḳun arḳun** eşek ḳatına geldi, rûzigār zaḥmetinden ṣordı, eyitti. (MR.B.2b:8)

- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş”

Azın azın dürişmek ve **ayaḳ ayaḳ** aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayru ayru** "yavaş yavaş, derece derece"

Ayru ayru gerek. (MR.B.17b:12)

Ayru ayru ḳıġırdı. [KD. (BD.160a) SL 164b:2]

- **Az az** "az az"

Nitekim sürmeyi **az az** harç eylerler. [KD. (BD.15b) SL.23b: 11]

Ḳaçan ol ḫarcuŋ yirine yine sürme ḳomayalar ol **az az** gitmegile ol sürme dükenür. [KD.(BD.15b) SL.23b:12]

Bir ulu ṭaġdan kim **az az** alasın. [KD.(BD.15b) SL.23b: 13]

Az az sızar, çıḳar. [KD. (BD.16a) SL.24a: 3]

Lîkin sizi **az az** ṭaşıyup anda iletmekde delim vaḳt geçe, avcılar irişeler diyü ḳorḳaven. [KD. (BD.33a) SL.35a: 9]

Ve benüm işüm **az az** bir dereceye irdi. [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13]

Ol muḫtaṣar söz **az az** maya dutar çoḳalur. [KD. (BD. 160b) SL 165a:1]

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta **az az** ve eglü eglü anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Azın azın** "yavaş yavaş, az az, azar azar"

Azın azın dürişmek ve ayaḳ ayaḳ aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Başdan başa** "baştan başa"

Eger dünyā **başdan başa** ḫarāb olursa yāḫūẕ dükeli dünyāyı aŋa virürlerse yā dünyāyı anuŋ elinden alub virmezlerse gözi ḳuyruġıyıla aŋa baḳmaya zinhār. (MR.B.67b:3-4)

Kim uşbu aldayıcı dünya **başdan başa** ‘aybdur. [KD. (BD.153a) SL 157b:4)]

Ol ‘afv kim ulu suç üzerine ḳılına **başdan başa** hüner olur. [KD. (BD.160a) SL 164a:14]

Sadaḳalar buyura kim bu düşerde **başdan başa** sa’ādet nişanları ve devlet eseri gözügü durur. [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]

- **Biŋ biŋ** “türlü türlü”

İy ebleḥ, gönli bir kişiye bağlarsın kim red eylemek eli birle **biŋ biŋ** devletlü pāẕişāhı göksire. [KD. (BD.201b) SL 214a:7]

- **Bir bir** “bir bir, tek tek”

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü **bir bir** anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Biri biri** “birbiri”

…**biri biri** ardınca ziyānlara uġrayup, ehl-i beyti ve yāranları arasında ḥürmeti ḳalmayup, āḫirü’l-emr elinde bulınana metā’ı ile terk-i diyār idüp mağrip cānibinde bir şehre varup, bir miḳdār iḳāmet eyledi. (MR.S.80:14-15-16)

Pāẕişāh bahşişleri ve ḫil’atleri **biri biri** ardınca değdi. (KD.BD.10a:15)

Bularuŋ **biri biri** ḥaḳḳında pāẕişāha ġammazladuġuŋ yavuz söz anlatduġın işitmemek hem uyanuḳlıḳ nişānıdur. [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]

- **Birin birin** “birer birer”

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

Kendü aŋa cefalar ḳılduġın **birin birin** eydirvirdi. [KD. (BD.199a) SL 211a:4]

- **Çevre çevre** “dört taraf; her taraf”

Ol ḳuru yirde **çevre çevre** segirdişüŋ. (MR.B.50b:12)

- **Çoḳ çoḳ** “çok; pek çok”

Ma’nìsin anda bilesin ve **çoḳ çoḳ** ‘ömr telef olmaġıla ve ḳurtılmış māl elinden gitmegile çıḳub çeri-y-ile başladuġı vaḳt ki māl gerek olub bulınmaya. (MR.B.42b:11-12)

- **Dem-be-dem** “vakit vakit; zaman zaman”

Dem-be-dem efsūn oḳuyub ürerler – idi. (MR.B.26a:14)

…dutup bir lāṭîf ḥoḳḳaya ḳoyup **dem – be – dem** çıḳarup pāk yuyup, arıdup iḥtiyāt birle ṣaḳlaya. (MR.S.80:5-6)

Dem-be-dem sıçandan ‘özr dileyüb eydürdi. (MR.B.33a:1)

Dem-be-dem savaşurlardı. (MR.B.49a:2)

Dem-be-dem arslan anuŋ kālin ta’accüb idüb eydürdi. (MR.B.56b:14)

Dem – be – dem yüzine naẓar eyler girü ḳorıdı, gümān iletdi. (KD.BD.7a:12)

- **Döge döge** “döve döve”

Bilikdeni birle **döge döge** bāzārdan çıḳardı. (MR.B.21a:11)

Çün gördi ki **döge döge** öldürürler. (MR.B.54a:10)

- **Dürlü dürlü** “türlü türlü”

Dostlarda daḫı dostlıḳ **dürlü dürlü** olur. (MR.B.11a:13)

İllā bilmezsin ve hîç dost **dürlü dürlü** sınanmayınca tecribe birle. (MR.B.15a:14)

Ammā bu kitāb bir uçmaḳa beŋzer ki **dürlü dürlü** çiçekler ve gül ü reyāḥinler ve çoḳ nevc a yimişler üzüm, enār, ḳaysı ve şeftālü ve alma ve amrūd ve ḫurmā ṭolu ola. (MR.B.68a:9-10)

- **Eglü eglü** “meylettirmek; ikna etmek”

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta az az ve **eglü eglü** anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **El ele** “el ele”

Eger ḳamumuz **el ele** virüp bu iş yaraġı içün arḳa birükdürmessevüz deŋiz vekîli bu işi ‘ādet idinür. [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]

- **Elden ele** “elden ele”

Ve ḳamu çeri ḳulluḳçı bu **elden ele** bir ben kim, kim beni depelemege işāret eyler-idi. [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]

- **Fülāndır fülān** “falan filan”

Eyitdiler: **Fülāndır fülān** oġlı. [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]

- **Gendü gendüye** “kendi kendine”

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.21a:4)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.36a:2)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.52a:12)

- **Güle güle** "güle güle"

Sārubān **güle güle** gelüb deveyi ṭururdı. (MR.B.47b:1)

İlan **güle güle** ḳapuya vardı. (MR.B.54b:8)

Döndi, **güle güle** evine. (MR.B.54b:8)

- **Günden güne** "günden güne"

Günden güne arslan ḳatında ḳurbeti ve mertebesi artdı. (MR.B.52a:5)

- **Gün günin** "günden güne"

Lācirem **gün günin** ḳuvveti eksilür. [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]

- **Ḥālden ḥāle** "şekilden şekile, durum"

Ḥālden ḥāle döner. (MR.B.24b:8)

- **İlerü ilerü** "önce; üstün"

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **İlden ile** "elden ele; diyardan diyara"

Senüŋ 'ışkuŋdur uş bini ki **ilden ile** bıraḳdı. [KD. (BD.168a) SL 172b:11]

- **İve ive** "acele acele"

İve ive mu'abbir ḳatına vardı, düşin diyüb ta'bîr ṣordı. (MR.B.21a:1)

Ḳatarlayu **ive ive** arslan önine vardı. [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]

- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya”

Pire **ḳaça ḳaça** girü taḫt altına indi. (MR.S.72:2)

- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada”

Uçmaḳdan çıḳan ṭāvus gibi celve idüb **ḳanad ḳanada** vurub ötdi. (MR.B.39b:6)

- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok”

Yapraġı çoḳ gül bigi ḳayġular oldı **ḳat ḳat**. [KD. (BD.134a) SL 139a:4]

- **Ḳatre ḳatre** “damla damla”

Ḳatre ḳatre oluban düşmüş-idi. [KD. (BD.80a) SL 78a:13]

- **Kelime kelime** “kelime kelime”

Ol yidi düşi **kelime kelime** bulara eydivirdi. [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka”

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Kimse kimseye** “kimse kimseye”

Olmaya kim **kimse kimseye** güç ve ziyān eyleye. (MR.B.39b:12)

Pāḏişāh ḳıġırtdı ki, **kimse kimseye** ẓulm itmeye. (MR.B.40a:9)

- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa; koşarak”

Kendüzinüŋ iki ciger köşesin derisi yüzilmiş ḳara dopraḳ üzerinde **ḳoşa ḳoşa** yatur görmeyince pes çün ol tecribe ḥāsıl oldı. [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]

- **Levn levn** “çeşit çeşit”

Levn levn renkler ve ḳuyruḳ ḳafasına degmiş, (MR.B.39b:6)

- **Māl-ā-māl** “dolu dolu”

Tavaruŋ emceği süd ile **māl-ā-māl** olmış ki ḳap ḳacaḳ ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Nevbet nevbet** “sıra sıra”

Eger **nevbet nevbet** birbirmüzi götürevüz menzili tizcek alavuz. (MR.B.2b:14)

- **Pāre pāre** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre,** rîze rîze olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

Bāzirgān erlik ḥamiyyetinden ḳaṣd eyledi ki inüp ikisini daḫı **pāre pāre** eyleye. (MR.S.81:9-10)

Heme gümrenür şöyle gözi baḳarken etin **pāre pāre** eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler. (MR.B.61b:7)

Sol cevherlü ḳılıç zaḫmı-y-ıla düşmenüŋ ‘ömri edişin ve argacın **pāre pāre** ḳıla. [KD. (BD.39b) SL.41b: 5]

Ol deveyi **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.49b) SL.50a: 7]

Ol ḳuşı **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.55b) SL.55b: 8]

Bî-ḫôdlıḳdan ol küpecügi şöyle urdı kim **pāre pāre** oldı bal yaġ ḳamusı yüzine dökildi. [KD. (BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1]

Ol göjeni şöyle urdı kim başı **pāre pāre** oldı. [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5]

Ḳaçan eve girdi oğlanı selāmet buldı ve yılan **pāre pāre** olmış yatur gördi. [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renk renk; renkten renge”

Reng-ā-renk çiçekler birle yir yüzin ḫāṣṣü'l-ḫāṣ rengi gibi bezemişdi. (MR.B.51b:4)

- **Rîze rîze** "parça parça; ufak ufak"

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup 'ale'l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre, rîze rîze** olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

- **Sā'atdan sā'ata** "saatten saate"

İmîn olmaġa yaramaz kim **sā'atdan sā'ata** anuŋ vebāliyile dutulasın ve anuŋ yazuġı seni ḳoyası degüldür. [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]

- **Sebe sebe** "salına salına"

Getirmişlerdür meğer bir çemen üzerine bir güzel keklik **sebe sebe** yürürdi. [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]

- **Sıçrayı sıçrayı** "sıçraya sıçraya"

Pire uġrı donından **sıçrayı sıçrayı** sultān ḳoynına girdi. (MR.S.71:16-17)

- **Tiz tiz** "çabuk çabuk"

Eşege bu söz yavlaḳ hoş geldi, yuların çaḳal eline virdi, **tiz tiz** yola girüb gitdiler. (MR.B.2b:12-13)

Pes Muṭavvaḳa duzaġın **tiz tiz** kesmege başladı. [KD. (BD.81b) SL 80a:6]

Beni **tiz tiz** öldürmeğe buyurdı. [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3]

Tiz tiz tepelemeğe işāret ḳılmaḳ daḫi melik ferman-ıla oldı. [KD.(BD.162b) SL 167a:5]

- **Ulu ulu** "yüce; büyük"

Andan **ulu ulu** ḫaṭālar ve 'azim suçlar gelesidür. [KD. (BD.156b) SL 160b:1]

- **Yile yile** “koşa koşa”

Pes **yile yile** geldi gördi kim bir değirmen ḳapusında bir eşek ṭurur. (MR.B.2b:7)

- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni”

Belkim her sā’atde **yiŋi yiŋi** ölüm müşāḥede ḳılasıvan. [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]

- **Yirden yire** “yerden yere”

Oḳçılar beni **yirden yire** ḳovup sürerlerdi. [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]

- **Yüze yüz** “yüz yüze”

Bu ḳamusından düşvārıraḳ oldur kim ben **yüze yüz** söyledüm. [KD. SL 108b:2-3]

- **Yumşaḳ yumşaḳ** “yumuşak yumuşak”

Pes **yumşaḳ yumşaḳ** iŋledi [KD. SL 110a:3-4]

4.2.2. Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Eş anlamlı sözcükler, anlam bakımından benzerlik gösteren ya da aynı anlam alanına ait sözcüklerdir (Şeker; Duran, 2022:196). Eş anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerde, ikilemeyi oluşturan sözcüklerden her ikisi de eş anlama sahiptir. Çalışmada, incelenen eserlerde bu tanıma uygun olan ikilemeler bu başlıkta sınıflandırılmıştır.

- **‘Ahd ü ḳavl** “söz”

Dîv birle dîndār bir yire cem’ oldılar, **‘ahd ü ḳavl** eyle eylediler. (MR.B.24b:3)

- **‘Ahd ü peymān** “kuvvetle verilen söz, ant”

Bu ḳavl üzre **‘ahd ü peymān** ḳıldılar. (MR.B.12a:14)

…‘ahd ü peymān oldılar. (MR.B.54b:2)

- **‘Âm ḫāṣ** “umumî; hususî”

Ḳamu şehr ehli **‘ām ḫāṣ** ulu kiçi anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Arḳalu yardumlu** “yardımcılı”

Her kim rūḥ-ı ḳuds mededi̇yle **arḳalu yardumlu** ola ve ‘aḳl-i kül sebebiyle ḳuvvetli ola, ḳamu işlerde iḥtiyatı vācib görür. [KD. (BD.144b) SL 147a:3-4]

- **Baḫt u ṭāliʿ** “talih”

Baḫt u ṭāliʿ bize yār ḳıldı. (MR.S.84:16)

Eger bize **baḫt u ṭāliʿ** yār olmasa kimesnenüŋ şefāʿati kimesneye fāyide ḳılmaya idi. (MR.S.84:16-17)

- **Bend ü baġ** “bağlılık”

Biŋ mertebe cidd ü cehd olınsa uḫuvvet **bend ü baġı** kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Cāhil ü nādān** “bilgisiz”

…bir daḫı oldur ki **cāhil ü nādān** dostı ‘āḳıl u dānā düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Ceng ü ḥarb** “savaşmak”

Çün **ceng ü ḥarb** ve ḳaçmaḳ vaḳtı ola, zebun olurlar. (MR.B.48b:8)

- **Cünbiş ü ḥarekāt** “hareketlilik”

…**cünbiş ü ḥarekāt** andan bulur. (MR.B.25a:6)

- **Edeb ḥayā** “edep; utanma”

Görk içinde ṣanaduŋ Yūsuf-ıdı ve **edeb ḥayā** yöninden ʿOsmān ve ʿaḳl içinde Büzürcümihr’di. (MR.B.42a:5)

- **Emn ü emān** “güvenli”

Pes muḳtezā ḫulḳı ḫûyı olıcaḳ ra’iyyet **emn ü emān** içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Ezel ü āzālde** “başlangıcı olmayan”

Ve **ezel ü āzālde** olan baḫşāyişine delālet ider. (MR.S.13:6)

Çünki **ezel ü āzālde** ḳażā vü ḳader levḥine çalınmış – idi. (MR.S.74:2)

- **Gereklü gereğince** “gerekli gereğince, gerektiği kadar”

Her bir kişiye ol ḫazîneden ḳadarlu ḳadarınca **gereklü geregince** indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Ġılāẕ u şidād** “şiddetli”

Girü **ġılāẕ u şidād** ile and virüp rāzuŋı ṣaḳlayasın diyüp yalvarasın. (MR.S.71:1-2)

- **Gücine ḳuvvetine** “gücüne kuvvetine”

Uṣlı oldur kim kendü **gücine ḳuvvetine** inanursa daḳı düşmān-ile çekişmeği revā dutmaya kendü yaraġına yardımına tekye eylemeye. [KD. SL 108b:3-4]

- **Ḥāllü ḥālince** “duruma uygun; halli halince”

Her bir kişi **ḥāllü ḥālince** bir işde ḳodı. (MR.B.9a:1)

- **Ḫamd u şükr** “şükür”

Bu ḫaberi işidüp **ḥamd u şükr** eyledi. (MR.S.81:17)

- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün; herkes”

Bir gezden **ḫāṣ-u-ʿām** bir yire derilüp gendü ṭāḳatları ḳadar tuḥfeler götürdiler. (MR.B.36b:6-7)

- **Ḫor ḥaḳîr** “değersiz”

Ve hîç kimse’i **ḫor ḥaḳîr** görmeye. (MR.B.38a:10-11)

- **Ḫulḳı ḫûyı** “yaratılışı; mizacı”

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra’iyyet emn ü emān içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Ḫūyı ḳılıncı** “yaratılışı; mizacı”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, ṣūreti şekli görklü, **ḫūyı ḳılıncı** şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “eli günü; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlıġı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **‘İlm ü dāniş** “bilgili”

İmdi bu ḥikāyeti anuŋ - çün didüm kim: Olmaya biz daḫı **‘ilm ü dāniş** da’vîsin ḳılub erenler maḥfiline girevüz. (MR.B.21a:13)

- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek”

Dürlü **iʿzāz [u] ikrām** birle anı aġırladı. (MR.B.20a:13-14)

- **Ḳadarlu ḳadarunca** “kadarlı kadarınca, gerektiği kadar”

…ve **ḳadarlu ḳadarunca** ḫoş duta. [KD.(BD.22a) SL30a: 3]

Her bir kişiye ol ḫazîneden **ḳadarlu ḳadarunca** gereklü geregince indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan”

Şol senüŋ pāḏişāḫlıḳdan ve ilden günden ve **ḳavmden ḳabîleden** ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **Ḳavmi ḳablesi** “hısım akrabası”

Ve ‘āḳil kişi çün doġduġı ḳopduġu arada **ḳavmi ḳablesi** arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet”

Gendü **kerr ü ferrine** ve büyük gövdesine inanup ilerü yöridi ki savaş yirin duta. (MR.B.51a:1)

- **Ḳul ḳaravaş** “kul köle”

Görklü **ḳul ḳaravaş** ṣatun ala ve ‘ömrin seferde geçüre. [KD. (BD.183b) SL 192b:14]

- **Lāyıḳlu lāyıḳınca** “gereğince”

Bulara **lāyıḳlu lāyıḳınca** timār ve eylük eylemeğe misal virmez. [KD.(BD.21b) SL.29b: 10]

- **Mālı mülki** “malı mülkü”

İşitdüm ki bir Türk var-ıdı, **mālı mülki** çoḳ [idi]. (MR.B.15a:8)

- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda”

Bu dîvüŋ üç vezîri var -ıdı ki her biri rāy u tedbîr ve **mekr ü ḫîle** içinde gey üstād-idi. (MR.B.19a:10-11)

Kim ben dîndār-ile rāy u tedbîr, **mekr ü hîle** birle çıḳışam. (MR.B.22b:1)

Sizüŋ işiŋüz irte gice şerr ü fitne, **mekr ü ḫîledür**. (MR.B.22b:13)

Kimi **mekr ü ḫile**-y-ile er aḳtara. (MR.B.50b:3)

Mekr ü ḫile-y-ile müsülmānlar mālın ellerinden alalar. (MR.B.55a:3)

- **Nāliş u zārî** “inleyiş”

Nāliş u zārî ḳılub Tangrıya yalvardı. (MR.B.12b:8)

- **Suçsuz günāhsuz** “suçsuz günahsız, suçu olmayan”

Ḳaḍı ṣordı kim **suçsuz günāhsuz** bu avratuŋ burnıŋ kesmegi neçün revā gördüŋ? [KD. (BD.29b) SL.21a: 2]

- **Ṣūreti şekli** “şekli, biçimi”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, **ṣūreti şekli** görklü, ḫūyı ḳılıncı şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **ṣūretüŋ şeklüŋ** "şekli, biçimi

Ne yavlaḳ elikmişsin, **ṣūretüŋ şeklüŋ** azub tüsüŋ dökülmiş. (MR.B.46b:12)

- **Şükr sena** "şükür"

Şükr senā ḳılup Zîrek elin dutup beyʿat ḳıldılar. (MR.B.36b:11)

- **Şükr ü sipās** "şükür"

Ve **şükr ü sipās** ol rezzāḳ'a. (MR. S.1:3)

- **Yilüp yortıp** "koşmak"

Sen hemîşe bizi avlamaḳda **yilüp yortıp** ḳatı emek dartarsın. [KD. (BD.35b) SL.37b: 7]

- **Yirlü yirine** "yerli yerine"

Cemî' a'yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat **yirlü yirine** geçüp, pādişāh maḳarr-ı salṭanatına cülûs idüp, 'akl u kiyāset ve fikr ü ferāset ehli kimesneler cem' idüp pādişāh melik-zādeye ḫitāb idüp didi. (MR.S.7:5-6-7)

- **Yirlü yirinde** "yerli yerinde"

Her birisini **yirlü yirinde** dutmaḳ ve her birisine hüneri ve kifayeti ḳadarınca eylük eylemekdür. [KD. (BD.158a) SL 162a:7]

- **Yirden yurtdan** "yerden yurttan"

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü bir bir anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

- **Yiri yurdı** "yeri yurdu"

Ve daḫi yaramaz kim **yiri yurdı** ḳoyup ayruḳ yire daşınavuz. [KD. (BD.207a) SL 222a:12]

Savaş mı yigrek ya ṣulḥ ya daḳı **yiri yurdı** esenlemek mi maṣlaḥat görürsüŋ? [KD. (BD.103a) SL 99b:8-9]

- **Yirümüzi yurdumızı** "yerimizi yurdumuzu"

Bular bizüm **yirümüzi yurdumızı** gördiler. [KD. (BD.101b) SL 97b:4]

- **Yöreyi degreyi** "çevre"

Pes maṣlaḥata ol yaḳîndur kim **yöreyi degreyi** direvüz. [KD. (BD.102a) SL 98b:7]

- **Zerk u ṣālūs** "iki yüzlülük"

…ḫalḳı **zerk u ṣālūs** duzāġına bıraġub aldarsın. (MR.B.24a:1)

4.2.3. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

İkilemedeki her iki sözcüğünün de tamamen aynı anlamda olmadığı, aralarında anlam olarak küçük farkların bulunduğu, fakat anlam olarak çok yakın olduklarından birbirlerinin yerine de kullanılabilecek sözcüklerden oluştuğu ikilemeler, yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerdir. İncelenen eserlerde bu başlığa uygun olarak tespit edilen ikilemeler aşağıda verilmiştir:

- **Adı ṣanı** "isim, şan, şöhret"

Adı ṣanı yoḳdur diyüp aṣaġa ḳomaḳ ve hünersüzlerü ve görmedük kişileri ataları ma'rūfdur. [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]

- **Adlu şanlu** “ünlü; bilinen”

Eger şol **adlu şanlu** ḳuşlar ḳamusı helāk olmışmıssa ve doġan ve ṭāvūs ve tezerv, daḳı ḳuşlar muḳaddimesi ḳamusı yavuḳlunmışmıssa vācîb oldı. [KD. (BD.101a) SL 103a:2-3]

- **‘Adl ü iḫsān** “adalet; bağışlama”

‘Adl ü iḫsāna mensūb ve lutf-ı kereme maḫṣûṣ-ıdı. (MR.B.16b:14 – B.17a:1)

- **‘Adl ü inṣâf** “bağışlayıcı”

İşitdüm ki Şām vilāyetinde bir pāḏişāh var-ımış; ki dānā ve ‘āḳil **‘adl ü inṣâf-ıla** ārāste. (MR.B.11b:2-3)

- **Âḳıl u dānā** “bilgili”

…bir daḫı oldur ki cāhil ü nādān dostı ‘**āḳıl u dānā** düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- ʿ**Aḳl u nefs** “akıl; nefis”

Üçünci ʿ**aḳl u nefs** ʿālemidür. (MR.B.24b:11)

- **Anasın atasın** “annesini babasını”

Bir şefḳatlü inām kim şol **anasın atasın** āzārlayıcı oġlı bislemege mübalağa eyleye. [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6]

Çadırı ṣahrāda ura ve **anasın atasın** göre. [KD. (BD.207b) SL 223a:2]

- **Ata ana** “anne baba”

Ata ana ve ḫışm ḳavm sevinür. (MR.B.10a:1)

Ata ana miskîn olub ḫayrān ḳaldılar. (MR.B.13b:9-10)

Oġulların yavuzrağı oldur kim **ata ana** tā'atına boyun virmeye. [KD. (BD.149b) SL153b:12]

- **Atadan anadan** "anne baba"

Egerçi sen **atadan anadan** faḫr dutarsın ammā, erden ḳaçmaḳ maṣlaḥat degüldür. (MR.B.17a:6-7)

Dostlıḳ düşmenlik **atadan anadan** mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Ataya anaya** "anne baba"

Ma'lūmdur ki oġul ḳız doġduġından tā intihā mertebesine irince, **ataya anaya** zaḥmetden artuḳ rāḥatı yoḳdur. (MR.B.62b:5-6)

- **Atayı anayı** "anne baba"

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve ḳarındaş yoldaş yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Atası anası / Ataları Anaları** "anne baba"

Bunca yıl sen anlaruŋ etinden ġıda idindüŋ **ataları anaları** yoḳ mıdı?[KD. (BD.166a) SL 170b:3]

Bu ḳızı bu yigit kendü diledi mi aldı yoḫsa **atası anası** mı alıvirdi? (MR.B.39a:2)

- **Ata dede** "baba, dede"

Şol geçmiş **ata dede** sîretin sîretlenesin. [KD. (BD.213a) SL 229b:5]

- **Atadan dededen** "babadan, dededen"

Ol vilāyet aŋa **atadan dededen** mîrās ḳalmışdur. (MR.B.41b:4)

Bu vilāyet baŋa **atadan dededen** mìrāsdur. (MR.B.47b:12)

- **Atalar dedeler** “babalar, dedeler”

İşitdüm ol kişinüŋ meselin kim **atalar dedeler** pîşesin aşaġa ḳoya. [KD. (BD.169b) SL 174b:2]

- **Atası ḳardaşı** “baba, kardeş”

Öldüribilürse **atası ḳardaşı** daḫı ölür. (MR.B.13a:4)

- **Ayı güni** “ayı, günü”

Tā kim ‘avratuŋ **ayı güni** yitdi. [KD. (BD.133a) SL 138a:4]

Göge beŋzer kim **ayı güni** çoġacı olmaya [KD. (BD.188a) SL 197b:1]

- **Bāġa bostana** “bağa bahçeye”

Bir ḫoş yirde ki ekine, **bāġa bostāna** yarardı. (MR.B.9b:5)

- **Başın ayaġın** “başını ayağını; baştan ayağa”

Meseli şoldur kim bir sıġırı boġazladılar bir niçeler **başın ayaġın** aldı. [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]

- **Bir iki** “bir iki”

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

- **Cān-bāş** “canla başla”

Benüm öŋümde **cān-bāş** oynayub vefā göstereler. (MR.B.48a:1)

- **Cān u dil** “gönül”

Biŋ, **cān u dil** birle, *“el-üẕnü ḳable’l-ʿayni aḥyānen”* ḥükm-ile görmege müştāḳ oldılar. (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Cān u gönŋül** “gönül”

Çün Melik Erdeşîr bu ḥikmet kelimelerin **cān u gönŋül** ḳarub ḳabul ḥalḳasın cān ḳulaġına geçürdi. (MR.B.18b:11)

Ciger-gūşem çevreden ulular senüŋ eyü āduŋ ve ārı dirligüŋ işidüp **cān u gönŋül** birle dilerler. (MR.B.34a:7-8)

Dükeli Zîrek ṭāʿatın **cān u gönŋül-ile** ḳabūl itdiler. (MR.B.39a:12)

- **Cidd ü cehd** “taraf”

Biŋ mertebe **cidd ü cehd** olınsa uḫuvvet bend ü baġı kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği”

Ve ‘āḳil kişi çün **doġduġı ḳopduġu** arada ḳavmi ḳablesi arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Dört biş** “dört beş”

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **Dürr ü cevahir** “inci, mücevher”

Nefîs ṭonlar geyürüp **dürr ü cevahir** sacdılar. (MR. B.8b:9)

- **Dürr ü mercān** “inci mercan”

Bir kişi dileye kim ḳıymeti **dürr ü mercān** ve çoḳ māl ḥāṣıl ide. (MR.B.42b:2)

- **Elin ayaġın** “elini ayağını”

Pes ayunuŋ **elin ayaġın** bağladılar. (MR.B.61b:6)

Yigrek oldur kim, **elin ayaġın** bağlayam. (MR.B.64a:5)

- **Elsüz ayaḳsuz** “elsiz ayaksız”

Dimişlerdür ki kişi **elsüz ayaḳsuz** dirilür. (MR.B.62a:8)

- **Eti tüsi** “derisi, tüyü”

Eti tüsi dökilüb bir bucaḳda ḳalmışdı. (MR.B.14a:3-4)

- **Faṣîḥ naṣîḥ** “açık; doğru”

Bu **faṣîḥ naṣîḥ** kelimāt birle kim ‘Îsî nefesi gibi ölmiş göŋlümüzi diriltdüŋ. (MR. B.9b:12-13)

- **Feryād u figān** “feryat figan”

Ẓulm ḫākin başına ṣaçup **feryād u figān** idüp çağırdı. (MR.S.10:17)

- **Feth ü ẓafer** “fetih zafer”

Andan uġraşursavuz **feth ü ẓafer** bizüm ola. (MR.B.19b:2-3)

- **Ḥall ü ‘aḳd** “iş bitirme”

Ḥall ü ‘aḳdde döndürmekde getürmekde senüŋ maṣlaḥat gördüġüŋe hîç kimse arḳurırdurası degüldür. [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]

- **Ḥasret ü zar** “inleme”

Baŋa yārî ḳıluŋ bu gün kim oldum **ḥasret ü zarı.** [KD. (BD.208b) SL 223b:9]

- **Hevā suya** “havaya suya”

Hevā suya şāmildür. (MR.B.25a:14-B25b:1)

- **Ḫışm ḳavm** “insan topluluğu”

Ata ana ve **ḫışm ḳavm** sevinür. (MR.B.10a:1)

- **İki üç** “iki üç”

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk”

Çoḳ **iḳbāl ü ṣa’ādet** yüz dutup geldi temam. [KD. (BD.188b) SL 197b:6]

- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi”

Dürlü ʿ**ilm ḥikmet** anlara taʿlîm itdürür. (MR.B.20b:11)

- **İlm ü ḥikmet** “bilgi”

Anuŋ işi irte gice **‘ilm ü ḥikmet**, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḫlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldığum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “El gün; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlığı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **İşi güci** “işi gücü”

İllerüŋ **işi güci** nite ma’lūm ola ve düşmānlar aḥvālini ve ḥasūdlar ḳasdını anuŋ ḳaleminsüz nite anlayavuz. [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]

- **Ḳap ḳacaḳ** “tencere, tava”

Tavaruŋ emceği süd ile māl-ā-māl olmış ki **ḳap ḳacaḳ** ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Ḳarındaş yoldaş** “kardeş”

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve **ḳarındaş yoldaş** yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına”

Çengālin ḳarġanuŋ **ḳolına ḳanadına** vurub berk yapışdı. (MR.B.64a:6)

- **Ḳol ḳanad** “kol kanat”

Çün ḳız **ḳol ḳanad** tamām uzatdı. [KD. (BD.114a) SL 117a:10]

- **Nān u nemek** “tuz ekmek”

Nān u nemek yiyüp uḫrevî ḳarındaşlıḳ vardur. (MR.S.74:12)

- **Ot aġaç** “ot, bitki; ağaç, sopa”

Ot ağaç ḳalem olup yazmaya biŋde birin. [KD. (BD.201b) SL 214a:2]

- **Ṣaçına ṣaḳalına** “saçına sakalına”

Yağı kendünüŋ yüzine ve **ṣaçına ṣaḳalına** döküp bulaşdurdı. [KD. (BD.132b) SL 137b:4]

- **Ṣağ esen** “sağ salim”

Çün bāzirgān bu toġrulugı gördi, eyitdi: “**Ṣağ esen** olġıl, şükr ki ben bu bābdan aruven. (MR.B.16b:7-8)

- **Saġ selamet** “sağ salim”

‘Avratı **saġ selamet** ve burnı bayağı gibi ḳararında derhâl ‘özür dilemeġe meşġūl oldı. [KD. (BD.29a)]

- **Ṣāz u ḳām** “zevk, neşe”

Benven ol kim maḳṣūdın buldı temām ‘ayş u ḫürrem dirliği ḫoş **ṣāz u ḳām.** [KD. (BD.187b) SL 196b:8]

- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflık, temizlik”

Oġlanuŋ **ṣıdḳı ṣafāsı** dostları ḥaḳḳına ziyāde oldı. (MR.B.15b:5)

- **Ṣulḥ u şefāʿat** “barışma, uzlaşma”

Ḫayr isteyenler **ṣulḥ u şefāʿat** ideler. (MR.B.28b:5)

- **Şerr ü fitne** “kötülük”

Sizüŋ işiŋüz irte gice **şerr ü fitne**, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Ve bu sen didügüŋ sözden **şerr ü fitne** ḳopar. (MR.B.28b:5)

- **Ṭaġa ṭaşa** “dağa taşa”

Niteki güneş **ṭaġa ṭaşa**, ‘imārete ḫarāba nūr degürüb münevver ḳılur. (MR.B.38a: 6-7)

- **Ṭaġ u ṭaş** “dağ taş”

Taġ u ṭaş, depe ve yazı bir oldı. (MR.B.50b:1)

- **Ṭuz ekmek** “tuz ekmek”

İrte gice bir işikde ola ve bir ṣofrada **ṭuz ekmek** yiye. (MR.B.61b:3)

- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara”

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

- **Yidi sekiz** “yedi sekiz”

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

- **Yimek içmek** “yemek içmek”

İrte gice **yimek içmek** tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

Yavuz işlü ‘avrat evinde oturup nesne **yimek içmek**. [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]

- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, didügin dimedügin göresin. (MR.B.35b:8)

- ʿ**Żarb u ḥarb** “savaşmak”

Maʿnîsi üzre **żarb u ḥarb** ḳuvveti bāzūya getürelüm, didi. (MR.B.49b:14)

4.2.4. Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Anlamları birbirinin tam tersi olan sözcüklere zıt anlamlı sözcükler denir. İkilemeyi oluşturan sözcükler arasında da karşıt anlamlılık olabilmektedir. İncelenen eserlerde bu başlığa uygun olan ikilemeler aşağıda verilmiştir:

- **Acısın datlusın** "acısını tatlısını"

Rûzigāruŋ **acısın datlusın** datdum.(MR.B.7a:11)

Cihānuŋ **acısın datlusın** datmış. (MR.B.33a:4)

- **Atlu yaya** "atlı yaya"

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın er ü 'avrat, **atlu yaya**; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

- **Azı öküşi** "azı çoğu"

Anuŋ **azı öküşi**, ulusı kiçisi, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Azdan öküşten** "azdan çoktan"

Fi'l-cümle uludan kiçiden**, azdan öküşden** kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

Azdan öküşden hiç nesne ḳalmaz. [KD. (BD.163b) SL 168a:4]

Baş ḳaldurup baḳalar kim eger ol işde **azdan öküşden** eksüklik görürlerdi. [KD. (BD.177a) SL 183a:5]

- **Bilür bilmeze** "bilene bilmeyene"

Ol işüŋ nāzükligi her **bilür bilmeze** gizlü degüldür. [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]

- **Bulınur bulınmaz** “bulunan bulunmayan”

Her nesne kim ḳatuŋda **bulınur bulınmaz** nesnelerden yigrekdür. [KD. (BD.168a) SL 172b:15]

- **Bugünüŋ yarınuŋ** “bugün yarın”

Bugünüŋ yarınuŋ maṣlaḥatlarını ḥikmet resmi ve ‘aḳl remzi üzerine ḳaya. [KD. (BD.190a) SL 199b:4-5]

- **Didügin dimedügin** “söyleyip söylemediğini”

Âletüm bunuŋ yüzine gözine sürem, **didügin dimedügin** göresin. (MR.B.35b:8)

- **Dost düşmān** “dost düşman”

Dost düşmān olası mutlaḳ durur. [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]

- **Dostlıḳ düşmenlik** “dostluk düşmanlık”

Dostlıḳ düşmenlik atadan anadan mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Dün gün** “gece gündüz”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve **dün gün** vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Anuŋ ḫiẕmetinde olurlardı **dün gün** ḫiẕmet iderlerdi. [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]

- **Er ü ‘avrat** “erkek kadın”

Bu ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri olan *“avrat”* sözcüğünün *“avret”* biçimi de tespit edilmiştir. Her iki biçimi de aynı madde başı altında tasnif edilmiştir.

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü ‘avrat,** atlu yaya; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

İrte oldı **er ü ‘avret** ḳāżīya vardılar. (MR.B.59b:5)

- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine”

Bu ḥikāyeti anuŋ-çun didüm kim bu işüŋ **evveline āḫirine** gey naẓar eyleyesin. (MR.B.31a:1)

- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye”

Eyüye yavuza vāḳıf olmaduḳ kişidür. [KD. (BD.212b) SL 229a:6]

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde”

Ve ḳadîm dostlar **eyüde yavuzda** sınanmışlardur. (MR.B.8a:8)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola **eyüde yavuzda** ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Ol kim **eyüde yavuzda** ve ḫayrda ve şerde erine muvāfaḳat ide. [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]

- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden”

Eyüden yavuzdan tizcek ḥükm itmeyesin. (MR.B.31b:13)

Eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdür. [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]

- **Eylük yavuzlıḳ** “iyilik kötülük”

Eylük yavuzlıḳ ‘ivāżın bilmez olur. [KD. (BD.191b) SL 202a:8]

Hāṣā ol kişi kim yavuz güherlü olan **eylük yavuzlıḳ** ivazın bilmez olur. [KD. (BD.193b) SL 204b:8-9]

- **Eyüyi yatluyı** “iyiyi kötüyü”

Nūşirevān kim ‘adli çoḳ kılurıdı, **eyüyi yatluyı** ol bilüridi. [KD. (BD.169b) SL 174a:10]

- **Ġām u şādi** “keder, mutluluk”

Bir sā’at **ġām u şādi** söyleşdiler. [KD. (BD.193a) SL 204a:1]

- **Geli gide** “gele gide”

Gice gündüz **geli gide** pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Gice gündüz** “gece gündüz”

Gice gündüz geli gide pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Girçegin yalanın** “gerçek yalan”

Şāhuŋ ṣāfî āyînesi iki żamîrüŋ **girçegin yalanın** aŋlar bilür. (MR.B.58a:7)

- **Iraġa yaḳına** “uzağa yakına”

Anı işitmekde **ıraġa yaḳına** yilem. [KD. (BD.124a) SL128b:11]

- **Işşısın ṣovuġın** “sıcak soğuk”

Rūzigāruŋ **ışşısın ṣovuġın** dadmışvan. [KD. (BD.127b) SL 132a:7]

Ben rūzigāruŋ **ışşısın sovuġın** çoḳ dadmışvan. [KD. (BD.146a) SL 151a:1]

- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını”

İçüŋi ṭaşuŋı bir ḳıl münāfıḳ olma. [KD. (BD.115a) SL 119a:4]

- **İnanduġum inanmaduġum** “inandığım inanmadığım”

Doġru söylersin bugünki gün **inanduġum inanmaduġum** bir durur. [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]

- **İnişe yoḳuşa** “inişe çıkışa”

Pes ḥayrān ve sergerdān ṣaġa ṣola **inişe yoḳuşa** yügürürdi. [(B.39b) SL.41b: 2]

- **İnişine yoḳuşına** “İnişine çıkışına”

Anuŋ ṣağına ṣolına **inişine yoḳuşına** key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **İrte gice** “gece gündüz”

Kişi **irte gice** dürişüp bu ikinüŋ dilegin yirine getürmeye. (MR.B.18a:8-9)

Sizüŋ işiŋüz **irte gice** şerr ü fitne, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Anuŋ işi **irte gice** ‘ilm ü ḥikmet, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

İrte gice yimek içmek tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

İrte gice bir işikde ola ve bir ṣofrada ṭuz ekmek yiye. (MR.B.61b:3)

- **İrtede gicede** “gündüz gece”

İrtede gicede maḫdūmlar berāber ola. [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]

- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı”

Cihānı geşt itmiş **maşrıḳ u maġrib** arasında gezmiş. (MR.B.13a:10-11)

- **Oġul ḳız** “erkek, kız”

Andan öŋdin ki **oġul ḳız** emān bilmez piller elinde esir olub ḫānumān ġārete varub biz maẓlemeye girevüz. (MR.B.48a:12)

Oġul ḳız elin alub bir yaŋa gidüŋ. (MR.B.48a:12-13)

Ümîḏdür ki Taŋrı teʿālā girü **oġul ḳız** daḫı vire. (MR.B.66b:14)

Helāl māl ve **oġul ḳız** ẕevḳinden maḥrûm ḳalmış ola. (KD.BD.10a:10)

Şundan kim aṣıl kök **oġul ḳız** bulınavirmekden ve bir düşmāna kim hemîşe bizden olırsavuz. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

Ammā ‘avratuŋ ḥelāli ata menzilinde ve ḳarındaş yirinde **oġul ḳız** maḥallinde olur. [KD. (BD.111a) SL 114b:7]

- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür ṣağına ṣolına baḳar, başını **öŋüne ardına** döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

- **Öŋden artdan** “önden arkadan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim ṣağdan ṣoldan ve **öŋden artdan** geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Önine soŋuna** “önüne arkasına”

Müşfiḳlerüŋ naṣîḥatini ‘azîz duta ve işleri **önine soŋuna** baḳa işleye ve iḫtiyāt yirini żāyi’ eylemeye. [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]

- **Ṣağa ṣola** “sağa sola”

Bir gün ol yuva içinde oturup **ṣağa ṣola** baḳarken nāgāh gördi. [KD. (BD.80a) SL 78b:1]

- **Ṣağdan ṣoldan** “sağdan soldan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim **ṣağdan ṣoldan** ve öŋden artdan geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Ṣağına ṣolına** “sağına soluna”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür **ṣaġına ṣolına** baḳar, başını öŋüne ardına döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

Anuŋ **ṣaġına ṣolına** inişine yoḳuşına key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **Saġlı ṣollu** "sağa sola"

Saġlı ṣollu bakdı. [KD. (BD.98a) SL 94a:14]

- **Saġlu ṣollu** "sağlı sollu"

Tā kim melik zîr ü zeber oldı ve **ṣaġlu ṣollu** il ḫarāb oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12-13]

- **Sevāb u 'iḳāb** "sevap günah"

Ve bu cānlaruŋ varacaḳ yiri ġayb 'ālemidür ki **sevāb u 'iḳābdur**. (MR.B.25a:11)

- **Su'āl cevāb** "soru cevap"

Vezirüŋ cevābın daḫı işüdüp araŋuzda **su'āl cevāb** faṣlı olup endîşeŋüzüŋ ṣafāsı ma'lûm ola. (MR.S.12:7)

- **Şāẕılıḳda ḳayġuda** "sevinçte, üzüntüde"

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda **şāẕılıḳda ḳayġuda** geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Ulu kiçi** "büyük küçük"

Ammā ḥālîmlıġa **ulu kiçi** muḥtacdur [KD. (BD.170b) SL 175a:5]

Ḳamu şehr ehli 'ām ḫāṣ **ulu kiçi** anuŋ ta'ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Uludan kiçiden** “büyükten küçükten”

Fi’l-cümle **uludan kiçiden,** azdan öküşden kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

- **Ulusı kiçisi** “büyüğü küçüğü”

Anuŋ azı öküşi**, ulusı kiçisi**, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Vaḳtlu vaḳtsuz** “vakitli vakitsiz”

Vaḳtlu vaḳtsuz ḳaḳımayasın. (MR.B.30b:5)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün **vaḳtlu vaḳtsuz** bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Yiri gögi** “yeri göğü”

Yiri gögi yaradan Tengri haḳḳına suç ki işledüŋ, saŋa bağışladum. (MR.B.58b:2)

- **Yiri şuyı** “yeri göğü”

Cevāb virdi kim **yiri şuyı** esenlemek benüm ḳatumda gigrekdür. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

- **Zîr ü zeber** “alt üst”

Tā kim Melîk **zîr ü zeber** oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12]

Ayaḳları altında **zîr ü zeber** ḳıldılar. [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

4.3. Köken Bakımından İkilemeler

İkilemeleri oluşturan sözcükler Türkçe kökenli kelimelerden oluşabileceği gibi Arapça veya Farsça kökenli kelimelerden de oluşabilmektedir. İkilmeyi oluşturan sözcüklerden her ikisinin de aynı kökenden olması şartı aranmamaktadır. Bu sözcüklerden her biri farklı kökenlerden sözcükler olabilmektedir.

4.3.1. Arapça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında tasnif edilen ikilemeleri oluşturan sözcüklerin her ikisi de Arapça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **‘Adl ü iḥsān** “adalet; bağışlama”

‘Adl ü iḥsāna mensūb ve lutf-ı kereme maḫṣûṣ-ıdı. (MR.B.16b:14 – B.17a:1)

- **‘Adl ü inṣâf** “bağışlayıcı”

İşitdüm ki Şām vilāyetinde bir pāḏişāh var-ımış; ki dānā ve ‘āḳil **‘adl ü inṣâf-ıla** ārāste. (MR.B.11b:2-3)

- **‘Ahd ü ḳavl** “söz”

Dîv birle dîndār bir yire cem’ oldılar, **‘ahd ü ḳavl** eyle eylediler. (MR.B.24b:3)

- ʿ**Aḳl u nefs** “akıl; nefis”

Üçünci ʿ**aḳl u nefs** ʿālemidür. (MR.B.24b:11)

- **‘Âm ḫāṣ** “umumî; hususî”

Ḳamu şehr ehli **‘ām ḫāṣ** ulu kiçi anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **‘Ayş u ḫürrem** “eğlence”

Benven ol kim maḳṣūdın buldı temām **‘ayş u ḫürrem** dirliği ḫoş ṣāz u ḳām. [KD. (BD.187b) SL 196b:8]

- **Cidd ü cehd** “taraf”

Biŋ mertebe **cidd ü cehd** olınsa uḫuvvet bend ü bağı kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Edeb ḥayā** “edep, utanma”

Görk içinde ṣanaduŋ Yūsuf-ıdı ve **edeb ḥayā** yöninden ʿOsmān ve ʿaḳl içinde Bü-zürcümihr’di. (MR.B.42a:5)

- **Emn ü emān** “güvenli”

Pes muḳtezā ḫulḳı ḫûyı olıcaḳ ra’iyyet **emn ü emān** içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine”

Bu ḥikāyeti anuŋ-çun didüm kim bu işüŋ **evveline āḫirine** gey naẓar eyleyesin. (MR.B.31a:1)

- **Ezel ü āzālde** “başlangıcı olmayan”

Ve **ezel ü āzālde** olan baḫşāyişine delālet ider. (MR.S.13:6)

Çünki **ezel ü āzālde** ḳażā vü ḳader levḥine çalınmış – idi. (MR.S.74:2)

- **Faṣîḥ naṣîḥ** “açık; doğru”

Bu **faṣîḥ naṣîḥ** kelimāt birle kim ‘Îsî nefesi gibi ölmiş göŋlümüzi diriltdüŋ. (MR. B.9b:12-13)

- **Feth ü ẓafer** “fetih zafer”

Andan uġraşursavuz **feth ü ẓafer** bizüm ola. (MR.B.19b:2-3)

- **Fülāndır fülān** “falan filan”

Eyitdiler: **Fülāndır fülān** oġlı. [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]

- **Ġılāẓ u şidād** “şiddetli”

Girü **ġılāẓ u şidād** ile and virüp rāzuŋı ṣaḳlayasın diyüp yalvarasın. (MR.S.71:1-2)

- **Ḥālden ḥāle** “şekilden şekile, durum”

Ḥālden ḥāle döner. (MR.B.24b:8)

- **Ḥall ü ‘aḳd** “iş bitirme”

Ḥall ü ‘aḳdde döndürmekde getürmekde senüŋ maṣlaḥat gördüġüŋe hîç kimse arḳurıdurası degüldür. [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]

- **Ḥāllü ḥālince** “duruma uygun, halli halince”

Her bir kişi **ḥāllü ḥālince** bir işde ḳodı. (MR.B.9a:1)

- **Ḥamd u şükr** “şükür”

Bu ḫaberi işidüp **ḥamd u şükr** eyledi. (MR.S.81:17)

- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün, hepsi”

Bir gezden **ḫāṣ-u-ʿām** bir yire derilüp gendü ṭāḳatları ḳadar tuḥfeler götürdiler. (MR.B.36b:6-7)

- **Ḫışm ḳavm** “insan topluluğu”

Ata ana ve **ḫışm ḳavm** sevinür. (MR.B.10a:1)

- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk”

Çoḳ **iḳbāl ü ṣa’ādet** yüz dutup geldi temam. [KD. (BD.188b) SL 197b:6]

- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi”

Dürlü ʿ**ilm ḥikmet** anlara taʿlîm itdürür. (MR.B.20b:11)

- **‘İlm ü ḥikmet** “bilgi”

Anuŋ işi irte gice **‘ilm ü ḥikmet**, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek”

Dürlü **iʿzāz [u] ikrām** birle anı ağırladı. (MR.B.20a:13-14)

- **Ḳadarlu ḳadarunca** “kadarlı kadarınca, gerektiği kadar”

…ve **ḳadarlu ḳadarunca** ḫoş duta. [KD.(BD.22a) SL30a: 3]

Her bir kişiye ol ḫazîneden **ḳadarlu ḳadarınca** gereklü geregince indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok”

Yapraġı çoḳ gül bigi ḳayġular oldı **ḳat ḳat**. [KD. (BD.134a) SL 139a:4]

- **Ḳatre ḳatre** “damla damla”

Ḳatre ḳatre oluban düşmüş-idi. [KD. (BD.80a) SL 78a:13]

- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve ilden günden ve **ḳavmden ḳabîleden** ayrıldıġum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **Ḳavmi ḳablesi** “hısım akrabası”

Ve ‘āḳil kişi çün doġduġı ḳopduġu arada **ḳavmi ḳablesi** arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Kelime kelime** “kelime kelime”

Ol yidi düşi **kelime kelime** bulara eydivirdi. [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]

- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet”

Gendü **kerr ü ferrine** ve büyük gövdesine inanup ilerü yöridi ki savaş yirin duta. (MR.B.51a:1)

- **Lāyıḳlu lāyıḳınca** “gereğince”

Bulara **lāyıḳlu lāyıḳınca** timār ve eylük eylemeğe misal virmez. [KD.(BD.21b) SL.29b: 10]

- **Levn levn** “çeşit çeşit”

Levn levn renkler ve ḳuyruḳ ḳafasına degmiş, (MR.B.39b:6)

- **Mālı mülki** “malı mülkü”

İşitdüm ki bir Türk var-ıdı, **mālı mülki** çoḳ [idi]. (MR.B.15a:8)

- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı”

Cihānı geşt itmiş **maşrıḳ u maġrib** arasında gezmiş. (MR.B.13a:10-11)

- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda”

Bu dîvüŋ üç vezîri var -ıdı ki her biri rāy u tedbîr ve **mekr ü ḫîle** içinde gey üstād-idi. (MR.B.19a:10-11)

Kim ben dîndār-ile rāy u tedbîr, **mekr ü hîle** birle çıḳışam. (MR.B.22b:1)

Sizüŋ işiŋüz irte gice şerr ü fitne, **mekr ü ḫîledür**. (MR.B.22b:13)

Kimi **mekr ü ḫile**-y-ile er aḳtara. (MR.B.50b:3)

Mekr ü ḫile-y-ile müsülmānlar mālın ellerinden alalar. (MR.B.55a:3)

- **Nevbet nevbet** “sıra sıra”

Eger **nevbet nevbet** birbirmüzi götürevüz menzili tizcek alavuz. (MR.B.2b:14)

- **Sā’atdan sā’ata** “saatten saate”

İmîn olmaġa yaramaz kim **sā’atdan sā’ata** anuŋ vebāliyile dutulasın ve anuŋ yazuġı seni ḳoyası degüldür. [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]

- **Sevāb u ‘iḳāb** “sevap günahS”

Ve bu cānlaruŋ varacaḳ yiri ġayb ‘ālemidür ki **sevāb u ‘iḳābdur**. (MR.B.25a:11)

- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflığı, temizliği”

Oġlanuŋ **ṣıdḳı ṣafāsı** dostları ḥaḳḳına ziyāde oldı. (MR.B.15b:5)

- **Su’āl cevāb** “soru cevap”

Vezirüŋ cevābın daḫı işüdüp araŋuzda **su’āl cevāb** faṣlı olup endîşeŋüzüŋ ṣafāsı ma’lûm ola. (MR.S.12:7)

- **Ṣulḥ u şefāʿat** “barışma, uzlaşma”

Ḫayr isteyenler **ṣulḥ u ṣefāʿat** ideler. (MR.B.28b:5)

- **Ṣūreti şekli** "şekli, biçimi"

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, **ṣūreti şekli** görklü, ḫūyı ḳılıncı şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Ṣūretüŋ şeklüŋ** "şekil, biçim"

Ne yavlaḳ elikmişsin, **ṣūretüŋ şeklüŋ** azub tüsüŋ dökülmiş. (MR.B.46b:12)

- **Şerr ü fitne** "kötülük"

Sizüŋ işiŋüz irte gice **şerr ü fitne**, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Ve bu sen didügüŋ sözden **şerr ü fitne** ḳopar. (MR.B.28b:5)

- **Şükr senā** "şükür"

Şükr senā ḳılup Zîrek elin dutup beyʿat ḳıldılar. (MR.B.36b:11)

- **Vaḳtlu vaḳtsuz** "vakitli vakitsiz"

Vaḳtlu vaḳtsuz ḳaḳımayasın. (MR.B.30b:5)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün **vaḳtlu vaḳtsuz** bile ola eyüde yavuzda şāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

- **Żarb u ḥarb** "savaşmak"

Maʿnîsi üzre **żarb u ḥarb** ḳuvveti bāzūya getürelüm, didi. (MR.B.49b:14)

- **Zerk u ṣālūs** "iki yüzlülük"

…ḫalḳı **zerk u ṣālūs** duzāġına bıraġub aldarsın. (MR.B.24a:1)

4.3.2. Arapça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Arapça kökenli bir sözcükten, ikincisi Türkçe kökenli bir sözcükten meydana gelmektedir.

- ʿ**Avrat [u] oğlan** "kadın erkek"

Ve eger ʿ**avrat [u] oğlan** mülk ü ḫānumān ḳoyup ḳaçası olursavuz, Taŋrı teʿālā ol güni göstermesün. (MR.B.45a:5-6)

- **ʻAvrat oğlan** "kadın erkek"

Eger **ʻavrat oğlan**, mülk u ḫānumān ḳoyub ḳaçası olursavuz, Tengri teʼālā ol güni göstermesün. (MR.B.45a:6-7)

- **Hevā suya** "havaya suya"

Hevā suya şāmildür. (MR.B.25a:14-B25b:1)

4.3.3. Türkçe + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden her ikisi de Türkçe kökenli bir sözcükten meydana gelmektedir.

- **Acısın datlusın** "Acısını tatlısını"

Rûzigāruŋ **acısın datlusın** datdum.(MR.B.7a:11)

Cihānuŋ **acısın datlusın** datmış. (MR.B.33a:4)

- **Adı şanı** "isim, şan, şöhret"

Adı ṣanı yoḳdur diyüp aṣaġa ḳomaḳ ve hünersüzlerü ve görmedük kişileri ataları ma'rūfdur. [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]

- **Aġızdan ağıza** "Ağızdan ağıza; dilden dile"

Bularuŋ ḳulaġına girürse **aġızdan ağıza** bıraġurlar. [KD. (BD.105a) SL 101a:10]

- **Anasın atasın** "annesini babasını"

Bir ṣefḳatlü inām kim ṣol **anasın atasın** āzārlayıcı oġlı bislemege mübalağa eyleye. [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6]

Çadırı ṣahrāda ura ve **anasın atasın** göre. [KD. (BD.207b) SL 223a:2]

- **Aŋul aŋul** "yavaş yavaş"

Aŋul aŋul uçtı vardı. [KD. (BD.34b) SL.37a: 1]

Andan **aŋul aŋul** arslana vardı. [KD. (BD.36a) SL.38a: 5]

Pes ṣıçan **aŋul aŋul** bendleri kesmeġe başladı. [KD. (BD.137b) SL 142b:9]

- **Arḳun arḳun** "yavaş yavaş"

Çaḳal **arḳun arḳun** eşek ḳatına geldi, rûzigār zaḥmetinden ṣordı, eyitti. (MR.B.2b:8)

- **Ata ana** "baba, anne"

Ata ana ve ḫışm ḳavm sevinür. (MR.B.10a:1)

Ata ana miskîn olub ḫayrān ḳaldılar. (MR.B.13b:9-10)

Oğulların yavuzrağı oldur kim **ata ana** tā'atına boyun virmeye. [KD. (BD.149b) SL153b:12]

- **Atadan anadan** "babadan, anneden"

Egerçi sen **atadan anadan** faḫr dutarsın ammā, erden ḳaçmaḳ maṣlaḥat degüldür. (MR.B.17a:6-7)

Dostlıḳ düşmenlik **atadan anadan** mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Ataya anaya** "babaya, anneye"

Ma'lūmdur ki oġul ḳız doġduġından tā intihā mertebesine irince, **ataya anaya** zaḥmetden artuḳ rāḥatı yoḳdur. (MR.B.62b:5-6)

- **Atayı anayı** "babayı, anneyi"

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve ḳarındaş yoldaş yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Atası anası / Ataları Anaları** "anne baba"

Bunca yıl sen anlaruŋ etinden ġıda idindüŋ **ataları anaları** yoḳ mıdı?[KD. (BD.166a) SL 170b:3]

Bu ḳızı bu yigit kendü diledi mi aldı yoḫsa **atası anası** mı alıvirdi? (MR.B.39a:2)

- **Atalar dedeler** "babalar dedeler"

İşitdüm ol kişinüŋ meselin kim **atalar dedeler** pîşesin aşaġa ḳoya. [KD. (BD.169b) SL 174b:2]

- **Ata dede** "baba, dede"

Şol geçmiş **ata dede** sîretin sîretlenesin. [KD. (BD.213a) SL 229b:5]

- **Atadan dededen** "babadan dededen"

Ol vilāyet aŋa **atadan dededen** mîrās ḳalmışdur. (MR.B.41b:4)

Bu vilāyet baŋa **atadan dededen** mìrāsdur. (MR.B.47b:12)

- **Atası ḳardaşı** “babası, kardeşi”

Öldüribilürse **atası ḳardaşı** daḫı ölür. (MR.B.13a:4)

- **Atlu yaya** “atlı yaya”

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın er ü ‘avrat, **atlu yaya**; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş; derece derece”

Azın azın dürişmek ve **ayaḳ ayaḳ** aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayı güni** “ayı, günü”

Tā kim ‘avratuŋ **ayı güni** yitdi. [KD. (BD.133a) SL 138a:4]

Göge beŋzer kim **ayı güni** çoġacı olmaya [KD. (BD.188a) SL 197b:1]

- **Ayru ayru** “ayrı ayrı”

Ayru ayru gerek. (MR.B.17b:12)

Ayru ayru ḳıġırdı. [KD. (BD.160a) SL 164b:2]

- **Az az** “az az”

Nitekim sürmeyi **az az** harç eylerler. [KD. (BD.15b) SL.23b: 11]

Bir ulu ṭaġdan kim **az az** alasın. [KD.(BD.15b) SL.23b: 13]

Ḳaçan ol ḫarcuŋ yirine yine sürme ḳomayalar ol **az az** gitmegile ol sürme dükenür. [KD.(BD.15b) SL.23b:12]

Az az sızar, çıḳar. [KD. (BD.16a) SL.24a: 3]

Lîkin sizi **az az** ṭaşıyup anda iletmekde delim vaḳt geçe, avcılar irişeler diyü ḳorḳaven. [KD. (BD.33a) SL.35a: 9]

Ol muḫtaṣar söz **az az** maya dutar çoḳalur. [KD. (BD. 160b) SL 165a:1]

Ve benüm işüm **az az** bir dereceye irdi. [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13]

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta **az az** ve eglü eglü anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Azın azın** "yavaş yavaş; azar azar"

Azın azın dürişmek ve ayaḳ ayaḳ aġmaḳ cehedlıḳ ḳılmaġ-ıla ol dereceyi buldılar. [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Azı öküşi** "azı çoğu"

Anuŋ **azı öküşi**, ulusı kiçisi, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḫükmine baġlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Azdan öküşden** "azdan çoktan"

Fi'l-cümle uludan kiçiden, **azdan öküşden** kim pāẕişāh ḳulaġına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

Azdan öküşden hiç nesne ḳalmaz. [KD. (BD.163b) SL 168a:4]

Baş ḳaldurup baḳalar kim eger ol işde **azdan öküşden** eksüklik görürlerdi. [KD. (BD.177a) SL 183a:5]

- **Başdan başa** "baştan başa"

Eger dünyā **başdan başa** ḫarāb olursa yāḫūẕ dükeli dünyāyı aŋa virürlerse yā dünyāyı anuŋ elinden alub virmezlerse gözi ḳuyruġıyıla aŋa baḳmaya zinhār. (MR.B.67b:3-4)

Kim uşbu aldayıcı dünya **başdan başa** 'aybdur. [KD. (BD.153a) SL 157b:4)]

Ol ‘afv kim ulu suç üzerine ḳılına **başdan başa** hüner olur. [KD. (BD.160a) SL 164a:14]

Sadaḳalar buyura kim bu düşerde **başdan başa** sa’ādet nişanları ve devlet eseri gözügü durur. [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]

- **Başın ayaġın** “başını ayağını; baştan ayağa”

Meseli şoldur kim bir sıġırı boġazladılar bir niçeler **başın ayaġın** aldı. [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]

- **Bilür bilmeze** “bilene bilmeyene”

Ol işüŋ nāzükligi her **bilür bilmeze** gizlü degüldür. [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]

- **Biŋ biŋ** “binlerce; pek çok”

İy ebleḥ, gönli bir kişiye bağlarsın kim red eylemek eli birle **biŋ biŋ** devletlü pāẕişāhı göksire. [KD. (BD.201b) SL 214a:7]

- **Bir bir** “tek tek; bir bir”

Eger baŋa mehl virürseŋ, her gün on balıḳ uydurup öŋüŋden geçürem **bir bir** yi. (MR.B.30b:12-13)

Eger çevreden üşü olursa **bir bir** yanumuzdan dönince işümüz tamām olur. (MR.B.43b:12)

Ol güjen anı **bir bir** yüyü yılan ḳapusına gele, yılanı anda bula. [KD. (BD.56b) SL.57b: 6]

Yırtıcı cānavarları **bir bir** ḫalvete iltürdi. [KD. (BD.61a) SL 62a:7]

Bir bir eydivirdi. [KD. (BD.82b) SL 80a:15]

Ḳamusın **bir bir** eydivirdi. [KD. (BD.87a) SL 84b:5]

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü **bir bir** anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

Maḫdūmum anı **bir bir** diŋlemek buyurdu. [KD. (BD.187a) SL 196b:2]

- **Biri biri** "birbiri"

…**biri biri** ardınca ziyānlara uġrayup, ehl-i beyti ve yāranları arasında ḥürmeti ḳalmayup, āḫirü'l-emr elinde bulınana metā'ı ile terk-i diyār idüp mağrip cānibinde bir şehre varup, bir miḳdār iḳāmet eyledi. (MR.S.80:14-15-16)

Pāẕişāh bahşişleri ve ḫil'atleri **biri biri** ardınca değdi. [(KD.BD.10a) SL 12b:15]

Bularuŋ **biri biri** ḥaḳḳında pāẕişāha ġammazladuġuŋ yavuz söz anlatduġın işitmemek hem uyanuḳlıḳ nişānıdur. [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]

- **Birin birin** "birer birer"

Birin birin ḳamusın sınayasın. [KD. (BD.159b) SL 164a:4]

- **Bir iki** "bir iki"

Bir iki gün geçincek melül oldı. [KD. (BD.16a) SL.24a: 10]

Bir iki gün güle biŋ yıl aġlaya.[KD. (BD.30a) SL.21b: 10]

Çün **bir iki** nevbet eyle idesin. (MR.B.47a:8)

- **Bugünüŋ yarınuŋ** "bugünün yarının"

Bugünüŋ yarınuŋ maṣlaḥatlarını ḥikmet resmi ve 'aḳl remzi üzerine ḳaya. [KD. (BD.190a) SL 199b:4-5]

- **Bulınur bulınmaz** "bulunan bulunmayan"

Her nesne kim ḳatuŋda **bulınur bulınmaz** nesnelerden yigrekdür. [KD. (BD.168a) SL 172b:15]

- **Çevre çevre** "taraf taraf"

Ol ḳuru yirde **çevre çevre** segirdişüŋ. (MR.B.50b:12)

- **Çoḳ çoḳ** “çok çok”

Ma’nìsin anda bilesin ve **çoḳ çoḳ** ‘ömr telef olmaġıla ve ḳurtılmış māl elinden gitmegile çıḳub çeri-y-ile başladuġı vaḳt ki māl gerek olub bulınmaya. (MR.B.42b:11-12)

- **Didügin dimedügin** “söyleyip söylemediğini”

Âletüm bunuŋ yüzine gözine sürem, **didügin dimedügin** göresin. (MR.B.35b:8)

- **Dün gün** “gece gündüz”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve **dün gün** vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Anuŋ ḫiẕmetinde olurlardı **dün gün** ḫiẕmet iderlerdi. [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]

- **Dürlü dürlü** “türlü türlü”

Dostlarda daḫı dostlıḳ **dürlü dürlü** olur. (MR.B.11a:13)

İllā bilmezsin ve hîç dost **dürlü dürlü** sınanmayınca tecribe birle. (MR.B.15a:14)

Ammā bu kitāb bir uçmaḳa beŋzer ki **dürlü dürlü** çiçekler ve gül ü reyāḥinler ve çoḳ nevc a yimişler üzüm, enār, ḳaysı ve şeftālü ve alma ve amrūd ve ḫurmā ṭolu ola. (MR.B.68a:9-10)

- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği”

Ve ‘āḳil kişi çün **doġduġı ḳopduġu** arada ḳavmi ḳablesi arasında cān ḳorḳusından emîn olmaya. [KD. (BD.149a) SL 153b:7]

- **Döge döge** “döve döve”

Bilikdeni birle **döge döge** bāzārdan çıḳardı. (MR.B.21a:11)

Çün gördi ki **döge döge** öldürürler. (MR.B.54a:10)

- **Dört biş** “dört beş”

Yanında bir ulu deŋiz var ve ol deŋizden aŋaru bir ulu biyābān var; şöyle kim **dört biş** günlik yir. (MR.B.9a:7)

- **Eglü eglü** “meylettirmek; ikna atmek”

Pāẕişāha vācibdür kim anı terbiyet eyleye ve ḫoş duta az az ve **eglü eglü** anı yaḳınlık mertebesine çeke. [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]

- **Elin ayağın** “elini ayağını”

Pes ayunuŋ **elin ayaġın** bağladılar. (MR.B.61b:6)

Yigrek oldur kim, **elin ayaġın** baġlayam. (MR.B.64a:5)

- **Elsüz ayaḳsuz** “elsiz ayaksız”

Dimişlerdür ki kişi **elsüz ayaḳsuz** dirilür. (MR.B.62a:8)

- **El ele** “el ele”

Eger ḳamumuz **el ele** virüp bu iş yaraġı içün arḳa birükdürmessevüz deŋiz vekîli bu işi ‘ādet idinür. [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]

- **Elden ele** “elden ele”

Ve ḳamu çeri ḳulluḳçı bu **elden ele** bir ben kim, kim beni depelemege işāret eyler-idi. [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]

- **Eti tüsi** “derisi, tüyü”

Eti tüsi dökilüb bir bucaḳda ḳalmışdı. (MR.B.14a:3-4)

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde”

Ve ḳadîm dostlar **eyüde yavuzda** sınanmışlardur. (MR.B.8a:8)

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola **eyüde yavuzda** ṣāẕılıḳda ḳayġuda geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

Ol kim **eyüde yavuzda** ve ḫayrda ve şerde erine muvāfaḳat ide. [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]

- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden”

Eyüden yavuzdan tizcek ḥükm itmeyesin. (MR.B.31b:13)

Eyüden yavuzdan saŋa bildürmek benüm üzerüme vācibdür. [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]

- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye”

Eyüye yavuza vāḳıf olmaduḳ kişidür. [KD. (BD.212b) SL 229a:6]

- **Eylük yavuzlıḳ** “iyilik kötülük”

Eylük yavuzlıḳ ‘ivāžın bilmez olur. [KD. (BD.191b) SL 202a:8]

Hāşā ol kişi kim yavuz güherlü olan **eylük yavuzlıḳ** ivazın bilmez olur. [KD. (BD.193b) SL 204b:8-9]

- **Eyüyi yatluyı** “iyiyi kötüyü”

Nūşirevān kim ‘adli çoḳ kılurıdı, **eyüyi yatluyı** ol bilüridi. [KD. (BD.169b) SL 174a:10]

- **Geli gide** “gelip gidip”

Gice gündüz **geli gide** pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Gendü gendüye** “kendi kendine”

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.21a:4)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.36a:2)

Gendü gendüye eyitdi. (MR.B.52a:12)

- **Gereklü gereğince** “gerekli gereğince, gerektiği kadar”

Her bir kişiye ol ḫazîneden ḳadarlu ḳadarınca **gereklü geregince** indürürüz. [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]

- **Girçegin yalanın** “gerçeği yalanı”

Şāhuŋ ṣāfî āyînesi iki żamîrüŋ **girçegin yalanın** aŋlar bilür. (MR.B.58a:7)

- **Gice gündüz** “gece gündüz”

Gice gündüz geli gide pāḏişāhuŋ ‘ömri defterin dürdi. (MR.B.7a:9)

- **Güle güle** “güle güle”

Sārubān **güle güle** gelüb deveyi ṭururdı. (MR.B.47b:1)

İlan **güle güle** ḳapuya vardı. (MR.B.54b:8)

Döndi, **güle güle** evine. (MR.B.54b:8)

- **Günden güne** “günden güne”

Günden güne arslan ḳatında ḳurbeti ve mertebesi artdı. (MR.B.52a:5)

- **Gün günin** “günden güne”

Lācirem **gün günin** ḳuvveti eksilür. [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]

- **Irağa yaḳına** “uzağa yakına”

Anı işitmekde **ırağa yaḳına** yilem. [KD. (BD.124a) SL128b:11]

- **Işşısın sovuġın** “sıcağını soğuğunu”

Rūzigāruŋ **ışşısın ṣovuġın** dadmışvan. [KD. (BD.127b) SL 132a:7]

Ben rūzigāruŋ **ışşısın sovuġın** çoḳ dadmışvan. [KD. (BD.146a) SL 151a:1]

- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını”

İçüŋi ṭaşuŋı bir ḳıl münāfıḳ olma. [KD. (BD.115a) SL 119a:4]

- **İki üç** “iki üç”

İki üç kez barāhamileri istedi. [KD. (BD.175b) SL 181a:3]

- **İlden ile** “elden ele, diyardan diyara”

Senüŋ ‘ışkuŋdur uş bini ki **ilden ile** bıraḳdı. [KD. (BD.168a) SL 172b:11]

- **İlerü ilerü** “önce; üstün”

Anuŋ üzerine **ilerü ilerü** dutarvan. [KD. (BD.75a) SL 74a:14]

- **İlden günden** “elden günden; halktan”

Şol senüŋ pāḏişāḥlıḳdan ve **ilden günden** ve ḳavmden ḳabîleden ayrıldığum aŋardum. [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]

- **İli güni** “eli günü; halkı”

Anuŋ içün pāẕişāhlığı ve **ili güni** żabt eylemek yardımcılarsuz ve vezîrsüz mümkîn olmaz. [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5]

Anuŋ ferāsetinsüz **ili güni** saḳlamaḳ ve işleri düzmek ve malları ḥāsıl eylemek ve ḫarclar bitürmek ve ḫazîneleri ‘imāmet nite el vire. [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]

- **İşi güci** “işi gücü”

İllerüŋ **işi güci** nite ma’lūm ola ve düşmānlar aḥvālini ve ḥasūdlar ḳasdını anuŋ ḳaleminsüz nite anlayavuz. [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]

- **İnanduġum inanmaduġum** “inandığım inanmadığım”

Doġru söylersin bugünki gün **inanduġum inanmaduġum** bir durur. [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]

- **İnişe yoḳuşa** “inişe çıkışa”

Pes ḥayrān ve sergerdān ṣaġa ṣola **inişe yoḳuşa** yügürürdi. [KD. (B.39b) SL.41b: 2]

- **İnişine yoḳuşına** “inişine çıkışına”

Anuŋ ṣaġına ṣolına **inişine yoḳuşına** key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **İrte gice** “gündüz gece”

Kişi **irte gice** dürişüp bu ikinüŋ dilegin yirine getürmeye. (MR.B.18a:8-9)

Sizüŋ işiŋüz **irte gice** şerr ü fitne, mekr ü ḥîledür. (MR.B.22b:13)

Anuŋ işi **irte gice** ‘ilm ü ḥikmet, ma’rifetdür. (MR.B.22b:13-14)

İrte gice yimek içmek tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

İrte gice bir işikde ola ve bir ṣofrada ṭuz ekmek yiye. (MR.B.61b:3)

- **İrtede gicede** “gündüz gece”

İrtede gicede maḫdūmlar berāber ola. [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]

- **İve ive** “acele acele”

İve ive mu’abbir ḳatına vardı, düşin diyüb ta’bîr ṣordı. (MR.B.21a:1)

Ḳatarlayu **ive ive** arslan önine vardı. [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]

- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya”

Pire **ḳaça ḳaça** girü taḫt altına indi. (MR.S.72:2)

- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada”

Uçmaḳdan çıḳan ṭāvus gibi celve idüb **ḳanad ḳanada** vurub ötdi. (MR.B.39b:6)

- **Ḳap ḳacaḳ** “tencere, tava”

Tavaruŋ emceği süd ile māl-ā-māl olmış ki **ḳap ḳacaḳ** ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Ḳarındaş yoldaş** “kardeş

Atayı anayı doṣtlar menzilinde bilürler ve **ḳarındaş yoldaş** yirinde dutarlar. [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]

- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka”

Her bir **ḳırḳdan ḳırḳa** bir ḫālden bir ḫāle döndi. (MR.B.9b:11)

- **Kimse kimseye** “kimse kimseye”

Olmaya kim **kimse kimseye** güç ve ziyān eyleye. (MR.B.39b:12)

Pāḏişāh ḳıġırtdı ki, **kimse kimseye** ẓulm itmeye. (MR.B.40a:9)

- **Ḳol ḳanad** “kol kanat”

Çün ḳız **ḳol ḳanad** tamām uzatdı. [KD. (BD.114a) SL 117a:10]

- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına”

Çengālin ḳarġanuŋ **ḳolına ḳanadına** vurub berk yapışdı. (MR.B.64a:6)

- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa; koşarak”

Kendüzinüŋ iki ciger köşesin derisi yüzilmiş ḳara dopraḳ üzerinde **ḳoşa ḳoşa** yatur görmeyince pes çün ol tecribe ḥāsıl oldı. [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]

- **Ḳul ḳaravaş** “kul köle”

Görklü **ḳul ḳaravaş** ṣatun ala ve ‘ömrin seferde geçüre. [KD. (BD.183b) SL 192b:14]

- **Oġul ḳız** “erkek, kız”

Andan öŋdin ki **oġul ḳız** emān bilmez piller elinde esir olub ḫānumān ġārete varub biz maẓlemeye girevüz. (MR.B.48a:12)

Oġul ḳız elin alub bir yaŋa gidüŋ. (MR.B.48a:12-13)

Ümîḏdür ki Taŋrı teʿālā girü **oġul ḳız** daḫı vire. (MR.B.66b:14)

Helāl māl ve **oġul ḳız** ẕevḳinden maḥrûm ḳalmış ola. (KD.BD.10a:10)

Şundan kim aṣıl kök **oġul ḳız** bulınavirmekden ve bir düşmāna kim hemîşe bizden olırsavuz. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

Ammā ‘avratuŋ ḥelāli ata menzilinde ve ḳarındaş yirinde **oġul ḳız** maḥallinde olur. [KD. (BD.111a) SL 114b:7]

- **Ot aġaç** “ot, bitki; ağaç, sopa”

Ot aġaç ḳalem olup yazmaya biŋde birin. [KD. (BD.201b) SL 214a:2]

- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür ṣaġına ṣolına baḳar, başını **öŋüne ardına** döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

- **Öŋden artdan** “önünden arkasından”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim ṣaġdan ṣoldan ve **öŋden artdan** geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Önine soŋuna** “önüne arkasına”

Müşfiḳlerüŋ naṣîḥatini ‘azîz duta ve işleri **önine soŋuna** baḳa işleye ve iḥtiyāt yirini żāyi’ eylemeye. [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]

- **Ṣaçına ṣaḳalına** “saçına sakalına”

Yaġı kendünüŋ yüzine ve **ṣaçına ṣaḳalına** döküp bulaşdurdı. [KD. (BD.132b) SL 137b:4]

- **Ṣaġ esen** “sağ salim”

Çün bāzirgān bu toġruluġı gördi, eyitdi: “**Ṣaġ esen** olġıl, şükr ki ben bu bābdan aruven. (MR.B.16b:7-8)

- **Ṣaġa ṣola** “sağa sola”

Bir gün ol yuva içinde oturup **ṣaġa ṣola** baḳarken nāgāh gördi. [KD. (BD.80a) SL 78b:1]

- **Ṣağına ṣolına** “sağına soluna”

İçi egri kişinüŋ nişānı oldur kim beŋzi ayruḳsı oluş gelür **ṣağına ṣolına** baḳar, başını öŋüne ardına döndürür. [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]

Anuŋ **ṣağına ṣolına** inişine yoḳuşına key baḳmaḳ gerek. [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]

- **Ṣağdan ṣoldan** “sağdan soldan”

İmdi eyitgil şol çoḳ düşmānlar ve ḳuvvetlü muḫālifler dasitanın kim **ṣağdan ṣoldan** ve öŋden artdan geleler, kaṣd eyleyeler. [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]

- **Ṣağlı ṣollu** “sağa sola”

Sağlı ṣollu bakdı. [KD. (BD.98a) SL 94a:14]

- **Ṣağlu ṣollu** “sağlı sollu”

Tā kim melik zîr ü zeber oldı ve **ṣağlu ṣollu** il ḫarāb oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12-13]

- **Sebe sebe** “salına salına”

Getirmişlerdür meğer bir çemen üzerine bir güzel keklik **sebe sebe** yürürdi. [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]

- **Sıçrayı sıçrayı** “sıçraya sıçraya”

Pire uġrı donından **sıçrayı sıçrayı** sultān ḳoynına girdi. (MR.S.71:16-17)

- **Ṭağa ṭaşa “**dağa taşa”

Niteki güneş **ṭağa ṭaşa**, ‘imārete ḫarāba nūr degürüb münevver ḳılur. (MR.B.38a: 6-7)

- **Taġ u ṭaş** “dağ taş”

Taġ u ṭaş, depe ve yazı bir oldı. (MR.B.50b:1)

- **Tiz tiz** “çabuk çabuk”

Eşege bu söz yavlaḳ hoş geldi, yuların çaḳal eline virdi, **tiz tiz** yola girüb gitdiler. (MR.B.2b:12-13)

Pes Muṭavvaḳa duzağın **tiz tiz** kesmege başladı. [KD. (BD.81b) SL 80a:6]

Beni **tiz tiz** öldürmeğe buyurdı. [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3]

Tiz tiz tepelemeğe işāret ḳılmaḳ daḫi melik ferman-ıla oldı. [KD.(BD.162b) SL 167a:5]

- **Ṭuz ekmek** “tuz ekmek”

İrte gice bir işikde ola ve bir ṣofrada **ṭuz ekmek** yiye. (MR.B.61b:3)

- **Ulu kiçi** “büyük küçük”

Ammā ḥālîmlıġa **ulu kiçi** muḥtacdur. [KD. (BD.170b) SL 175a:5]

Ḳamu şehr ehli ‘ām ḫāṣ **ulu kiçi** anuŋ ta’ziyesine meşġūl olmışlardı. [KD. (BD.198a) SL 210a:4]

- **Ulusı kiçisi** “büyük küçük”

Anuŋ azı öküşi, **ulusı kiçisi**, Teŋrinüŋ ṭaḳdîrine ve ḥükmine bağlıdur. [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]

- **Uludan kiçiden** “büyük küçük”

Fi’l-cümle **uludan kiçiden**, azdan öküşden kim pāẕişāh ḳulağına degüreler. [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

- **Ulu ulu** “yüce; büyük”

Andan **ulu ulu** ḫaṭālar ve ‘azim suçlar gelesidür. [KD. (BD.156b) SL 160b:1]

- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara”

Utanı ḳızarı ılan ḳapusına vardı. (MR.B.54b:12)

- **Yidi sekiz** “yedi sekiz”

Ben nesne dimezin pes **yidi sekiz** ayda bu iki kelimeyi yād duttılar [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]

- **Yile yile** “koşa koşa”

Pes **yile yile** geldi gördi kim bir değirmen ḳapusında bir eşek ṭurur. (MR.B.2b:7)

- **Yimek içmek** “yemek içmek”

İrte gice **yimek içmek** tena’’uma meşġūl olmışlardur. (MR.B.40b:14)

Yavuz işlü ‘avrat evinde oturup nesne **yimek içmek**. [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]

- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni”

Belkim her sā’atde **yiŋi yiŋi** ölüm müşāḥede ḳılasıvan. [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]

- **Yirden yire** “yerden yere”

Oḳçılar beni **yirden yire** ḳovup sürerlerdi. [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]

- **Yiri gögi** “yeri göğü”

Yiri gögi yaradan Tengri haḳḳına suç ki işledüŋ, saŋa bağışladum. (MR.B.58b:2)

- **Yiri şuyı** “yeri göğü”

Cevāb virdi kim **yiri şuyı** esenlemek benüm ḳatumda gigrekdür. [KD. (BD.103a) SL 99a:12]

- **Yiryirin** “yer yer”

Âdemiler anı görüp daŋlaşdılar **yiryirin** ün itdiler ve eyitdiler. [KD. (BD.51b) SL.52a: 2]

- **Yirlü yirine** “yerli yerine”

Cemî’ a’yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat **yirlü yirine** geçüp, pādişāh maḳarr-ı salṭanatına cülûs idüp, ‘akl u kiyāset ve fikr ü ferāset ehli kimesneler cem’ idüp pādişāh melik-zādeye ḫitāb idüp didi. (MR.S.7:5-6-7)

- **Yirden yurddan** “yerden yurttan”

Yirden yurddan āvāre olmaḳ maṣlaḥatdan ıraḳdur diyü bir bir anlattum. [KD. SL 108b:15 – SL 109a:1]

- **Yiri yurdı** “yeri yurdu”

Savaş mı yigrek ya ṣulḥ ya daḳı **yiri yurdı** esenlemek mi maṣlaḥat görürsüŋ? [KD. (BD.103a) SL 99b:8-9]

Ve daḫi yaramaz kim **yiri yurdı** ḳoyup ayruḳ yire daşınavuz. [KD. (BD.207a) SL 222a:12]

- **Yirümüzi yurdumuzı** “yerimizi yurdumuzu”

Bular bizüm **yirümüzi yurdumızı** gördiler. [KD. (BD.101b) SL 97b:4]

- **Yöreyi degreyi** “çevre”

Pes maṣlaḥata ol yaḳîndur kim **yöreyi degreyi** direvüz. [KD. (BD.102a) SL 98b:7]

- **Yumşaḳ yumşaḳ** “yumuşak yumuşak”

Pes **yumşaḳ yumşaḳ** iŋledi [KD. SL 110a:3-4]

- **Yirlü yirinde** “yerli yerinde”

Her birisini **yirlü yirinde** dutmaḳ ve her birisine hüneri ve kifayeti ḳadarınca eylük eylemekdür. [KD. (BD.158a) SL 162a:7]

- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne”

Âletüm bunuŋ **yüzine gözine** sürem, didügin dimedügin göresin. (MR.B.35b:8)

- **Yüze yüz** “yüz yüze”

Bu ḳamusından düşvārıraḳ oldur kim ben **yüze yüz** söyledüm. [KD. SL 108b:2-3]

4.3.4. Türkçe + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Türkçe kökenli, ikincisi Arapça kökenli sözcükten oluşmaktadır.

- **Adlu şanlu** “ünlü; bilinen”

Eger şol **adlu şanlu** ḳuşlar ḳamusı helāk olmışmıssa ve doġan ve ṭāvūs ve tezerv, daḳı ḳuşlar muḳaddimesi ḳamusı yavuḳlunmışmıssa vācîb oldı. [KD. (BD.101a) SL 103a:2-3]

- **Er ü ‘avrat** “erkek, kadın”

Bu ikilemeyi oluşturan sözcüklerden biri olan *"avrat"* sözcüğünün *"avret"* biçimi de tespit edilmiştir. Her iki biçimi de aynı madde başı altında tasnif edilmiştir.

Birez vaḳtdan ṣoŋra gördi. Şehirdin yaŋadın **er ü 'avrat**, atlu yaya; sancaḳ naḳḳāre-y-ile geldiler. (MR.B.8b:7)

İrte oldı **er ü 'avret** ḳāżīya vardılar. (MR.B.59b:5)

- **Gücine ḳuvvetine** "gücüne kuvvetine"

Uṣlı oldur kim kendü **gücine ḳuvvetine** inanursa daḳı düşmān-ile çekişmeği revā dutmaya kendü yaraġına yardımına tekye eylemeye. [KD. SL 108b:3-4]

- **Ṣaġ selāmet** "sağ salim"

'Avratı **saġ selamet** ve burnı bayağı gibi ḳararında derhâl 'özür dilemeġe meşġūl oldı. [KD. (BD.29a)]

4.3.5. Arapça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Arapça kökenli, ikincisi Farsça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **'Ahd ü peymān** "kuvvetle verilen söz, ant"

Bu ḳavl üzre **'ahd ü peymān** ḳıldılar. (MR.B.12a:14)

…'ahd ü peymān oldılar. (MR.B.54b:2)

- '**Âḳıl u dānā** "bilgili"

…bir daḫı oldur ki cāhil ü nādān dostı '**āḳıl u dānā** düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Baḫt u ṭāli**ʿ "talih"

Baḫt u ṭāliʿ bize yār ḳıldı. (MR.S.84:16)

Eger bize **baḫt u ṭāliʿ** yār olmasa kimesnenüŋ şefāʿati kimesneye fāyide ḳılmaya idi. (MR.S.84:16-17)

- **Cāhil ü nādān** "bilgisiz"

…bir daḫı oldur ki **cāhil ü nādān** dostı 'āḳıl u dānā düşmenden yig bilme. (MR.B.6b:2-3)

- **Ġām u şādi** "keder, mutluluk"

Bir sā'at **ġām u şādi** söyleşdiler. [KD. (BD.193a) SL 204a:1]

- **Ḥasret ü zār** "inleme"

Baŋa yārî ḳıluŋ bu gün kim oldum **ḥasret ü zarı.** [KD. (BD.208b) SL 223b:9]

- **Ḫulḳı ḫûyı** "yaratılışı; mizacı"

Pes muḳtezā **ḫulḳı ḫûyı** olıcaḳ ra'iyyet emn ü emān içre olup dükeli ḫalāyıḳ pādişāh ḫûyın ḫûlanur. (MR.S.8:5-6)

- **'İlm ü dāniş** "bilgili; bilen"

İmdi bu ḥikāyeti anuŋ - çün didüm kim: Olmaya biz daḫı **'ilm ü dāniş** da'vîsin ḳılub erenler maḥfiline girevüz. (MR.B.21a:13)

- **Şükr ü sipās** "şükür"

Ve **şükr ü sipās** ol rezzāḳ'a. (MR. S.1:3)

4.3.6. Türkçe + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Türkçe kökenli, ikincisi Farsça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **Arḳalu yardumlu** "yardımcılı"

Her kim rūḥ-ı ḳuds mededi̇yle **arḳalu yardumlu** ola ve ʻaḳl-i kül sebebiyle ḳuvvetli ola, ḳamu işlerde iḥtiyatı vācib görür. [KD. (BD.144b) SL 147a:3-4]

- **Suçsuz günāhsuz** "suçsuz günahsız"

Ḳaḍı ṣordı kim **suçsuz günāhsuz** bu avratuŋ burnıŋ kesmegi neçün revā gördüŋ? [KD. (BD.29b) SL.21a: 2]

4.3.7. Farsça + Farsça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden her ikisi de Farsça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **Bāġa bostana** "bağa bostana"

Bir ḫoş yirde ki ekine, **bāġa bostāna** yarardı. (MR.B.9b:5)

- **Bend ü baġ** "bağlılık"

Biŋ mertebe cidd ü cehd olınsa uḫuvvet **bend ü baġı** kesilmek olmaz. (MR.S.10:6-7)

- **Cān-bāş** "canla başla"

Benüm öŋümde **cān-bāş** oynayub vefā göstereler. (MR.B.48a:1)

- **Cān u dil** "gönül"

Biŋ, **cān u dil** birle, *"el-üẕnü ḳable'l-ʿayni aḥyānen"* ḥükm-ile görmege müştāḳ oldılar. (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Dem-be-dem** "vakit vakit; zaman zaman"

Dem-be-dem efsūn oḳuyub ürerler – idi. (MR.B.26a:14)

Dem-be-dem savaşurlardı. (MR.B.49a:2)

…dutup bir lāṭîf ḥoḳḳaya ḳoyup **dem-be-dem** çıḳarup pāk yuyup, arıdup iḥtiyāt birle ṣaḳlaya. (MR.S.80:5-6)

Dem-be-dem sıçandan 'özr dileyüb eydürdi. (MR.B.33a:1)

Dem-be-dem arslan anuŋ kālin ta'accüb idüb eydürdi. (MR.B.56b:14)

Dem-be-dem yüzine nażar eyler girü ḳorıdı, gümān iletdi. (KD.BD.7a:12)

- **Dost düşmān** "dost düşman"

Dost düşmān olası mutlaḳ durur. [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]

- **Dostlıḳ düşmenlik** "dostluk düşmanlık"

Dostlıḳ düşmenlik atadan anadan mîrās ḳalur. (MR.B.30a: 14)

- **Dürr ü mercan** "inci mercan"

Bir kişi dileye kim ḳıymeti **dürr ü mercān** ve çoḳ māl ḥāṣıl ide. (MR.B.42b:2)

- **Feryād u figān** "feryat figan"

Ẓulm ḫākin başına ṣaçup **feryād u figān** idüp çağırdı. (MR.S.10:17)

- **Māl-ā-māl** "dolu dolu"

Tavaruŋ emceği süd ile **māl-ā-māl** olmış ki ḳap ḳacaḳ ḳalmadı süd ile ṭolmaya. (MR.S.16:10)

- **Nāliş u zārî** “inleyiş”

Nāliş u zārî ḳılub Tangrıya yalvardı. (MR.B.12b:8)

- **Nān u nemek** “tuz ekmek”

Nān u nemek yiyüp uḫrevî ḳarındaşlıḳ vardur. (MR.S.74:12)

- **Pāre pāre** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki **pāre pāre**, rîze rîze olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

Bāzirgān erlik ḥamiyyetinden ḳaṣd eyledi ki inüp ikisini daḫı **pāre pāre** eyleye. (MR.S.81:9-10)

Heme gümrenür şöyle gözi baḳarken etin **pāre pāre** eyleyüb yoldaşlarına üleşdürdiler. (MR.B.61b:7)

Sol cevherlü ḳılıç zaḫmı-y-ıla düşmenüŋ ‘ömri edişin ve argacın **pāre pāre** ḳıla. [KD. (BD.39b) SL.41b: 5]

Ol deveyi **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.49b) SL.50a: 7]

Ol ḳuşı **pāre pāre** ḳıldılar. [KD. (BD.55b) SL.55b: 8]

Bî-ḫôdlıḳdan ol küpecügi şöyle urdı kim **pāre pāre** oldı bal yaġ ḳamusı yüzine döküldi. [KD. (BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1]

Ol göjeni şöyle urdı kim başı **pāre pāre** oldı. [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5]

Ḳaçan eve girdi oğlanı selāmet buldı ve yılan **pāre pāre** olmış yatur gördi. [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renk renk; renkten renge”

Reng-ā-renk çiçekler birle yir yüzin ḫāṣṣü’l-ḫāṣ rengi gibi bezemişdi. (MR.B.51b:4)

- **Rîze rîze** “parça parça”

Bir gün ḳatı ṭaşa uġrayup ‘ale’l – ġafle şöyle çārpā ki pāre pāre, **rîze rîze** olup giri devşirilmege mecal olmaya. (MR.S.80:7-8)

- **Ṣāz u ḳām** “zevk, neşe”

Benven ol kim maḳṣūdın buldı temām ‘ayş u ḫürrem dirliği ḫoş **ṣāz u ḳām.** [KD. (BD.187b) SL 196b:8]

- **Zîr ü zeber** “alt üst”

Tā kim Melîk **zîr ü zeber** oldı. [KD. (BD.120b) SL 124b:12]

Ayaḳları altında **zîr ü zeber** ḳıldılar. [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

4.3.8. Farsça + Türkçe Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Farsça kökenli, ikincisi Türkçe kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **Cān u göŋül** “gönül”

Çün Melik Erdeşîr bu ḥikmet kelimelerin **cān u göŋül** ḳarub ḳabul ḥalḳasın cān ḳulaġına geçürdi. (MR.B.18b:11)

Ciger-gūşem çevreden ulular senüŋ eyü āduŋ ve ārı dirligüŋ işidüp **cān u göŋül** birle dilerler. (MR.B.34a:7-8)

Dükeli Zîrek ṭāʿatın **cān u göŋül-ile** ḳabūl itdiler. (MR.B.39a:12)

- **Ḫūyı ḳılıncı** “yaratılışı; mizacı”

İşitdüm kim bir ḳarġanuŋ bir ḳızı var-ıdı, ṣūreti şekli görklü, **ḫūyı ḳılıncı** şekerden datlu. (MR.B.34a:4)

- **Şāẕılıḳda ḳayġuda** “sevinçte, üzüntüde”

Birbiri-y-ile ṣoḥbet eyleye ve dün gün vaḳtlu vaḳtsuz bile ola eyüde yavuzda **şāẕılıḳda ḳayġuda** geleçi söyleşe. [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]

4.3.9. Farsça + Arapça Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu başlık altında sınıflandırılan ikilemeleri oluşturan sözcüklerden birincisi Farsça kökenli, ikincisi Arapça kökenli sözcüklerden oluşmaktadır.

- **Ceng ü ḥarb** “savaşmak”

Çün **ceng ü ḥarb** ve ḳaçmaḳ vaḳtı ola, zebun olurlar. (MR.B.48b:8)

- **Cünbiş ü ḥarekāt** “hareketlilik”

…**cünbiş ü ḥarekāt** andan bulur. (MR.B.25a:6)

- **Dürr ü cevahir** “inci; mücevher”

Nefîs ṭonlar geyürüp **dürr ü cevahir** sacdılar. (MR. B.8b:9)

- **Ḫor ḥaḳîr** “değersiz”

Ve hîç kimse’i **ḫor ḥaḳîr** görmeye. (MR.B.38a:10-11)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Türkçede ikilemeler, anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana gelmesi sonucunda oluşur. İkilemeler, söz dizimi içerisinde yalın olarak kullanıldığında, asıl olarak sıfat, zarf veya isim görevinde bulunurlar. Bunun haricinde cümle ögesi olarak, özne, zarf tümleci, dolaylı tümleç, nesne, bağımsız tümleç veya yüklem görevinde kullanılan ikilemeler de vardır. Ancak tüm bu özelliklerinin yanı

sıra genel olarak ikilemelerin amacı, cümle içerisinde anlamın kuvvetlendirilmesini ve pekiştirilmesini sağlamaktır.

İkileme ve yineleme kavramları, araştırmacıların değerlendirmesi sonucunda tanımları farklı iki ayrı kavram olarak ortaya konulmuştur. Bu tanımlamalar sonucunda yineleme olarak tanımlanabilecek sözcük grupları, ikileme başlığı altında incelemeye alınmamıştır. Ancak köken bakımından farklı olan Arapça ve Farsça sözcüklerin oluşturduğu ikilemeler, özet niteliğindeki gramer kitaplarını ve daha önce yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerindeki değerlendirmeleri de dikkate alınarak incelemeye dahil edilmiştir. Bu bağlamda Arapça ve Farsça ikilemelerin yapı bakımından Türkçeden farklı olabileceğini düşünülerek, anlam olarak Türkçede ikileme sayılabilecek sözcükleri araştırmanın dışında tutmamaya dikkat edilmiştir. Ancak Arapça ve Farsçada ikileme olarak adlandırılabilecek sözcük grupları da araştırmaya dahil edilmesine rağmen her iki eserde de en çok Türkçe kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin kullanıldığını saptanmıştır.

Bu çalışmada Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi ile Kul Mesud'un Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki ikilemeleri yapı, anlam, söz dizimi, köken ve içinde bulundukları cümle bakımından incelemeye çalışılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesine ait olan Şeyhoğlu Mustafa'nın Marzubân-nâme Tercümesi ile Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne Tercümesi adlı eserler incelenmiş, incelemeler sonucunda elde edilen veriler grafik olarak aşağıda gösterilmiştir:

Grafik 1.
Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesinde Geçen İkilemeler

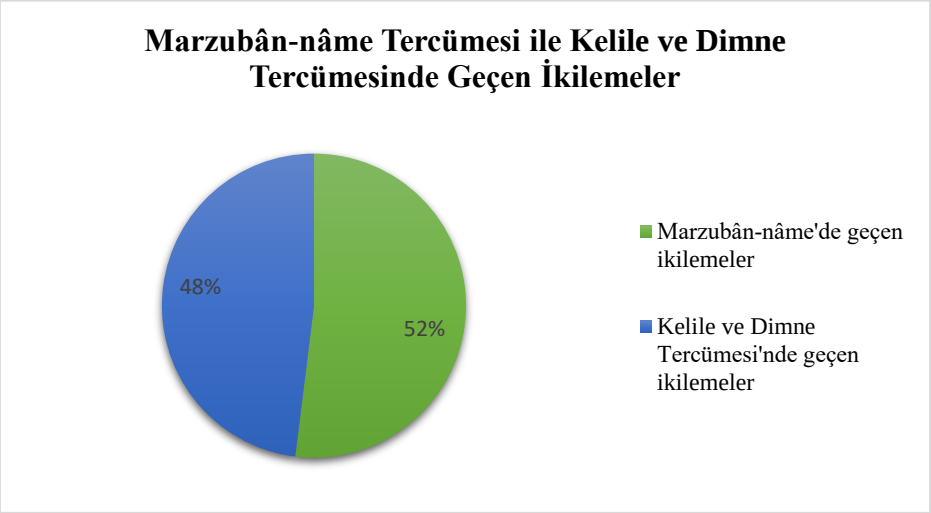

Çalışmanın ilk ana başlığı olan, *"Yapı Bakımından İkilemeler"* beş alt başlıkta incelenmiştir. İlk alt başlık olan *"Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığında ikilemeler, çekim eki veya yapım eki almayan ya da yalnızca çekim eki alan sözcüklerden oluşmaktadır. Bu başlıktaki ikilemelerde, sözcüğün kökünün yapım eki alıp almadığına dikkat edilmiştir. Yapılan incelemede, çalışmaya konu olan her iki eserde de basit yapıdaki sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %70 olarak tespit edilmiştir. *(Adı şanı "isim, şan, şöhret", adı şanı "isim, şan, şöhret", cidd ü cehd "taraf", ili güni "eli günü; halkı", vd.)*

*"Basit + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"*kategorisindeki ikilemeleri oluşturan sözcüklerin ilkinin basit, ikincisinin türemiş yapıda olduğu sözcükler incelenmiştir. Bu ikilemelerde daha çok, ikilemeyi oluşturan ikinci sözcüğün yapım eki almış olmasına dikkat edilmiştir. İnceleme sonucunda her iki eserde de ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün basit, ikinci sözcüğünün türemiş yapıda olduğu ikilemelerin oranı %5 olarak tespit edilmiştir. *(Acısın datlusın "acı tatlı", eyüyi yatluyı "iyiyi kötüyü", ışşısın şovuğın "sıcağını soğuğunu", yöreyi degreyi "çevre", vd.)*

"Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan ikilemeler," kategorisindeki ikilemelerin tespitinde, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin ilkinin türemiş, ikinci sözcüğünün basit yapıda olması göz önünde bulundurularak inceleme yapılmıştır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerden ilkinin yapım eki alıp almadığına dikkat edilmiştir. İnceleme sonucunda ikilemeyi oluşturan ilk sözcüğün türemiş, ikinci sözcüğün basit yapıda olduğu ikilemelerin oranı %5 olarak tespit edilmiştir. *(Atlu yaya "atlı yaya", gereklü*

gereğince "gerekli gereğince, gerektiği kadar", ḥāllü ḥālince "duruma uygun, halli halince", lāyıḳlu lāyıḳınca "gereğince", ulu kiçi "büyük küçük", vd.)

"Birleşik + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," kategorisindeki ikilemelerin tespitinde, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin, ilkinin birleşik, ikinci sözcüğünün basit yapıda olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu başlıktaki incelemede, ikilemeyi oluşturan sözcüklerden ilkinin, iki kelimenin yan yana gelerek oluşturduğu birleşik yapıdaki sözcüklerden meydana gelmiş olmasına dikkat edilmiştir. Sonuç olarak, incelenen eserlerde bu ölçütlere uygun olarak yalnızca bir ikilemeye rastlanılmıştır. İnceleme sonucunda eserler içerisinde ikilemeyi oluşturan sözcüklerden ilkinin birleşik, ikinci sözcüğün basit yapıda olduğu ikilemelerin oranı %0 olarak tespit edilmiştir. *(Bugünüŋ yarınuŋ "bugün yarın")*

"Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," kategorisindeki ikilemelerin tespitinde, ikilemeyi oluşturan her iki sözcüğünde türemiş yapıda olması göz önünde bulundurulmuştur. İnceleme sırasında ikilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisininde yapım eki alıp almadığına dikkat edilmiştir. İnceleme sonucunda ikilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de türemiş yapıda olduğu ikilemelerin oranı %20 olarak tespit edilmiştir. *(Bilür bilmeze "bilene bilmeyene", çevre çevre "dört taraf; her taraf", doġduġı ḳopduġu "doğduğu; dünyaya geldiği", eylük yavuzlıḳ "iyilik kötülük", vd.)*

Grafik 2.
Yapı Bakımından İkilemeler

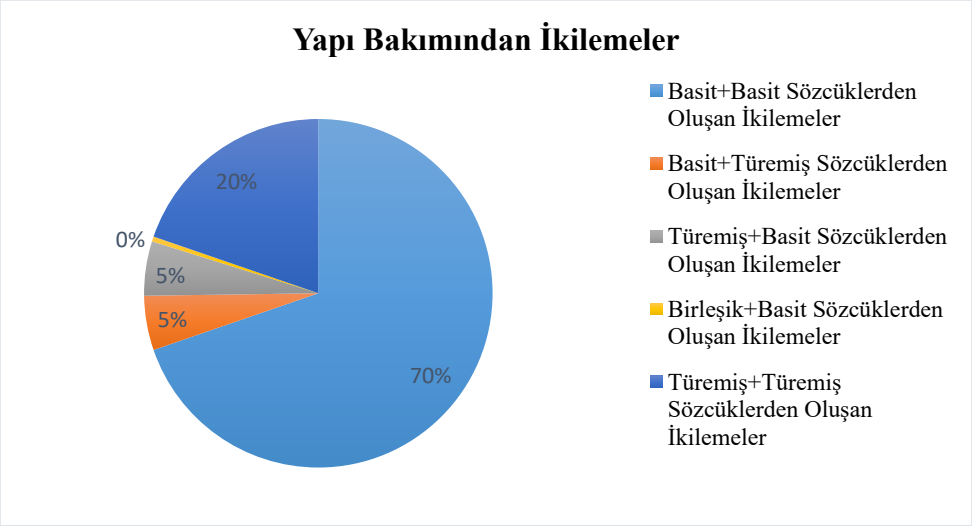

Bu bölümde elde edilen sayısal verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki basit yapıdaki sözcüklerden oluşan ikilemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

İkilemelerin yapısı bakımından incelemelerin yapıldığı bölümün ilk başlığı olan *"Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlığı kendi içerisinde de alt başlıklara ayrılmış ve tespit edilen ikilemeler bu alt başlıklara göre sınıflandırılmıştır. Her iki sözcüğünün de basit yapıda olduğu ikilemelerde, *"Yalın Halde Bulunan İkilemeler,"* başlığında ikilemeyi oluşturan sözcüklerde, isim durum eklerinden herhangi birinin olmaması göz önünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak her iki eserde de tespit edilen ve yalın halde olan ikilemelerin oranı %31'dir. *('Âḳıl u dānā "bilgili", ʿaḳl u nefs "akıl; nefis", ata ana "baba, anne", çoḳ çoḳ "çok; pek çok", dört biş "dört beş", vd.)*

"İsim Köklerinden Oluşan İkilemeler," başlığında tespit edilen ikilemeler içerisinde, isim kökünden oluşan ikilemeler verilmiştir. İncelenen eserler içerisinde isim kökünden oluşan ikilemelerin oranı %49 olarak tespit edilmiştir. *(Eti tüsi "derisi, tüyü", cān-bāş "canla başla", dost düşmān "dost düşman", ḥamd u şükr "şükür", vd.)*

"İsim Durum Eki Alan İkilemeler," kategorisindeki ikilemeleri oluşturan sözcükler isim kökünden meydana gelmiştir. Tespit edilen bu ikilemelere gelen durum ekleri incelenmiş ve bu başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu inceleme sonucunda üzerine isim durum eki alan ikilemelerin oranı %18 olarak tespit edilmiştir. *(Hevā suya "havaya suya", ilden ile "elden ele; diyardan diyara", ḳavmden ḳabîleden "hısım akrabadan", ṣaġa ṣola "sağa sola", vd.)*

İncelenen eselerde isim kökünden meydana gelen ve üzerine herhangi bir isim durumu eki almayan yalın haldeki ikilemelerin dışında, ek fiil eki alan ikilemeler de tespit edilmiştir. Bu açıklamaya örnek teşkil edecek sadece bir adet ikilemeye rastlanılmıştır. *(Fülāndır fülān "falan filan")* İnceleme sonucunda ek-fiille çekimlenen ikilemelerin oranının %0 olduğu tespit edilmiştir.

İkilemeler, sayı adlarıyla da oluşabilir. Elde edilen verilerde, ikilemeyi oluşturan sayı adlarının biribirinden farklı olduğu, her iki sayı adının da aynı olduğu veya aynı sayı adlarının farklı ekler aldığı ikilemeler görülmüştür. *(Bir bir "bir bir; tek tek", bir iki "bir iki", ḳırḳtan ḳırḳa "kırktan kırka", yidi sekiz "yedi sekiz", vd.)* Ba-

sit yapıdaki ikilemeler içerisinde değerlendirilen bu ikilemeler, *"Sayı Sözcüklerinden Oluşan İkilemeler,"* başlığında tasnif edilmiş olup, bu ikilemelerin oranı %2 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 3.
Basit + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

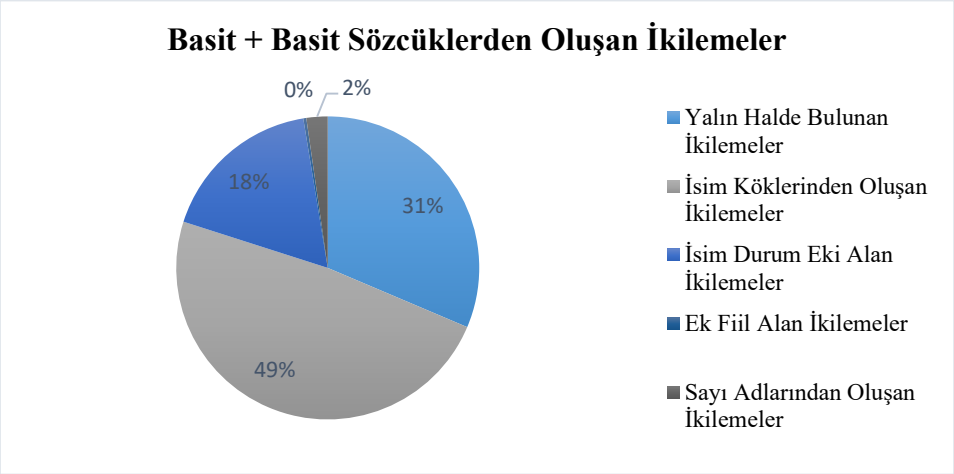

Bu bölümde yapılan inceleme soucunda elde edilen sayısal verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki isim köklerinden oluşan ikilemelerin daha sık kullanıldığı, ancak ek-fiil alan ikilemelerin oldukça az kullanıldığı görülmektedir.

İncelenmiş olan eserlerde, isim durum eki alan ikilemeler içerisinde her iki sözcüğün de durum eki aldığı ve sadece bir sözcüğün isim durumu eki aldığı ikilemeler tespit edilmiştir. *"İsim Durum Eki Alan İkilemeler,"* başlığında değerlendirilen bu ikilemeler, iki ayrı alt başlıkta tasnif edilmiştir. Yapılan tasnif sonucunda, yalnızca bir sözcüğü isim durum eki alan ikilemelerin oranı, %20 *('Adl ü iḥsāna "adalet; bağışlama", el ele "el ele", ezel ü āzālde "başlangıcı olmayan", ḳanad ḳanada "kanat kanada", yüze yüz "yüz yüze", vd.)* her iki sözcüğü isim durum eki alan ikilemelerin oranı ise %80 olarak tespit edilmiştir. *(Ağızdan ağıza "ağızdan ağıza, dilden dile", başın ayağın "başını ayağını; baştan ayağa", elden ele "elden ele", günden güne "günden güne", vd.)*

Grafik 1.
İsim Durum Eki Alan İkilemeler

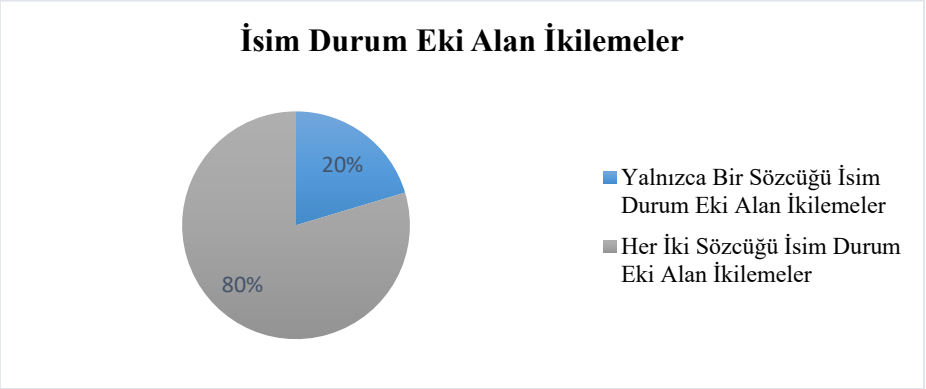

Sayısal verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki isim durum eki alan ikilemelerden, her iki sözcüğü isim durumu eki alan ikilemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

"Basit + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," başlığında incelenen ikilemeler aynı zamanda, *"İlk Sözcüğü İsim Kökü İkinci Sözcüğü İsim Gövdesi Olan İkilemeler,"* bir alt başlık içerisinde tasnif edilmiştir. Bu türdeki ikilemeleri oluşturan sözcüklerin ilkinin isim kökünden, ikincisinin ise isim gövdesinden oluşmasına dikkat edilmiştir. Elde edilen verilerde bu ölçütlere uygun nitelikte 11 adet ikileme tespit edilmiştir. *(Acısın datlusın "acı tatlı", girçegin yalanın "gerçek yalan", ḳul ḳaravaş "kul köle", yöreyi degreyi "çevre", vd.)* Bu ikilemeler tek bir alt başlık altında değerlendirildiğinden, oransal karşılığı yapı bakımından ikilemelerin olduğu grafikte verilmiştir. (Bkz.Grafik 2: Yapı Bakımından İkilemeler)

"Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," kategorisinde incelenen ikilemeler, aynı zamanda ilk sözcüğü isim gövdesinden ikinci sözcüğü isim kökünden oluşması, hem yapım eki hem çekim eki alan sözcüklerden oluşması ölçütleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. *"İlk Sözcüğü İsim Gövdesinden İkinci Sözcüğü İsim Kökünden Oluşan İkilemeler,"* kısmında ikilemeyi oluşturan sözcüklerin ilkinin yapım eki almış olması, ikinci sözcüğünün ise herhangi bir yapım eki almamış olması durumu vardır. *"Hem Yapım Eki Hem Çekim Eki Alan Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* kısmında ise ikilmeyi oluşturan sözcüklerin ilkinin yapım eki almasının yanında, yine ilk ve ikinci sözcüğünün çekim eki alıp almadığına dikkat edilmiştir. Bu durumlar dikkate alınarak yapılan incelemede ilk sözcüğü isim gövdesinden ikinci sözcüğü isim kökünden oluşan ikilemelerin oranı %55, *(Atlu yaya "atlı yaya", Ge-*

reklü gereğince "gerekli gereğince, gerektiği kadar", Ḳadarlu ḳadarunca "kadarlı kadarınca, gerektiği kadar", Şāẕılıḳda ḳayġuda "sevinç, üzüntü", Ulu kiçi "büyük küçük", vd.) hem yapım eki hem çekim eki alan sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı ise %45 olarak tespit edilmiştir. *(Ḥāllü ḥālince "duruma uygun, halli halince", Uludan kiçiden "büyükten küçükten", Yirlü yirine "yerli yerine", Yirlü yirinde "yerli yerinde", vd.)*

Grafik 2.
Türemiş + Basit Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

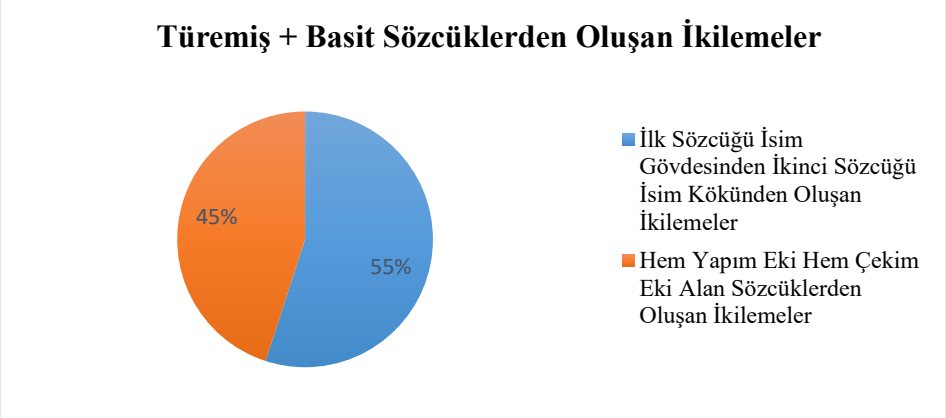

Grafiğe bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki ilk sözcüğü isim gövdesinden ikinci sözcüğü isim kökünden oluşan, herhangi bir çekim eki almayan ikilemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

"Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," kategorisinde incelenen ikilemeler aynı zamanda,*"Yapım Eki Alan İkilemeler,"* başlığında değerlendirilmiştir. İkilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de yapım eki almış olduğu bu incelemede ikilemeler, ,*"Yapım Eki Alan İkilemeler," "İsim Gövdesinden Oluşan İkilemeler," "Fiil Kökünden Türeyen İkilemeler," "Fiilimsi Eki Alan İkilemeler,"* başlıkları ölçüt alınarak tasnif yapılmıştır.

Yapım eki alan ikilemelerin tespitinde ikilemeyi oluşturan sözcüklerin üzerine gelen ekler değerlendirilmiştir. Yapım eki alarak isim gövdesine dönüşen ikilemelerin dışında, fiil kökünden türeyen sözcüklerin varlığına rastlanılmıştır. İnceleme sonucunda yapım eki alan ikilemelerin oranı %39; *(Adlu şanlu "ünlü; bilinen", Arḳalu yardumlu "yardımcılı", Bilür bilmeze"bilene bilmeyene", Dostlıḳ düşmenlik "dostluk düşmanlık", vd.)* isim gövdesinden oluşan ikilemelerin oranı %23; *(Ayru ayru "ayrı ayrı", Dürlü dürlü "türlü türlü", Eglü eglü "meylettirmek, ikna etmek",*

Gice gündüz "gece gündüz", vd.) fiil kökünden türeyen ikilemelerin oranı %23; *(Bilür bilmeze "bilene bilmeyene", Çevre çevre "dört taraf; her taraf", Geli gide "gele gide", İve ive "acele acele", vd.)* fiilimsi eki alan ikilemelerin oranı ise %15 olarak tespit edilmiştir. *(Doğduğı ḳopduğu "doğduğu; dünyaya geldiği", Döge döge "döve döve", İnanduġum inanmaduġum "inandığım inanmadığım", Sebe sebe "salına salına", vd.)*

Grafik 3.
Türemiş + Türemiş Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

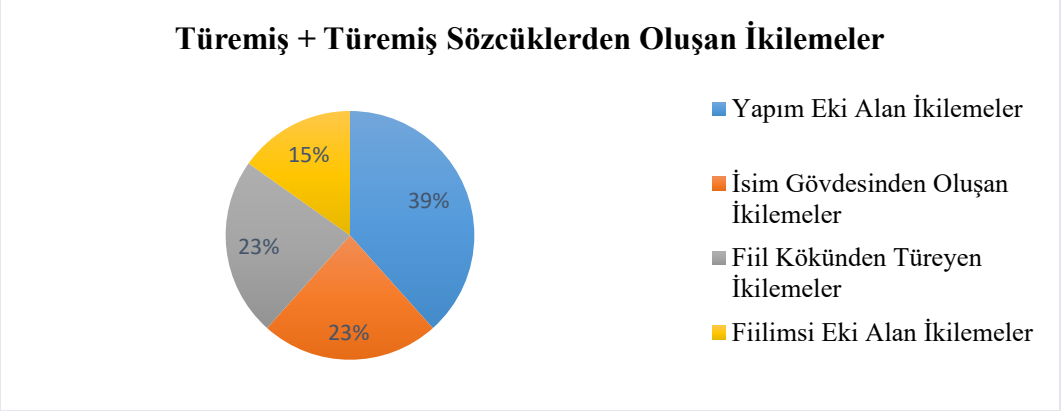

Bu bölümde elde edilen sayısal verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'nde yapım eki alan ikilemelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunun dışında, isim gövdesinden türeyen ikilemelerle, fiil kökünden türeyen ikilemeler eşitlik göstermektedir. Ancak fiil gövdesinden türeyen ikilemeye rastlanılmadığından, bu başlığa yer verilmemiştir.

"Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler," başlığında, ikilemelerin incelendiği kısımda, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin her iki sözcüğünün de fiil kökünden türediği gibi, sadece bir sözcüğünün fiil kökünden türediği ikilemeler de tespit edilmiştir. Bu bakımdan fiil kökünden türeyen ikilemeler, her iki sözcüğünün de fiil kökünden türemiş olması ve sadece bir sözcüğünün fiil kökünden türemiş olması durumu ölçüt alınmıştır. İnceleme sonucunda her iki sözcüğü de fiil kökünden türeyen ikilemelerin oranı %77; *(Bulınur bulınmaz "bulunan bulunmayan", güle güle "güle güle", ḳaça ḳaça "sıçraya sıçraya", vd.)* sadece bir sözcüğü fiil kökünden türeyen ikilemelerin oranı ise %23 olarak tespit edilmiştir. *(Gice gündüz "gece gündüz", inişine yoḳuşına "inişine çıkışına", irtede gicede "gündüz gece", vd.)*

Grafik 4.
Fiil Kökünden Türetilen İkilemeler

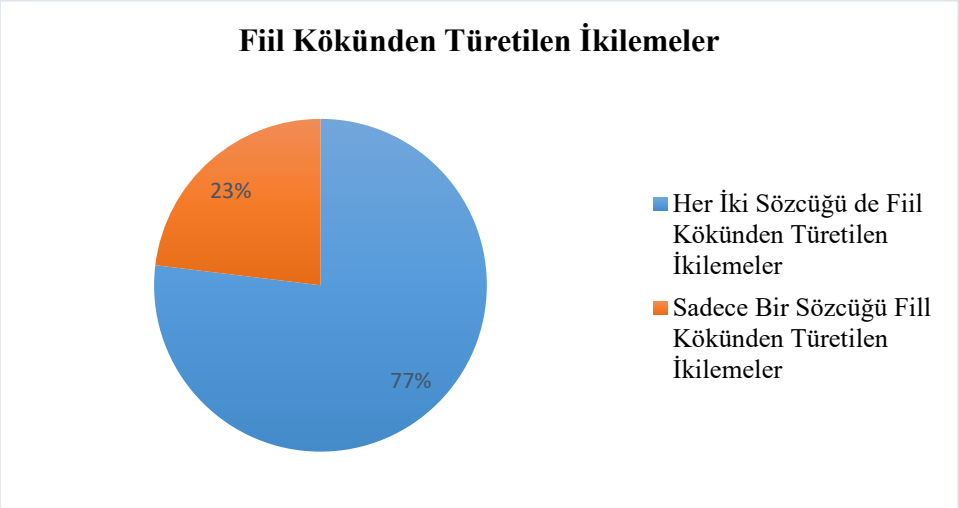

Yukarıdaki verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki fiil kökünden türeyen ikilemelerde, her iki sözcüğü de fiil kökünden türeyen ikilemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmanın ikinci ana başlığı olan, "Anlamları Bakımından İkilemeler," dört alt başlıkta incelenmiştir. *"Bir Sözcüğün Tekrarından Oluşan İkilemeler," "Eş Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler," "Zıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler,"* başlıklarında yapılan tasnifte, eserlerden elde edilen ikilemeler anlamsal olarak incelenmiştir.

İkilemeleri oluşturan sözcüklerin anlamları tek tek tespit edilmiş, eş, zıt veya yakın anlamlı olmaları bakımından gruplandırılmıştır. Anlam bakımında yapılan incelmede ikilmeyi oluşturan sözcüklerin arasındaki anlamsal ilişki incelenmiştir. İncelenen eserlerde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerden oluşan ikilemeler de sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Bu ikilemelerde Türkçede ikilemeleri oluşturan ilkeler görülmemektedir. Ancak Arapça ve Farsça kökenli bu sözcüklerin, ses ve anlam açısından ikileme tasnifine uygun oldukları görülmüştür. Dolayısıyla anlamları Arapça ve Farsça sözlüklerden araştırılarak, tespit edilen alıntı ikilemeler de anlamları bakımından sınıflandırmaya alınmıştır.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin anlamlarına göre yapılan incelemede bir sözcüğün tekrarından oluşan ikilemelerin oranı %26, *(Bir bir "bir bir; tek tek", çevre çevre "çevre; taraf", elden ele "elden ele", gendü gendüye "kendi kendine", vd.)* eş

anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %15, *(ʻAhd ü ḳavl "söz", ʻām-ḫāṣ "umumî; hususî", bend ü baġ "bağlılık", cāhil ü nādān "bilgisiz", vd.)* yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %37, *(Adı şanı "isim, şan, şöhret", atadan anadan "anne baba", dürr ü cevahir "inci, mücevher", vd.)* zıt anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %22 olarak tespit edilmiştir. *(Acısın datlusın "acısını tatlısını", azı öküşi "azı çoğu", dün gün "gece gündüz", vd.)*

Grafik 5.
Anlamları Bakımından İkilemeler

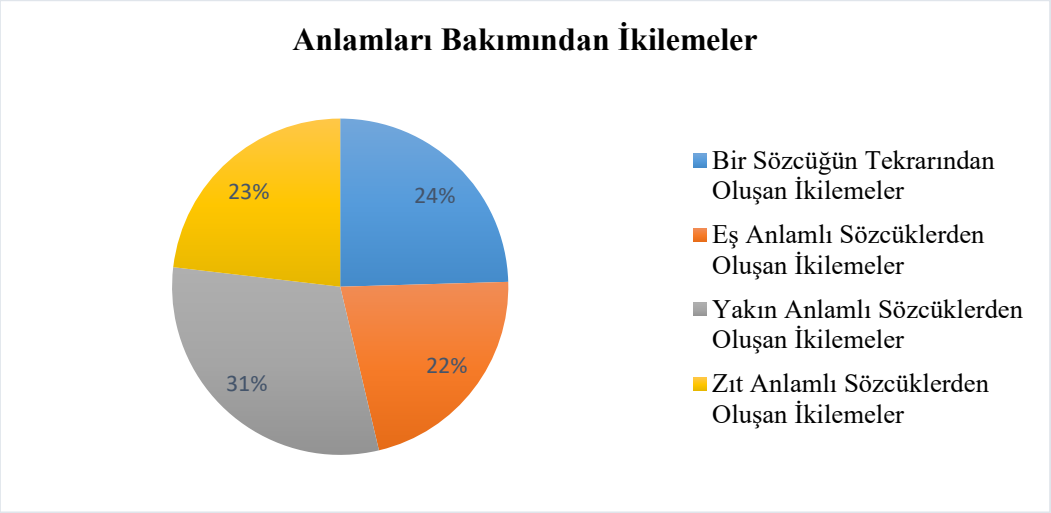

Bu bölümde elde edilen sayısal verilere bakıldığında, incelenen eserlerde yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelerin daha sık kullanıldığı, ancak bir sözcüğün tekrarından oluşan ikilemelerle, eş ve zıt anlamlı ikilemelerin oransal olarak birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Üçüncü ana başlık olan "Köken Bakımından İkilemeler" dokuz alt başlıkta incelenmiştir. Bu bölümde, Eski Anadolu Türkçesinde ve günümüzde kullanılan ikilemeleri oluşturan bazı kelimelerin köken bakımından alıntı olabileceği, çalışmaya konu olan eserlerden elde edilen örneklerle gösterilmiştir. Bu durum aslında Türkçenin daha önceki tarihî dönemlerinde ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde farklı dillerle etkileşime girmesinden kaynaklı olduğu düşünülebilir.

İncelenen eserlerin ait oldukları dönem göz önünde bulundurulduğunda Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan ikilemeleri oluşturan kelimelerin tamamı veya bir kısmının Arapça ve Farsça kökenli olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ancak çalışmanın başında da ifade edildiği üzere bu ikilemeler, Türkçenin ikileme

mantığına uymayabilmektedir. Örneğin, Türkçede ikilemeler arasına bağlaç girmez. Arapça ve Farsça ikilemelerde ise ikilemeyi oluşturan kelimelerin arasında, *"can û dîl", "dem-be-dem, māl-ā-māl"* örneklerinden anlaşılacağı üzere, birtakım bağlaçlar kullanılabilmektedir. İncelenen eserlerde de Arapça veya Farsça olan pek çok sözcük ikileme olarak kabul edilmiş ve bu bölümde kökenlerine göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada bu sözcüklerin ikileme olarak kabul edilmesinde araştırmacıların görüşleri etkili olmuştur. Bu özelliklere uyan ikilemelerin tespit edilmesinde ve çalışmaya dhil edilmesinde de bu görüşler dikkate alınmıştır.

Tespit edilen ikilemelerin köken bakımından incelenmesi sonucunda elde edilen verilere göre; Arapça + Arapça kökenli sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %23, *(Âm ḫāṣ "umumî; hususî", feth ü ẓafer "fetih zafer", ʿilm ḥikmet "bilgi", kelime kelime "kelime kelime", vd.)* Arapça + Türkçe kökenli sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %1, *('Avrat oğlan "kadın erkek", ʿavrat [u] oğlan "kadın erkek", vd.)* Türkçe + Türkçe kökenli sözcüklerden oluşan ikilemelerin oranı %58, *(Çoḳ çoḳ "çok çok", el ele "el ele", ilerü ilerü "önce; üstün", ṣaçına ṣaḳalına "saçına sakalına" , vd.)* Türkçe + Arapça kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı %2, *(Adlu şanlu "ünlü; bilinen", ṣaġ selāmet "sağ salim", gücine ḳuvvetine "gücüne kuvvetine", vd.)* Arapça + Farsça kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı %4, *(Âḳıl u dānā "bilgili", cāhil ü nādān "bilgisiz", ḫulḳı ḫûyı "yaratılışı;mizacı", şükr ü sipās "şükür", vd.)* Türkçe + Farsça kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı %1, (*Arḳalu yardumlu "yardımcılı", suçsuz günāhsuz "suçsuz günahsız", vd.)* Farsça + Farsça kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı %8, *(Bend ü baġ "bağlılık", cān-bāş "canla başla", dem-be-dem "vakit vakit;zaman zaman", māl-ā-māl "dolu dolu", vd.)* Farsça + Türkçe kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı %1, *(Cān u göŋül "gönül", ḫūyı ḳılıncı "yaratılışı; mizacı", şāẕılıḳda ḳayġuda "sevinçte, üzüntüde")* Farsça + Arapça kökenli kelimelerden oluşan ikilemelerin oranı ise %2 olarak tespit edilmiştir. *(Ceng ü ḥarb "savaşmak", ḫor ḥaḳîr "değersiz", dürr ü cevahir "inci;mücevher", vd.)*

Grafik 6.
Kökenleri Bakımından İkilemeler

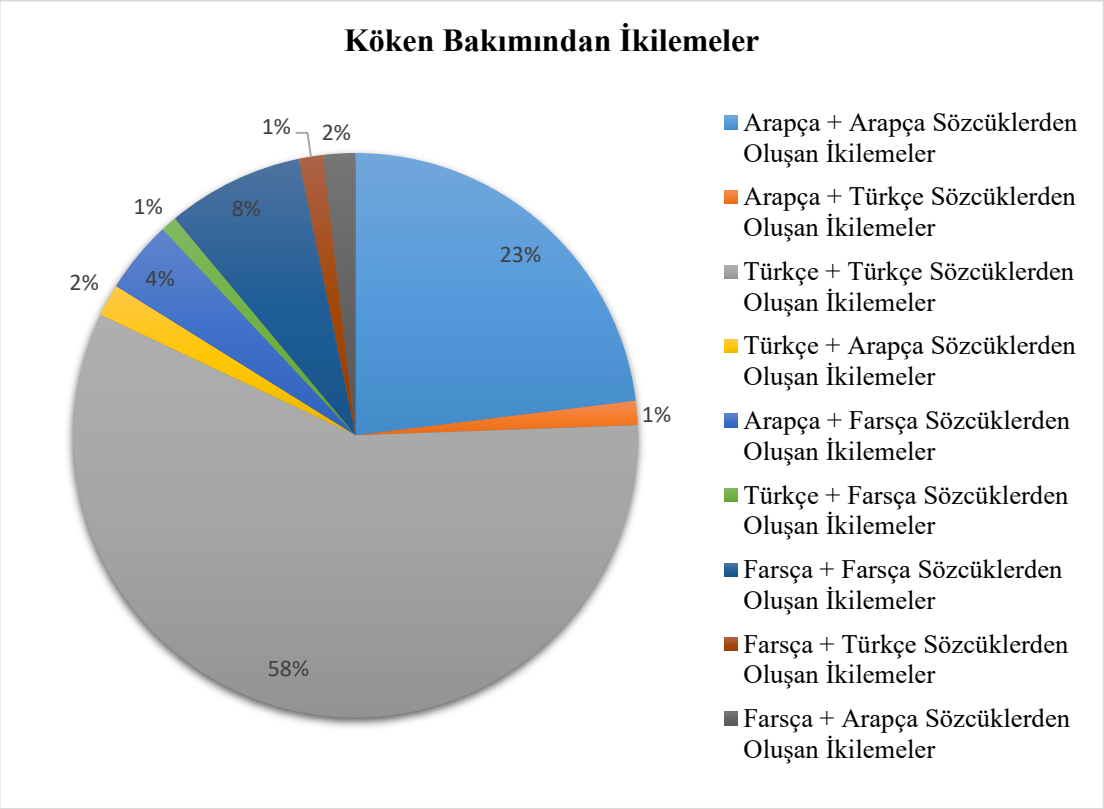

Bu bölümde elde edilen sayısal verilere bakıldığında, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki ikilemelerden, her iki sözcüğününde Türkçe kökenli olduğu ikilemelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Daha önce ikilemeler üzerine yapılmış olan çalışmalara, bir yenisini daha eklemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, tema bakımından büyük oranda benzerlik taşıyan, her ikisi de tercüme niteliğinde olan ve aynı dönemde yazılmış, Eski Anadolu Türkçesi'ne ait, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki ikilemeler incelenmiştir. Yukarıda verilen grafiklerden de anlaşılacağı üzere, Marzubân-nâme Tercümesi ile Kelile ve Dimne Tercümesi'ndeki ikilemelerle ilgili yapılan inceleme sonucunda yapı, anlam ve köken bakımından farklılıklar gösteren ikilemeler bulunmuştur.

DİZİN

- **Acısın datlusın** “Acısını tatlısını” (MR.B.7a:11) (MR.B.33a:4)
- **Adı şanı** “isim; şan şöhret” [KD.(BD.22b) SL 30a:15-SL 30b:1]
- **‘Adl ü iḫsāna** “adalet; bağışlama” (MR.B.16b:14 – B.17a:1)
- **‘Adl ü inṣâf** “bağışlayıcı” (MR.B.11b:2-3)
- **Adlu şanlu** “adlı şanlı”[KD. (BD.101a) SL 103a:2-3]
- **Aġızdan aġıza** “ağızdan ağıza” [KD. (BD.105a) SL 101a:10]
- **‘Ahd ü ḳavl** “söz” (MR.B.24b:3)
- **‘Ahd ü peymān** “kuvvetle verilen söz, ant” (MR.B.12a:14) (MR.B.54b:2)
- ‘**Âḳıl u dānā** “bilgili” (MR.B.6b:2-3)
- ʿ**Aḳl u nefs** “akıl; nefis” (MR.B.24b:11)
- **‘Âm ḫāṣ** “umumî; hususî” [KD. (BD.198a) SL 210a:4]
- **Anasın atasın** “annesini babasını” [KD. (BD.186a) SL 195a:5-6] [KD. (BD.207b) SL 223a:2]
- **Aŋul aŋul** “yavaş yavaş” [KD. (BD.34b) SL.37a: 1] [KD. (BD.36a) SL.38a: 5] [KD. (BD.137b) SL 142b:9]
- **Arḳalu yardumlu** [KD. (BD.144b) SL 147a:3-4]
- **Arḳun arḳun** “yavaş yavaş” (MR.B.2b:8)
- **Ata ana** “anne baba” (MR.B.10a:1) (MR.B.13b:9-10) [KD. (BD.149b) SL153b:12]
- **Atadan anadan** “babadan, anneden” (MR.B.17a:6-7) (MR.B.30a: 14)
- **Ataya anaya** “babaya, anneye” (MR.B.62b:5-6)
- **Atayı anayı** “babayı, anneyi” [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]
- **Atası anası / Ataları Anaları** “babası annesi; babaları anneleri” [KD. (BD.166a) SL 170b:3] (MR.B.39a:2)
- **Atalar dedeler** “babalar, dedeler” [KD. (BD.169b) SL 174b:2]
- **Ata dede** “baba, dede” [KD. (BD.213a) SL 229b:5]
- **Atadan dededen** “babadan, dededen” (MR.B.41b:4) (MR.B.47b:12)
- **Atası ḳardaşı** “babası, kardeşi” (MR.B.13a:4)
- **Atlu yaya** “atlı, yaya”(MR.B.8b:7)
- ʿ**Avrat [u] oġlan** “kadın, erkek” (MR.B.45a:5-6)
- **‘Avrat oğlan** “kadın, erkek” (MR.B.45a:6-7)
- **Ayaḳ ayaḳ** “yavaş yavaş” [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]

- **Ayı güni** “ayı, günü” [KD. (BD.133a) SL 138a:4] [KD. (BD.188a) SL 197b:1]
- **Ayru ayru** “ayrı ayrı” (MR.B.17b:12) [KD. (BD.160a) SL 164b:2]
- **Az az** “az az” [KD. (BD.15b) SL.23b: 11] [KD.(BD.15b) SL.23b: 13] [KD.(BD.15b) SL.23b:12] [KD. (BD.16a) SL.24a: 3] [KD. (BD.33a) SL.35a: 9] [KD. (BD. 160b) SL 165a:1] [KD. (BD.93a) SL 89b: 12-13] [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]
- **Azın azın** “azar azar” [KD. (BD.19b) SL.27b: 6-7]
- **Azı öküşi** “azı çoğu” [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]
- **Azdan öküşden** “azdan çoktan” [KD. (BD.160b) SL 165a:3] [KD. (BD.163b) SL 168a:4] [KD. (BD.177a) SL 183a:5]
- **Bāġa bostāna** “bağa bahçe-ye”(MR.B.9b:5)
- **Baḫt u ṭāli**ʿ “talih” (MR.S.84:16) (MR.S.84:16-17)
- **Başdan başa** “baştan ba-şa”(MR.B.67b:3-4) [KD. (BD.153a) SL 157b:4)] [KD. (BD.160a) SL 164a:14] [KD. (BD.178a) SL 184a:13-14]
- **Başın ayaġın** “başını ayağını” [KD. (BD.214a) SL 231b:6-7]
- **Bend ü baġ** “bağlılık” (MR.S.10:6-7)
- **Bilür bilmeze** “bilene bilmeyene” [KD. (BD.182a) SL 190b:4-5]
- **Biŋ biŋ** “türlü türlü” [KD. (BD.201b) SL 214a:7]
- **Bir bir** “bir bir; tek tek” (MR.B.30b:12-13) (MR.B.43b:12) [KD. (BD.56b) SL.57b: 6] [KD. (BD.61a) SL 62a:7] [KD. (BD.82b) SL 80a:15] [KD. (BD.87a) SL 84b:5] [KD. (BD.187a) SL 196b:2]
- **Biri biri** “birbiri” (KD. BD.10a:15) (MR.S.80:14-15-16) [KD. (BD.158a) SL 162a:7-8]
- **Birin birin** “birer birer” [KD. (BD.159b) SL 164a:4]
- **Bir iki** “bir iki” [KD. (BD.16a) SL.24a: 10] [KD. (BD.30a) SL.21b: 10] (MR.B.47a:8)
- **Bugünüŋ yarınuŋ** “bugünün yarı-nın” [KD. (BD.190a) SL 199b:4-5]
- **Bulınur bulınmaz** “bulunan bu-lunmayan” [KD. (BD.168a) SL 172b:15]
- **Cāhil ü nādān** “bilgisiz” (MR.B.6b:2-3)
- **Cān-bāş** “canla başla” (MR.B.48a:1)
- **Cān u dil** “gönül” (MR.B.36b:14 – B.37a:1)

- **Cān u gönül** “gönül” (MR.B.18b:11) (MR.B.34a:7-8) (MR.B.39a:12)
- **Cehd ü sa’y** “gayret etmek” (MR.B.19b:2)
- **Ceng ü ḥarb** “savaşmak” (MR.B.48b:8)
- **Cidd ü cehd** “taraf” (MR.S.10:6-7)
- **Cünbiş ü ḥarekāt** “hareketlilik”(MR.B.25a:6)
- **Çevre çevre** “taraf taraf” (MR.B.50b:12)
- **Çoḳ çoḳ** “çok; pek çok” (MR.B.42b:11-12)
- **Dem-be-dem** “vakit vakit; zaman zaman” (MR.B.26a:14) (MR.B.49a:2) (MR.S.80:5-6) (MR.B.33a:1) (MR.B.56b:14) (KD.BD.7a:12)
- **Didügin dimedügin** “söyleyip söylemediğini” (MR.B.35b:8)
- **Dost düşmān** “dost düşman” [KD. (BD.34a) SL.36a: 9]
- **Dostlıḳ düşmenlik** “dostluk düşmanlık” (MR.B.30a: 14)
- **Dün gün** “gece gündüz” [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10] [KD. (BD.154b) SL158b:1-2]
- **Dürlü dürlü** “türlü türlü” (MR.B.11a:13) (MR.B.68a:9-10) (MR.B.15a:14)
- **Dürr ü mercan** “inci mercan” (MR.B.42b:2)
- **Doġduġı ḳopduġu** “doğduğu; dünyaya geldiği” [KD. (BD.149a) SL 153b:7]
- **Döge döge** “döve döve” (MR.B.21a:11) (MR.B.54a:10)
- **Dört biş** “dört beş” (MR.B.9a:7)
- **Dürr ü cevahir** “inci; mücevher” (MR. B.8b:9)
- **Edeb ḥayā** “edep; utanma” (MR.B.42a:5)
- **Eglü eglü** [KD. (BD.190b) SL 200b:10-11]
- **Elin ayağın** “elini ayağını” (MR.B.61b:6) (MR.B.64a:5)
- **Elsüz ayaḳsuz** “elsiz ayaksız” (MR.B.62a:8)
- **El ele** “el ele” [KD. (BD.52b) SL.52b: 7-8]
- **Elden ele** “elden ele” [KD. (BD.120a) SL 124:10-11]
- **Emn ü emān** “güvenli” (MR.S.8:5-6)
- **Er ü ‘avrat** “erkek, kadın” (MR.B.8b:7)
- **Er ü ‘avret** “erkek, kadın” (MR.B.59b:5)
- **Eti tüsi** “derisi, tüyü” (MR.B.14a:3-4)
- **Evveline āḫirine** “öncesine sonrasına; başlangıcına bitişine” (MR.B.31a:1)

- **Eyüde yavuzda** “iyide kötüde” (MR.B.8a:8) [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10] [KD. (BD.185b) SL 194a:7-8]
- **Eyüden yavuzdan** “iyiden kötüden” (MR.B.31b:13) [KD. (BD.44a) SL.45b: 1]
- **Eyüye yavuza** “iyiye kötüye” [KD. (BD.212b) SL 229a:6]
- **Eylük yavuzlıḳ** “iyilik kötülük” [KD. (BD.185a) SL 194a:5] [KD. (BD.191b) SL 202a:8] [KD. (BD.193b) SL 204b:8-9]
- **Eyüyi yatluyı** “iyiyi kötüyü” [KD. (BD.169b) SL 174a:10]
- **Ezel ü āzālde** “başlangıcı olmayan” (MR.S.13:6) (MR.S.74:2)
- **Faṣîḥ naṣîḥ** “açıklık” (MR. B.9b:12-13)
- **Feryād u figān** “feryat figan” (MR.S.10:17)
- **Feth ü ẓafer** “fetih, zafer” (MR.B.19b:2-3)
- **Fülāndır fülān** “falan filan” [KD. (BD.21a) SL.29a: 1]
- **Ġām u şādi** “keder, mutluluk” [KD. (BD.193a) SL 204a:1]
- **Geli gide** “gelip gidip” (MR.B.7a:9)
- **Gendü gendüye** “kendi kendine” (MR.B.21a:4)(MR.B.36a:2)(MR.B .52a:12)
- **Gereklü geregince** “gerekli gereğince; gerektiği kadar” [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]
- **Girçegin yalanın** “gerçeği yalanı” (MR.B.58a:7)
- **Ġılāẓ u şidād** “şiddetli; yoğun”(MR.S.71:1-2)
- **Gice gündüz** “gece gündüz” (MR.B.7a:9)
- **Gücine ḳuvvetine** “gücüne kuvvetine” [KD. SL 108b:3-4]
- **Güle güle** “güle güle; gülerek” (MR.B.47b:1) (MR.B.54b:8) (MR.B.54b:8)
- **Günden güne** “günden güne” (MR.B.52a:5)
- **Gün günin** “günden güne” [KD. (BD.40b) SL.42b: 5]
- **Ḥālden ḥāle** “şekilden şekile; durum” (MR.B.24b:8)
- **Ḥall ü ‘aḳd** “iş bitirme” [KD. (BD.189a) SL 198b:1-2]
- **Ḥāllü ḥālince** “halli halince” (MR.B.9a:1)
- **Ḥamd u şükr** “şükür” (MR.S.81:17)
- **Ḫāṣ-u-ʿām** “bütün; herkes” (MR.B.36b:6-7)
- **Ḥasret ü zarı** “inleme” [KD. (BD.208b) SL 223b:9]
- **Hevā suya** “havaya suya” (MR.B.25a:14-B25b:1)

- **Ḫışm ḳavm** “hısım akraba”(MR.B.10a:1)
- **Ḫor ḥaḳîr** “değersiz” (MR.B.38a:10-11)
- **Ḫulḳı ḫûyı** “yaratılışı; mizacı” (MR.S.8:5-6)
- **Ḫūyı ḳılıncı** “yaratılışı; mizacı” (MR.B.34a:4)
- **Iraġa yaḳına** “uzağa yakına” [KD. (BD.124a) SL128b:11]
- **Işşısın sovuġın** “sıcağını soğuğunu” [KD. (BD.127b) SL 132a:7] [KD. (BD.146a) SL 151a:1]
- **İçüŋi ṭaşuŋı** “içini dışını” [KD. (BD.115a) SL 119a:4]
- **İḳbāl ü ṣa’ādet** “mutluluk” [KD. (BD.188b) SL 197b:6]
- **İki üç** “iki üç” [KD. (BD.175b) SL 181a:3]
- **İlden ile** “elden ele; diyardan diyara” [KD. (BD.168a) SL 172b:11]
- **İlerü ilerü** “önce; üstün” [KD. (BD.75a) SL 74a:14]
- **İlden günden** “elden günden; halktan” [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]
- **İli güni** “eli günü; halkı” [KD. (BD.151b) SL 156a:4-5] [KD. (BD.174a) SL 179b:14-15]
- **‘İlm ü dāniş** “bilgili” (MR.B.21a:13)
- ʿ**İlm ḥikmet** “bilgi” (MR.B.20b:11)
- **‘İlm ü ḥikmet** “bilgi”(MR.B.22b:13-14)
- **İşi güci** “işi gücü” [KD. (BD.174b) SL 180a:14-15]
- **İnanduġum inanmaduġum** “inandığım inanmadığım” [KD. (BD.130a) SL 135a:8-9]
- **İnişe yoḳuşa** “İnişe çıkışa” [KD. (B.39b) SL.41b: 2]
- **İnişine yoḳuşına** “inişine çıkışına” [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]
- **İrte gice** “gündüz gece” (MR.B.18a:8-9) (MR.B.22b:13) (MR.B.22b:13-14) (MR.B.40b:14) (MR.B.61b:3)
- **İrtede gicede** “gündüz gece” [KD. (BD.184a) SL 193a:3-4]
- **İve ive** “acele acele” (MR.B.21a:1) [KD. (BD.59b) SL.60a: 13]
- **İʿzāz [u] ikrām** “ikram etmek, saygı göstermek” (MR.B.20a:13-14)
- **Ḳaça ḳaça** “sıçraya sıçraya” (MR.S.72:2)
- **Ḳadarlu ḳadarunca** “kadarlı kadarınca; gerektiği kadar” [KD.(BD.22a) SL30a: 3] [KD. (BD.40b) SL.42a: 9-10]
- **Ḳanad ḳanada** “kanat kanada” (MR.B.39b:6)
- **Ḳap ḳacaḳ** “tencere, tava” (MR.S.16:10)

- **Ḳarındaş yoldaş** “kardeş” [KD. (BD.145a) SL 149b:13-14]
- **Ḳat ḳat** “kat kat; çok çok” [KD. (BD.134a) SL 139a:4]
- **Ḳatre ḳatre** “damla damla” [KD. (BD.80a) SL 78a:13]
- **Ḳavmden ḳabîleden** “hısım akrabadan” [KD. (BD.125a) SL 129b:4-5]
- **Ḳavmi ḳabilesi** “hısım akrabası” [KD. (BD.149a) SL 153b:7]
- **Kelime kelime** “kelime kelime” [KD. (BD.172a) SL 177a:3-4]
- **Kerr ü ferrine** “güç kuvvet” (MR.B.51a:1)
- **Ḳırḳdan ḳırḳa** “kırktan kırka” (MR.B.9b:11)
- **Kimse kimseye** “kimse kimseye” (MR.B.39b:12) (MR.B.40a:9)
- **Ḳol ḳanad** “kol kanat” [KD. (BD.114a) SL 117a:10]
- **Ḳolına ḳanadına** “koluna kanadına” (MR.B.64a:6)
- **Ḳoşa ḳoşa** “koşa koşa” [KD. (BD.166b) SL 171a:4-5]
- **Ḳul ḳaravaş** “kul köle” [KD. (BD.183b) SL 192b:14]
- **Lāyıḳlu lāyıḳınca** “gereğince” [KD.(BD.21b) SL.29b: 10]
- **Levn levn** “çeşit çeşit” (MR.B.39b:6)
- **Māl-ā-māl** “dolu dolu” (MR.S.16:10)
- **Mālı mülki** “malı mülkü” (MR.B.15a:8)
- **Maşrıḳ u maġrib** “doğu batı” (MR.B.13a:10-11)
- **Mekr ü ḫîle** “hile hurda” (MR.B.19a:10-11) (MR.B.22b:1) (MR.B.22b:13) (MR.B.50b:3) (MR.B.55a:3)
- **Nāliş u zārî** “inleyiş” (MR.B.12b:8)
- **Nān u nemek** “tuz ekmek” (MR.S.74:12)
- **Nevbet nevbet** “sıra sıra” (MR.B.2b:14)
- **Oġul ḳız** “erkek, kız”(MR.B.48a:12) (MR.B.48a:12-13) (MR.B.66b:14) (KD.BD.10a:10) [KD. (BD.103a) SL 99a:12] [KD. (BD.111a) SL 114b:7]
- **Ot aġaç** “ot, bitki; ağaç, sopa” [KD. (BD.201b) SL 214a:2]
- **Öŋüne ardına** “önüne arkasına” [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7]
- **Öŋden artdan** “önden arkadan” [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]
- **Önine soŋuna** “önüne arkasına” [KD. (BD.180a) SL 187a:7-8]
- **Pāre pāre** “parça parça” (MR.S.80:7-8) (MR.S.81:9-10) (MR.B.61b:7) [KD. (BD.39b) SL.41b: 5] [KD. (BD.49b) SL.50a: 7] [KD. (BD.55b) SL.55b: 8] [KD.

(BD.133a) SL 137b:15 / SL 138a:1] [KD. (BD.133b) SL 138b:4-5] [KD. (BD.133b) SL 138b:5-6]

- **Reng-ā-renk** “renkten renge” (MR.B.51b:4)
- **Rîze rîze** “parça parça” (MR.S.80:7-8)
- **Sā’atdan sā’ata** “saatten saate” [KD. (BD.61b) SL 62a: 13]
- **Şaçına şaḳalına** “saçına sakalına” [KD. (BD.132b) SL 137b:4]
- **Şaġ esen** “sağ salim” (MR.B.16b:7-8)
- **Şaġ selamet** “sağ salim” [KD. (BD.29a)]
- **Şaġına şolına** “sağına soluna” [KD. (BD.43a) SL.44b: 6-7] [KD. (BD.103b) SL 100a:6-7]
- **Şaġdan şoldan** “sağdan soldan” [KD. (BD.134b) SL 139b:9-10]
- **Şaġa şola** “sağa sola” [KD. (BD.80a) SL 78b:1]
- **Şaġlu şollu** “sağa sola” [KD. (BD.120b) SL 124b:12-13]
- **Saġlı şollu** “sağlı sollu” [KD. (BD.98a) SL 94a:14]
- **Şāz u ḳām** “zevk, neşe” [KD. (BD.187b) SL 196b:8]
- **Sebe sebe** “salına salına” [KD. (BD.186b) SL 173b:6-7]
- **Sevāb u ‘iḳāb** “sevap günah” (MR.B.25a:11)
- **Sıçrayı sıçrayı** “sıçraya sıçraya” (MR.S.71:16-17)
- **Ṣıdḳı ṣafāsı** “saflığı, temizliği” (MR.B.15b:5)
- **Su’āl cevāb** “soru cevap” (MR.S.12:7)
- **Suçsuz günāhsuz** “suçsuz günahsız” [KD. (BD.29b) SL.21a: 2]
- **Ṣūretüŋ şeklüŋ** “şekli, biçimi” (MR.B.46b:12)
- **Ṣūreti şekli** “şekli, biçimi” (MR.B.34a:4)
- **Ṣāẕılıḳda ḳayġuda** “sevinç, üzüntü” [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]
- **Şerr ü fitne** “kötülük” (MR.B.22b:13) (MR.B.28b:5)
- **Şükr senā** “teşekkür etmek” (MR.B.36b:11)
- **Şükr ü sipās** “şükr” (MR. S.1:3)
- **Ṭaġ ṭaş “**dağ taş” (MR.B.38a: 6-7)
- **Taġ u ṭaş** “dağ taş”(MR.B.50b:1)
- **Tiz tiz** “çabuk çabuk” (MR.B.2b:12-13) [KD. (BD.81b) SL 80a:6] [KD. (BD.162a) SL 166b:2-3] [KD.(BD.162b) SL 167a:5]
- **Ṭuz ekmek** “tuz ekmek” (MR.B.61b:3)
- **Ulu kiçi** “büyük küçük” [KD. (BD.170b) SL 175a:5] [KD. (BD.198a) SL 210a:4]
- **Uludan kiçiden** “büyükten küçükten” [KD. (BD.160b) SL 165a:3]

- **Ulusı kiçisi** “büyüğü küçüğü” [KD. (BD.147b) SL 152b:2-3]
- **Ulu ulu** “yüce; büyük” [KD. (BD.156b) SL 160b:1]
- **Utanı ḳızarı** “utana utana; utana kızara” (MR.B.54b:12)
- **Vaḳtlu vaḳtsuz** “vakitli vakitsiz” (MR.B.30b:5) [KD. (BD.45a) SL.46a: 9-10]
- **Yidi sekiz** “yedi sekiz” [KD. (BD.76a) SL 75a:2-3]
- **Yile yile** “koşa koşa” (MR.B.2b:7)
- **Yimek içmek** “yemek, içmek” (MR.B.40b:14) [KD. (BD.76b) SL 75b: 4]
- **Yiŋi yiŋi** “yeni yeni” [KD. (BD.147a) SL 151b:14-15]
- **Yirden yire** “yerden yere” [KD. (BD.96b) SL 93a:3-4]
- **Yiri gögi** “yeri göğü” (MR.B.58b:2)
- **Yiri şuyı** “yeri göğü” [KD. (BD.103a) SL 99a:12]
- **Yiryirin** “yer yer” [KD. (BD.51b) SL.52a: 2]
- **Yirlü yirine** “yerli yerine” (MR.S.7:5-6-7)
- **Yirlü yirinde** “yerli yerinde” [KD. (BD.158a) SL 162a:7]
- **Yöreyi degreyi** “çevre”[KD. (BD.102a) SL 98b:7]
- **Yumşaḳ yumşaḳ** “yumuşak yumuşak” [KD. SL 110a:3-4]
- **Yüzine gözine** “yüzüne gözüne” (MR.B.35b:8)
- **Yüze yüz** “yüz yüze” [KD. SL 108b:2-3]
- **Żarb u ḥarb** “savaşmak” (MR.B.49b:14)
- **Zerk u şālūs** “iki yüzlülük” (MR.B.24a:1)
- **Zîr ü zeber** “alt üst” [KD. (BD.205a) SL 220b:2]

KAYNAKÇA

Abik, Ayşehan Deniz, (2010) "(İsim1+lI/+lU) (İsim2+lI/+lU) Kuruluşunda İkilemler", *Ankara Üniversitesi DTCF Türkoloji Dergisi,* Cilt: 17, (2), ss. 1-20.

Ağakay, Mehmet Ali, (1953) "İkizlemeler Üzerine I", *Türk Dili Dergisi,* Sayı: II, (16), ss. 189-191.

Ağakay, Mehmet Ali, (1953) "İkizlemeler Üzerine II", *Türk Dili Dergisi,* Sayı: II, (17), ss. 268-271.

Ağca, Ferruh, (2015) "Eski Türkçe *kö:k teŋri* ve *kö:k kalık* İkilemeleri Üzerine", *Türkbilig,* Sayı:30, s.201-221.

Ağca, Mustafa, (2017)"Türkçede Bir Söz Üretim Yöntemi ve Gramatikal İşaretleyici Olarak Yineleme", *Türk Bilig,* Sayı:34, s.89-104.

Ağakay, Mehmet Ali, (1954) "Türkçede Kelime Koşmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten,* s. 97-104.

Aksan, Yeşim, (2001) "Türkçede Zaman Anlatımı ve Kimi İkileme Yapıları", *XV. Dilbilim Kurultayı,* İstanbul.

Aktan, Bilal, (2010) "Dîvânu Lügâti't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 28, ss. 1-12.

Akyalçın, Necmi, (2014), "Türkçe İkilemelerin Yapı ve Anlam Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler" *International Journal of Language Academy,* Volume:2/2, s.183-194.

Aydoğan, Damla; Akyalçın, Necmi, (2020) "Yûsuf û Züleyhâ Mesnevisinin Kalıp, Söz, Deyim, Atasözü, İkileme Bağlamında Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme" *Homeros,* Cilt:3, s.13-20.

Ertane Baydar, Arzu Sema; Baydar, Turgut, (2001) "Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları" *A.Ü. Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı:16, s.27-47.

Bozkurt, Hüseyin, (2013), *"Türkmen Türkçesinde İkilemeler"* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Can, Meltem (2010) *"Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler"* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Ceylan, Nimet, (2009), *"Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza'nın Eserleriindeki İkilemeler",* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Çimen, Esra, (2021) "İkilemeler Hakkında Bibliyografya Çalışması", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt:6, Sayı:1, s.53-80.

Çoraklı, Şahbender, (2005) "Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler II", *A.Ü. Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı,* Sayı:27, s.41-66.

Çürük, Yasemin, (2016) "İkilemelerin Kapsamı" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Sayı:29, s.426-430.

Çürük, Yasemin, (2018) "Sözcük Türetme Yöntemi Olarak İkileme", *International Journal of Languages Education and Teaching,* Volume:6, Issue:3, s.499-503.

Dilçin, Cem, (2018) *"Yeni Tarama Sözlüğü*" Türk Dil Kurumu Yatınları, Ankara.

Erdağı Doğuer, Binnur, (2017) "Marzubânnâme Tercümesi" *Türk Dili Dergisi,* Cilt: CXIII, Sayı: 792, s.163-168.

Erdem, Mehmet Dursun, (2005) "Harezm Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine" *Bilig,* Sayı:33, s.189-225.

Gül, Meltem, (2010), "14. Yüzyıl Eski Anadolu Sahasında Oğuz Lehçesiyle Yazılmış Eserler Üzerine Yapılan Başlıca Bilimsel Yayınlar" *The Journal of Academic Social Science Studies,* Volume:3, Issue:2, s.1-21.

Gülensoy, Tuncer (2011) "Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II Cilt", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Güner Dilek, Figen, (2004) "Altay Türkçesinde İkilemeler", *Bilig Dergisi,* Sayı:28, s.83-100

Hatiboğlu, Vecihe, (1981) *"Türk Dilinde İkileme",* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Hirik, Erkan, (2018) "Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları" *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası,* C.2812, s.37-65.

İlhan, Metin; Aktan, Muhammet Felat, (2017), "Kelile ve Dimne'de Eski Anadolu Türkçesi Dil Unsurları" *Kesit Akademi Dergisi,* Sayı:11, s.491-498.

Kalyon, Abuzer, (2010) "Kelile ve Dimne'nin Tercüme Serüveni", *DÎVÂN İlmî Araştırmalar,* Sayı:16, s.227-237.

Kanar, Mehmet, (2018) *"Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü"* Say Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2019) "*Türkçenin Dil Bilgisi"*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.476-477.

Karahan, Leyla (2018) *"Türkçede Söz Dizimi",* Akçağ Yayınları, Ankara, s.60-62.

Karaman, Ahmet (2021) *"Eski Türkçede (VIII.-XII. Yüzyıl) İkilemeler"*,Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Korkmaz, Şenol; Bulut Korkmaz, Türkan, (2017) "Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf û Züleyhâ Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler" *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi,* Sayı:11, s.240-279.

Korkmaz, Zeynep (1992) *"Gramer Terimleri Sözlüğü"*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep, (2017) *"Marzûbân Bin Rüstem-Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî"* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ölmez, Mehmet, (1998) "Eski Uygurca "odug sak" İkilemesi Üzerine", *Türk Dilleri Araştırmaları,* s.35-47

Ölmez, Zuhal Kargı, (1997), "Kutadgu Bilig'de İkilemeler", *Türk Dilleri Araştırmaları,* Sayı:7, s.19-40.

Özer, Hasan; Demirtaş, Yağmur, (2018) "Yunus Emre Divanında Geçen İkilemeler Üzerine", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt:11, Sayı:60, s.164-171.

Özkan, Bülent, (2010) "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarların Sözlükbirimsel, Dizgesel ve Metinsel Görünümleri", *Turkish Studies,* Volume: 514, s.564.

Özkan, Bülent, (2011) "Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar", *Turkish Studies,* Volume: 611, s.1625-1648.

Özkan, Mustafa, (2021), *"Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi"* Filiz Kitabevi, İstanbul.

Özkan, Mustafa; Sevinçli, Veysi (2013) "*Türkiye Türkçesi Söz Dizimi"*, Akademik Kitaplar, İstanbul, s.44-59.

Özmen, Mehmet (2016) *"Türkçenin Söz Dizimi",* Karahan Kitabevi, Adana, s.74-79.

Öztürk, Erol (2017) *"Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı",* Akçağ Yayınları, Ankara.

Sertkaya, Osman Fikri, (1982) "Maitrisimit Nom Bitig" *TDAY – Belleten,* s.265, Ankara.

Soydan, Serpil, (2017) "Ali Şir Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın Manzum Eserlerine Göre Klasik Çağatay Türkçesinde İkilemeler", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı:14, s.319-332.

Suçin, Mehmet Hakkı, (2006) "Türkçe ve Arapça Kelimelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi", *EKEV Akademi Dergisi,* Sayı:28, s.281-294.

Şahin, Hatice, (1997) "Ferahnâme'de Geçen İkilemeler Üzerine" *Osmanlı Araştırmaları XVII,* İstanbul, s.125-135.

Taş, İbrahim, (2012) "Kutadgu Bilig'de İkilemeler" *Belleten Dergisi,* Sayı:2, s.43-95.

TDA İslam Ansiklopedisi, Kelile ve Dimne Maddesi, Cilt:25, s.210-211.

TDA İslam Ansiklopedisi, Kul Mesud Maddesi, Cilt:26, s.352-353.

TDA İslam Ansiklopedisi, Marzubân-nâme Maddesi, Cilt:29, s.257-258.

Tokay, Yaşar, (2013) "Evliya Çelebi Seyahat-nâme'sinde İkilemeler", *Turkish Studies,* Volume: 8/9, s.2401-2416.

Toska, Zehra, (1989) *"Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi"* İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, Cilt: I-II, İstanbul.

Tunca, Hasan, (2011), *"Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler",* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Türkçe Sözlük, (2017): Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Vardar, Berke (2007) *"Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü"* Muntligal Yabancı Dil Yayınları, İstanbul.

Yıldız, Osman; Yalkın, Ali Osman (2021) *"Tarihi Türk Lehçeleriyle Karşılaştırmalı Eski Anadolu Türkçesi",* Akçağ Yayınları, Ankara.

Yılmaz, Yasemin, (2007) *"14. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde İkileme – Sayıca Eş Heceli Kelimelerde",* Sakarya Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Zülfikar, Hamza, (1995), *"Türkçede Ses Yansımalı Kelimeler İnceleme - Sözlük"* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.